Το δοξαστικό «Ἐξέδυσάν με τὰ ἱμάτιά μου» στην ψαλτική παράδοση της Κωνσταντινουπόλεως μετά το 1814

Τσιούγκου Σταυριανή

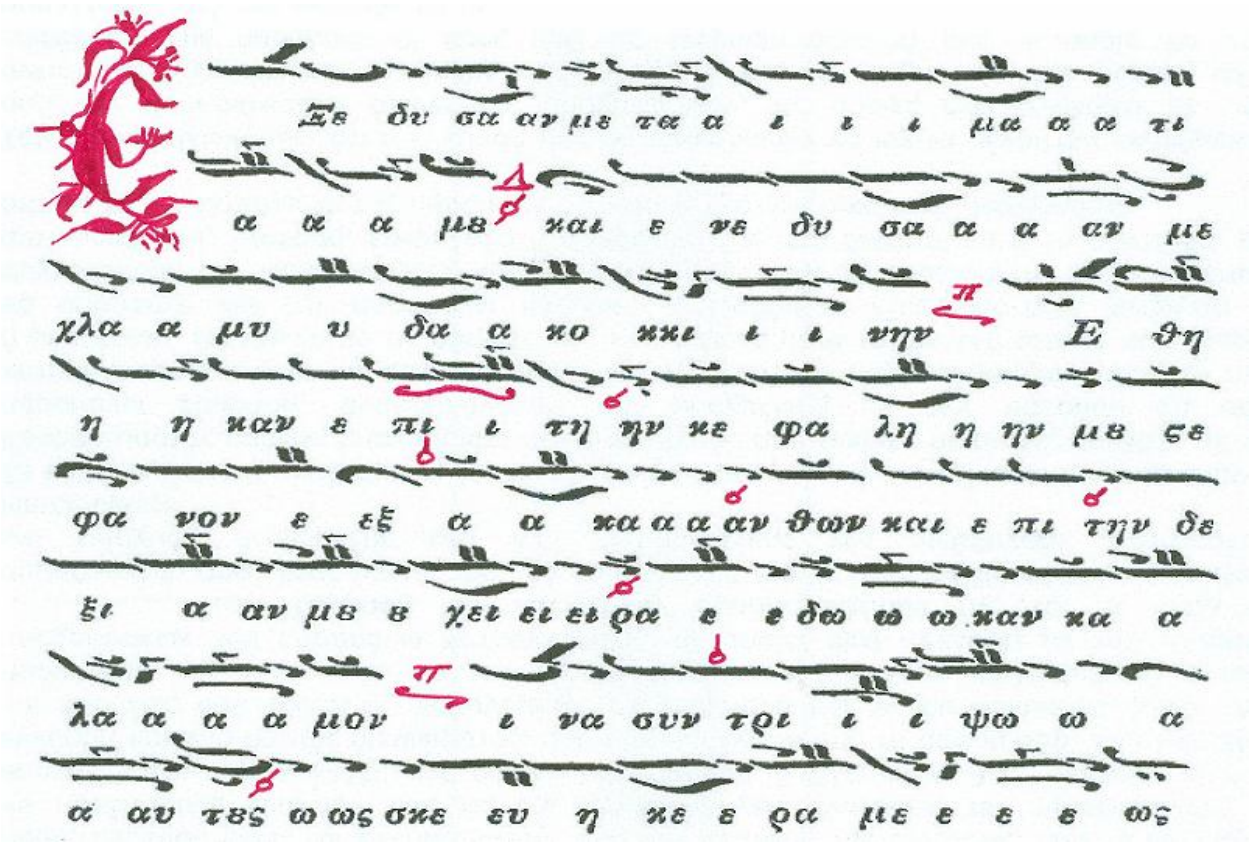

Πτυχιακή εργασία υποβληθείσα
στο Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης
του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Επιβλέπων: π. Νεκτάριος Πάρης, Επίκουρος Καθηγητής
Συνεργαζόμενο μέλος ΔΕΠ: Άννα-Μαρία Ρεντζεπέρη, Λέκτορας

Θεσσαλονίκη 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ……..……3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄: Μουσική καταγραφή του δοξαστικού
Πέτρος Λαμπαδάριος……..……4
Ιάκωβος Πρωτοψάλτης……..……4
Στέφανος Λαμπαδάριος……..……...5
Παναγιώτης Κηλτζανίδης……..……...6
Γεώργιος Ραιδεστηνός……..……...9
Γεώργιος Βιολάκης……..……11
Άγγελος Βουδούρης……14
Κωνσταντίνος Πρίγγος. ……..……17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄: Συγκριτική ανάλυση τριών εκδοχών του δοξαστικού
1. Βιογραφικά των τριών μελουργών
Πέτρος Λαμπαδάριος……..……....21
Κωνσταντίνος Πρίγγος……..……....21
Θρασύβουλος Στανίτσας……..……....21
2. Συγκριτική ανάλυση: Τροπική, Συντακτική και Μετρική…….....22
3. Αποτελέσματα συγκριτικής ανάλυσης……..…....33

Συμπεράσματα……...37

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΠΙΝΑΚΕΣ……..…38
ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΣ
Έντυπες εκδόσεις……40
Χειρόγραφα νέα ……....50
Χειρόγραφα παλαιά……..……53
ΜΕΤΑΓΡΑΦΕΣ……55
ΕΙΚΟΝΕΣ……66
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ……...71

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Το ιδιόμελο «Ἐξέδυσάν με τὰ ἱμάτιά μου» είναι το δοξαστικό των αίνων της Ακολουθίας των Αχράντων Παθών, η οποία τελείται την Μεγάλη Πέμπτη εσπέρας[1]. Το τροπάριο ανάγεται κατά τον 6ο ή 7ο αι. και ποιητής του θεωρείται ο Σωφρόνιος Ιεροσολύμων[2].

Το δοξαστικό είναι ποιητική απόδοση του εμπαιγμού του Χριστού από τους στρατιώτες όπως περιγράφεται στα Ευαγγέλια Ματθαίου, Μάρκου και Ιωάννου[3]. Το ποιητικό κείμενο του τροπαρίου χωρίζεται σε τρεις περιόδους και πέντε στίχους:

1. Ἐξέδυσάν με τὰ ἱμάτιά μου
   Με εξέδυσαν από τα ενδύματά μου
2. καὶ ἐνέδυσάν με χλαμύδα κοκκίνην
   Και με ενέδυσαν με χλαμύδα κόκκινη

3. ἔθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου στέφανον ἐξ ἀκανθῶν
   έθεσαν στην κεφαλή μου στεφάνι ακάνθινο

4. καὶ ἐπὶ τὴν δεξιάν μου χείρα ἔδωκαν κάλαμον
   και στο δεξιό μου χέρι έδωσαν καλάμι
5. ἵνα συντρίψω αὐτοὺς ὡς σκεύη κεραμέως
   για να τους συντρίψω ως πήλινα σκεύη[4]

Θεολογικό μήνυμα του τροπαρίου είναι η παντοδυναμία του Θεού. Ο εμπαιγμός, η σταύρωση και η ταφή που θα ακολουθήσουν πραγματοποιούνται στο πρόσωπο της ανθρώπινης φύσης του Χριστού[5]. Ο Χριστός όμως έχει διπλή φύση, είναι Θεός και άνθρωπος[6], και ως Θεός θα αναστηθεί και θα νικήσει και θα συντρίψει τον θάνατο[7].

---

[1] Κ. Παπαγιάννη, *Σύστημα Τυπικού*, σσ. 647-648. Πρβλ: Βιολάκη, *Τυπικόν*, σσ. 358-359.

[2] Κ. Καλοκύρη, *Τα θεαματικά δρώμενα της Μεγάλης Εβδομάδας*, Θεσ/νίκη 2003, σ. 39. Περί του Σωφρονίου ως υμνογράφου βλ. Κ. Μπόνη, *Η εκκλησιαστική ποίησις και ο ποιητής των Παθών Σωφρόνιος Ιεροσολύμων*, Αθήνα 1968.

[3] *Μτθ*. 27:28-31, *Μρκ*. 15:17-20, *Ιω*. 19:2-3.

[4] Ερμηνεία του ποιητικού κειμένου του δοξαστικού βλ. Επιφανίου Θεοδωροπούλου, *Η Μεγάλη Εβδομάς μετά ερμηνείας*, Αθήνα, σ. 363, και Κων. Γρηγοριάδη, *Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς*, Αθήνα 2005, σ. 401.

[5] Για το θέμα βλ. Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ορθοδόξου πίστεως*, μτφρ. Ν. Ματσούκα, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 320-322.

[6] Δογματικό Θεοτοκίο του πλ. δ' ήχου: διπλούς την φύσιν. Βλ. *Έκδοσις ορθοδόξου πίστεως*, σσ. 214-222, και Θ. Ζήση, *Η σωτηρία του ανθρώπου και του κόσμου*, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 179-187.

[7] Παιάνας της Αναστάσεως: Χριστός ανέστη εκ νεκρών, θανάτω θάνατον πατήσας. Βλ επίσης πληθωρικά στους αναστάσιμους ύμνους της *Παρακλητικής*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄
Μουσική καταγραφή του δοξαστικού

Καταγραφή του μέλους του τροπαρίου, όσον αφορά τις έντυπες εκδόσεις και χειρόγραφα των ψαλτών της Κωνσταντινουπόλεως, έχουμε, κατά χρονολογική σειρά, από τους εξής:

Πέτρος Λαμπαδάριος: Στο φερόμενο επ' ονόματί του *Δοξαστάριον*, που εκδίδεται στο Βουκουρέστι το 1820, σε σύντομο στιχηραρικό μέλος, και αποτελεί μία από τις προδρομικές έντυπες εκδόσεις βιβλίων της ψαλτικής τέχνης[8].

Το τροπάριο είναι μελοποιημένο σε ήχο πλάγιο του δευτέρου που θεμελιώνεται στον φθόγγο Πα. Λαμβάνοντας, λοιπόν, ως δεδομένο την θεμελίωση του ήχου στον φθόγγο Πα, το βασικό πεντάχορδο του ήχου είναι το σκληρό χρωματικό πεντάχορδο Πα-Κε. Επίσης, χρησιμοποιεί τετράχορδο Άγια που θεμελιώνεται στην τριφωνία του ήχου (Δι-Νη΄), καθώς και σκληρό χρωματικό τετράχορδο που θεμελιώνεται στην τετραφωνία (Κε-Πα΄)[9]. Οι πιο σημαντικές βαθμίδες είναι η βάση, η τριφωνία και η τετραφωνία, που αποτελούν τα άκρα του βασικού τετραχόρδου (Πα-Δι) και πενταχόρδου (Πα-Κε), καθώς και τις θεμέλιους βαθμίδες του πενταχόρδου Πα-Κε και των τετραχόρδων Δι-Νη΄ και Κε-Πα΄ αντιστοίχως[10]. Το μέλος άρχεται από την τετραφωνία (Κε) και καταλήγει στη βάση (Πα). Είναι σαφές ότι αποτελείται από πολύ συγκεκριμένες κινήσεις. Επιπλέον, έχει εξαιρετική και πολύ οργανωμένη δομή, καθώς αυτά τα τετράχορδα και πεντάχορδα εμφανίζονται με πολύ συγκεκριμένη σειρά και τρόπο. Σε κάθε μία από τις τρεις περιόδους στις οποίες διαιρείται βάσει των εντελών καταλήξεων[11], ακολουθεί καθοδική πορεία, καθώς το μέλος στην αρχή κάθε περιόδου κινείται στην οξεία περιοχή και καταλήγει στην χαμηλή περιοχή.

Ιάκωβος Πρωτοψάλτης: Το δοξαστικό καταγράφεται σε αργό στιχηραρικό μέλος[12]. Το Δοξαστάριο του Ιακώβου εξηγήθηκε από τον Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα και εκδόθηκε από τον Θεόδωρο Φωκαέα το 1836[13]. Ο Φωκαέας στον πρόλογό του σημειώνει ότι το *Δοξαστάριο* αυτό «τὸ τῆς ἐντέχνου ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἄκρον ἄωτόν εστι τε καὶ λέγεται» και γι' αυτό όσοι το μελετήσουν «τῆς

---

[8] Πέτρου Πελοποννησίου, *Δοξαστάριον*, Βουκουρέστι 1820, σσ. 379-380

[9] Μ. Μαυροειδή, *Οι μουσικοί τρόποι στην Ανατολική Μεσόγειο*, Αθήνα 1999, σσ. 154-155.

[10] Κ. Ψάχου, *Το οκτάηχον σύστημα της βυζαντινής μουσικής*, Νεάπολη 1980, σσ. 70-71.

[11] Βλ. τον Πίνακα Καταλήξεων, σ. 39.

[12] Ιακώβου Πρωτοψάλτου, *Δοξαστάριον*, Κωνσταντινούπολις 1836. τόμ. β΄, σσ. 270-272.

[13] Περιγραφή και σχόλια για το βιβλίο βλ. Γ. Χατζηθεοδώρου, *ιβλιογραφία της εκκλησιαστικής μουσικής*, Θεσ/νίκη 1998, σσ. 75-76.

μούσης τοῦ ἄνθους δρέψονται»[14]. Επίσης ο Κυριακός Φιλοξένης χαρακτηρίζει το *Δοξαστάριο* του Ιακώβου ως «τὸ τῶν μουσικῶν στίλβωτρον»[15].

Στέφανος Λαμπαδάριος: Στο έργο του *Μουσική υψέλη*[16]. Καταγράφει την μελωδία κατά τον Πέτρο Λαμπαδάριο, διαφοροποιούμενος ελαφρά κυρίως σε θέματα ορθογραφίας.

Στη λέξη «ἔθηκαν» του 5ου κόμματος καταργεί τις αργίες[17] του Πέτρου.

Πέτρος:

Ε θη η η καν

Στέφανος:

ε θη καν

Στην δεύτερη συλλαβή της λέξης «στέφανον» του 6ου κόμματος σημειώνει μέλισμα.

Πέτρος:

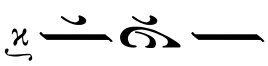

στε φα νον

Στέφανος:

στε φα α νον

Στο 7ο κόμμα σημειώνει αύξηση του χρόνου στις δύο πρώτες συλλαβές της λέξης «δεξιάν», ενώ στην κατωφερή κίνηση της λέξης «χείρα» σημειώνει μέλισμα.

Πέτρος:

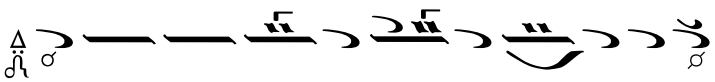

την δε ξι α αν μου ου χει ει ει ρα

Στέφανος:

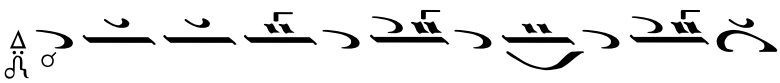

την δε ξι α αν μου ου χει ει ει ρα

---

[14] Ιακώβου Πρωτοψάλτου, ό. π., πρόλογος Θ. Φωκαέως.

[15] Φιλοξένους Κυριακοῦ, *Θεωρητικόν Στοιχειῶδες τῆς Μουσικῆς*, Κων/πολις 1859, σ. 74.

[16] Στεφάνου Λαμπαδαρίου: *Μουσική υψέλη*, τόμ. β', Κωνσταντινούπολις 1883, σ. 167.

[17] Περί αργιών βλ. Θ. Αποστολόπουλου, *Ο Απόστολος ώνστας ο Χίος και η συμβολή του στη θεωρία της μουσικής τέχνης*, Αθήνα 2002, σ. 133.

Σημειώνει διαφορετική ορθογραφία στην δεύτερη συλλαβή της λέξης «συντρίψω»του 9ου κόμματος. Πρόκειται για μέλισμα του εγχρόνου αντικενώματος[18].

Πέτρος:

συν τρι ι ι ψω ω α α αυ τους

Στέφανος:

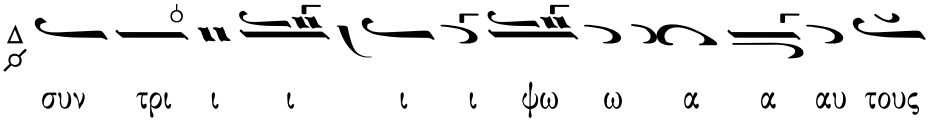

συν τρι ι ι ι ι ψω ω α α αυ τους

Στο καταληκτικό 10ο κόμμα, στην πρώτη συλλαβή της λέξης «κεραμέως», η μελωδία αγγίζει την τριφωνία αντί της τετραφωνίας του Πέτρου.

Πέτρος:

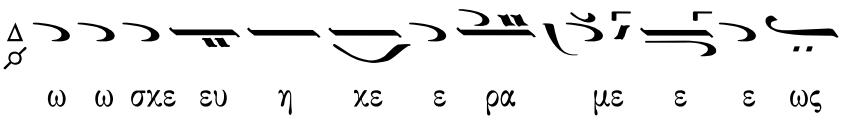

ω ω σχε ευ η χε ε ρα με ε ε ως

Στέφανος:

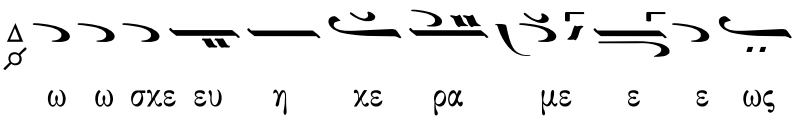

ω ω σχε ευ η χε ρα με ε ε ως

Παναγιώτης Κηλτζανίδης, Στο *Δοξαστάριόν* του[19], καταγράφει τη μελωδία, παραλλάσσοντας κάποιες φράσεις, κυρίως με επιμήκυνση της διάρκειάς τους και διεύρυνση της έκτασής τους, καθώς προστίθενται επιπλέον βαθμίδες. Επίσης, παρατηρούνται διαφορές σε θέματα ορθογραφίας.

Στο 1ο κόμμα γίνεται έναρξη από την τριφωνία αντί της τετραφωνίας. Η μελωδία συνεχίζει να παραλλάσσεται μέχρι και την τρίτη συλλαβή της λέξης «ἐξέδυσάν», με αποτέλεσμα να επεκτείνεται και η διάρκεια του κόμματος κατά τρεις χρόνους, ενώ στην τέταρτη συλλαβή παρατηρείται μέλισμα.

Πέτρος:

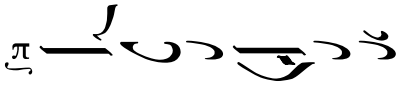

Ε ξε δυ σα αν με

Κηλτζανίδης:

Ε ε ξε δυ υ σα α αν με

[18] Γ. Κωνσταντίνου, *Θεωρία και πράξη της εκκλησιαστικής μουσικής*, Αθήνα 2003, σ. 60.

[19] Π. Κηλτζανίδου, *Δοξαστάριον*, Κωνσταντινούπολις 1886, σ. 253.

Στο 3ο κόμμα σημειώνει αύξηση χρόνου στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «ἐνέδυσάν», ενώ στην τρίτη συλλαβή σημειώνει αύξηση χρόνου και μέλισμα (στη δυτική μουσική ποικιλματική κίνηση[20]) συγχρόνως.

Πέτρος:

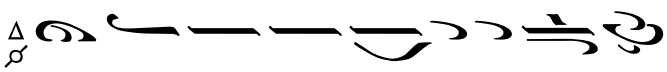

χαι ε νε δυ σα α α αν με

Κηλτζανίδης:

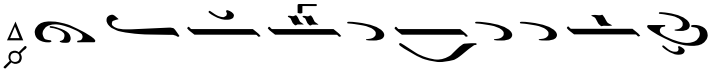

χαι ε νε δυ υ σα α α αν με

Στο 4ο κόμμα διευρύνει την έκταση της μελωδίας, καθώς στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «χλαμύδα», η μελωδία εφάπτεται της πενταφωνίας αντί της τετραφωνίας του Πέτρου, με αποτέλεσμα να επεκτείνεται και η διάρκεια κατά ένα χρόνο. Επιπλέον, στην τρίτη συλλαβή της λέξης "χλαμύδα" παρατηρείται αλλαγή ορθογραφίας (πεταστή) και μέλισμα[21].

Πέτρος:

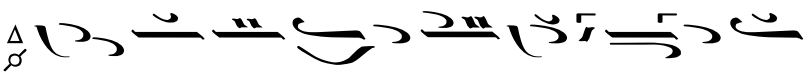

χλα μυ υ δα α χο χχι ι ι νην

Κηλτζανίδης:

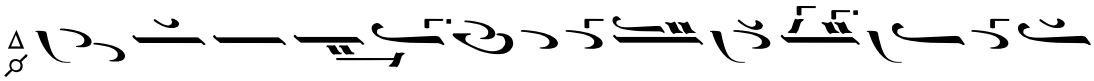

χλα μυ υ υ υ δα α α χοχ χι ι ι ι νην

Στη λέξη «ἔθηκαν» του 5ου κόμματος, οι αργίες του Πέτρου διατηρούνται, χωρίς όμως το μέλισμα της δεύτερης συλλαβής.

Πέτρος:

Ε θη η η καν

Κηλτζανίδης:

ε θη καν

Στην πρώτη συλλαβή της λέξης «στέφανον» του 6ου κόμματος, παρατηρείται αλλαγή ορθογραφίας (πεταστή αντί ολίγου), ενώ στη δεύτερη συλλαβή της ίδιας λέξης σημειώνει τονισμό με βαρεία και μέλισμα. Στη λέξη «ἀκανθῶν» του ίδιου κόμματος παρατηρείται διαφοροποίηση στην πρώτη συλλαβή, καθώς αγγίζει τη διφωνία του *Αγια*, αντί της τριφωνίας. Δε χρησιμοποιεί, δηλαδή, το τε-

[20] Για το ποίκιλμα βλ. Α. Αμαραντίδη, *Το Τονικό Μουσικό Σύστημα*, Αθήνα 1990, σσ. 83-87.

[21] Γ. Κωνσταντίνου, σ. 62.

τράχορδο *Αγια* σε όλη του την έκταση, χωρίς όμως να επηρεάζεται η διάρκεια του κόμματος.

Πέτρος:

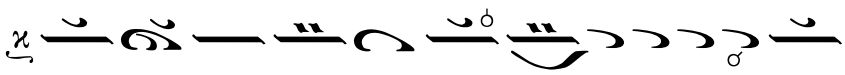

στε φα νον ε εξ α α χα α α αν θων

Κηλτζανίδης:

στε φα α νον ε εξ α α α α χα α α αν θων

Στη φράση «ἐπὶ τὴν δεξιάν», σ' όλες τις συλλαβές εκτός της πρώτης και της τελευταίας παρατηρείται αύξηση χρόνου, όπου σημειώνει και μέλισμα με εξαίρεση την συλλαβή «δε-», όπου γίνεται μόνο αύξηση χρόνου. Αποτέλεσμα αυτού είναι να τονίζεται η φράση «ἐπὶ τὴν» εξίσου με τη φράση «δεξιάν μου». Τονίζεται, δηλαδή, η πρόθεση και το άρθρο που είναι ασήμαντα για το ποιητικό κείμενο. Επίσης, στη λέξη «χείρα», τονίζεται η δεύτερη συλλαβή, αφού επιμηκύνεται η διάρκειά της με ψαύση της υπερκείμενης της τριφωνίας βαθμίδας (στη δυτική μουσική καθυστέρηση[22]).

Πέτρος:

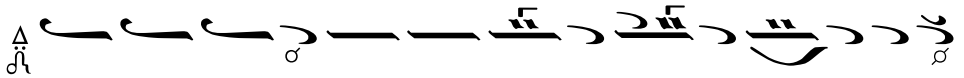

και ε πι την δε ξι α αν μου ου χει ει ει ρα

Κηλτζανίδης:

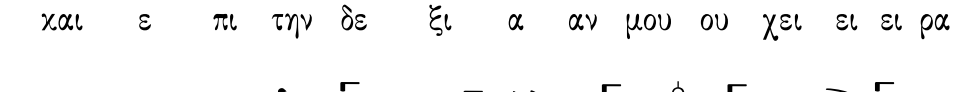

και ε πι ι τη ην δε ξι ι α αν μου ου

χει ει ει ρα α

Στην λέξη «ἔδωκαν» σημειώνεται διαφορετικὴ γραφή, ενώ στην λέξη «κάλαμον» αγγίζεται η τετραφωνία αντί της τριφωνίας του Πέτρου.

Πέτρος:

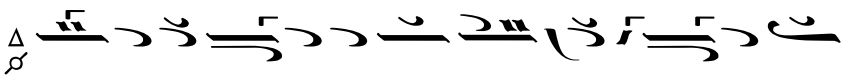

ε ε δω ω ω χαν χα α λα α α μον

Κηλτζανίδης:

ε ε δω ω ω χαν χα α α λα α α μον

[22] Για την καθυστέρηση βλ. Α. Αμαραντίδη, σσ. 164-175.

Στην πρώτη συλλαβή της λέξης «ίνα» του 9ου κόμματος σημειώνει αύξηση χρόνου, ενώ στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «συντρίψω» παρατηρείται διαφορετική ορθογραφία (αντικατάσταση του ολίγου και του αντικενώματος με πεταστή και ψηφιστόν).

Πέτρος:

ι να συν τρι ι ι ψω ω α α αυ τους

Κηλτζανίδης:

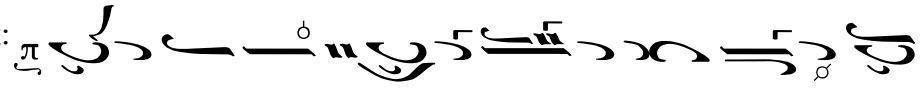

ι να συν τρι ι ι ι ψω ω α α αυ τους

Στο 10ο κόμμα, στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «σκεύη» σημειώνεται προάρπαγμα του ψηφιστού (στην δυτική μουσική προήγηση[23]), ενώ στην τελευταία συλλαβή του κειμένου, η διάρκεια του τελευταίου σημαδόφωνου μειώνεται κατά έναν χρόνο.

Πέτρος:

ω ως σχε ευ η χε ε ρα με ε ε ως

Κηλτζανίδης:

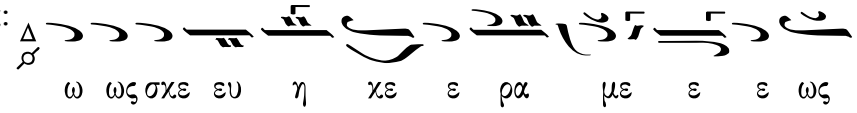

ω ως σχε ευ η χε ε ρα με ε ε ως

Γεώργιος Ραιδεστηνός: Η καταγραφή στην *Μεγάλη Εβδομάδα*[24].του, συγκριτικά με τις αντίστοιχες του Στεφάνου και του Κηλτζανίδη, είναι περισσότερο διαφοροποιημένη από τη μελοποίηση του Πέτρου. Εκτός από τα ορθογραφικά θέματα, παρουσιάζει πλήρη αλλαγή της μελωδίας σε ορισμένα κόμματα, είτε χρησιμοποιώντας τετράχορδο άλλης περιοχής, είτε πραγματοποιώντας τροπική αλλαγή στο ίδιο τετράχορδο.

Στην πρώτη συλλαβή της λέξης «ίμάτιά» παρατηρείται λάθος ορθογραφίας, κεντήματα αντί του ορθού ολίγου[25].

Πέτρος:

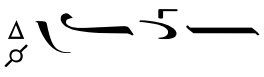

ι ι ι

Ραιδεστηνός:

ι ι ι

---

[23] Για την προήγηση βλ. Α. Αμαραντίδη, σσ. 178-179.

[24] Γ. Ραιδεστηνού, *Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Ἑβδομάς*, Κωνσταντινούπολις 1884, σ. 211.

[25] Βλ. και Α. Ευθυμιάδη, *Μαθήματα εκκλησιαστικής βυζαντινής μουσικής*, Θεσσαλονίκη1972, σ. 487.

Στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «χλαμύδα» του 4ου κόμματος σημειώνεται μέλισμα με λανθασμένη ορθογραφία[26]:

Πέτρος:

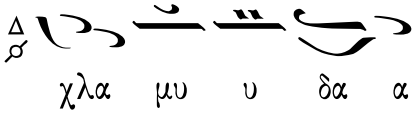

χλα μυ υ δα α

Ραιδεστηνός:

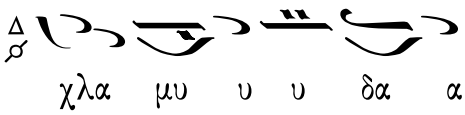

χλα μυ υ υ δα α

Στην λέξη «ἔθηκαν» του πρώτου κόμματος πραγματοποιείται κατάργηση των αργιών του Πέτρου και αλλαγή ορθογραφίας, καθώς στην πρώτη συλλαβή το ολίγον αντικαθίσταται από την πεταστή. Επίσης, στην τρίτη συλλαβή της λέξης τοποθετείται φθορά σκληρού χρώματος για υπενθύμιση των διαστημάτων.

Πέτρος:

Ἔ θη η η καν

Ραιδεστηνός:

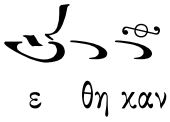

ε θη καν

Η μελωδία του 6ου κόμματος αλλάζει τελείως, διατηρώντας μόνο την κατάληξη στην τριφωνία. Στη λέξη «στέφανον» χρησιμοποιεί το τετράχορδο Αγια (που θεμελιώνεται στην τριφωνία του ήχου)[27] σε κατωφερή κίνηση, ενώ στη φράση «ἐξ ἀκανθῶν» χρησιμοποιεί το βασικό τετράχορδο του ήχου. Αντίθετα, στον Πέτρο, η λέξη «στέφανον» αποτελεί γέφυρα από το χρωματικό τετράχορδο που θεμελιώνεται στην τετραφωνία στο τετράχορδο Αγια που θεμελιώνεται στην τριφωνία και αναπτύσσεται αμέσως μετά, στη φράση «ἐξ ἀκανθῶν».

Πέτρος:

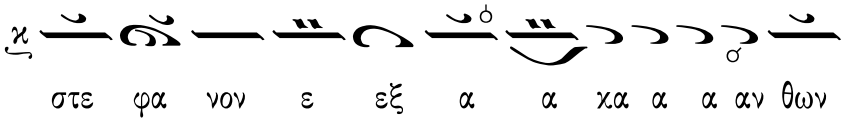

στε φα νον ε εξ α α κα α α αν θων

Ραιδεστηνός:

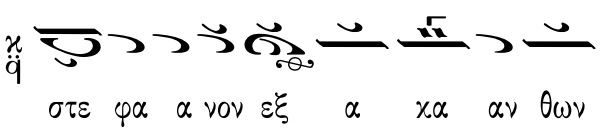

στε φα α νον εξ α κα αν θων

Παρατηρείται ορθογραφική διαφοροποίηση στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «ἐπὶ» του 7ου κόμματος (προσθήκη πεταστής).

---

[26] Για την ορθογραφια του ψηφιστού Αβρ. Ευθυμιάδη, ό.π., σ. 489.

[27] Μ. Μαυροειδή, σ. 154.

Πέτρος:

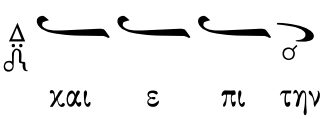

Ραιδεστηνός:

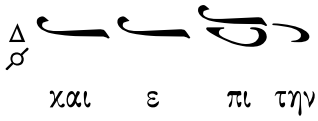

Στην πρώτη συλλαβή της λέξης «ἔδωκαν» του 8ου κόμματος καταργείται η ανάλυση του ομαλού[28]. Στη λέξη «κάλαμον» παρατηρείται ορθογραφική διαφοροποίηση αφού το έγχρονο ολίγον αντικαθίσταται από έγχρονη πεταστή.

Πέτρος:

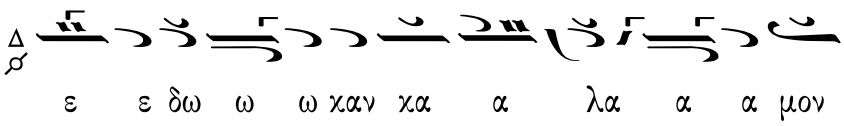

Ραιδεστηνός:

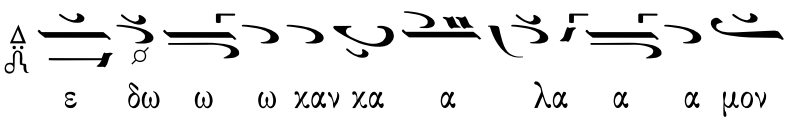

Στο 9ο κόμμα, χρησιμοποιείται τετράχορδο του κατά τριφωνίαν βαρέως ήχου, σε αντίθεση με τη μελοποίηση του Πέτρου, όπου χρησιμοποιείται τετράχορδο Αγια βασισμένο στην τριφωνία του ήχου. Πραγματοποιείται, δηλαδή, αλλαγή της ποιότητας του τετραχόρδου, το οποίο καταγράφεται χωρίς μελίσματα των κλασμάτων.

Πέτρος:

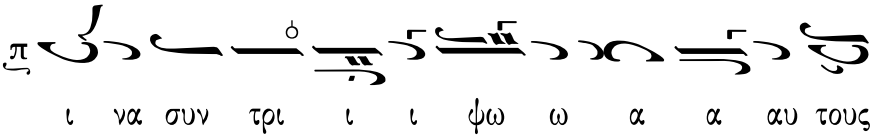

Ραιδεστηνός:

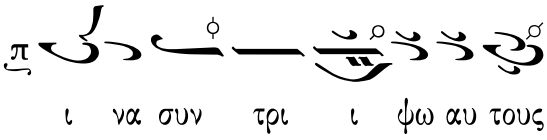

Γεώργιος Βιολάκης. Η διαφοροποίηση στην καταγραφή του Βιολάκη[29] έγκειται κυρίως σε θέματα ορθογραφίας που περιλαμβάνουν αλλαγή τρόπου γραφής της θέσης, αναλύση μιας θέσης, καθώς και σύντμηση μιας ήδη αναλελυμένης θέσης.

Στο 2ο κόμμα, στο άρθρο «τὰ» και στην πρώτη συλλαβή της λέξης «ἱμάτιά» παρατηρείται ετερογραφία, ως συνέπεια της κατάργησης της ανάλυσης του αντικενώματος που πραγματοποιείται στο άρθρο. Επίσης, στη δεύτερη συλλαβή

[28] Για το ομαλό βλ. Γ. Κωνσταντίνου, σ. 60.

[29] Γ. Βιολάκη, *Δοξαστάριον*, Κωνσταντινούπολις 1899, σσ. 503-504.

της λέξης «ἱμάτιά», στα πρώτα δύο σημαδόφωνα παρατηρείται αλλαγή τρόπου γραφής της θέσης του τρομικού.[30]

Πέτρος:

τα α ι ι ι μα α α τι ι α α α μου

Βιολάκης:

τα ι ι ι μα α α α τι ι α α α μου

Στη λέξη «ἔθηκαν» του 5ου κόμματος καταργείται η ανάλυση της έγχρονης αποστρόφου, ενώ στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «κεφαλήν», το έγχρονο ολίγον αναλύεται. Επίσης, στην τελευταία συλλαβή του κόμματος, παρατηρείται επιμήκυνση διάρκειας και ψαύση της υπερκείμενης της τετραφωνίας βαθμίδας (στη δυτική μουσική καθυστέρηση[31]).

Πέτρος:

Ε θη η η καν ε πι ι τη ην κε φα λη η ην μου

Βιολάκης:

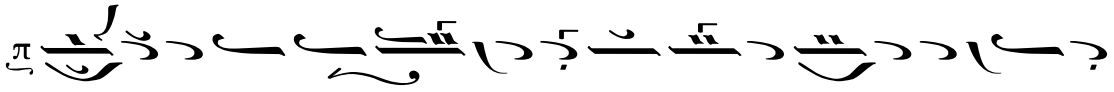

ε θη καν ε πι ι τη ην κε φα α λη η ην μου ου

Στην πρώτη συλλαβή της λέξης «στέφανον» του 6ου κόμματος το έγχρονο ολίγον αντικαθίσταται από έγχρονη πεταστή[32], ενώ στη δεύτερη συλλαβή, σημειώνει έλξη για να υπενθυμίσει ότι η τρίτη βαθμίδα εφάπτεται της τριφωνίας, αφού ακολουθεί ανάπτυξη τετραχόρδου με βάση την τριφωνία. Επίσης, στη δεύτερη συλλαβή της λέξης "ακανθών" σημειώνει φθορά σκληρού χρώματος για να υπενθυμίσει ότι η τρίτη βαθμίδα εφάπτεται της τριφωνίας, καθώς σ' αυτό το κόμμα και στο επόμενο αναπτύσσεται τετράχορδο με βάση την τριφωνία του ήχου.

---

[30] Η γραφή αυτή του Βιολάκη είναι πιο κοντά στα χειρόγραφα, βλ. Χφ. Βατοπαιδίου 1254, φ. 107, και. Χφ Βατοπαιδίου1527, Πέτρου Βυζαντίου, 195r.

[31] Βλ. παραπομπή 22.

[32] Αυτό το σημείο είναι καταγεγραμμένο με πεταστή και στα χειρόγραφα της εξηγητικής σημειογραφίας, βλ. Χφ. Βατοπαιδίου 1254 και 1527, ό. π.

Πέτρος:

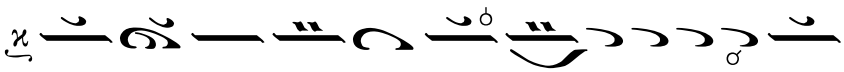

στε φα νον ε εξ α α κα α α αν θων

Βιολάκης:

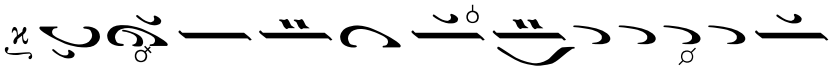

στε φα νον ε εξ α α κα α α αν θων

Στο 7ο κόμμα, στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «ἐπὶ» και στο άρθρο «τὴν» πραγματοποιείται περιστροφή περί την τριφωνία με αποτέλεσμα την επιμήκυνση κάθε συλλαβής κατά ένα χρόνο. Επίσης, παρατηρείται αύξηση χρόνου στην πρώτη και στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «δεξιάν», ενώ στη δεύτερη συλλαβή σημειώνεται μέλισμα (στη δυτική μουσική ποικιλματική κίνηση[33]) συγχρόνως με την αύξηση χρόνου. Επιπλέον, στη λέξη «μου» καταργείται το μέλισμα της εγχρόνου αποστρόφου.

Πέτρος:

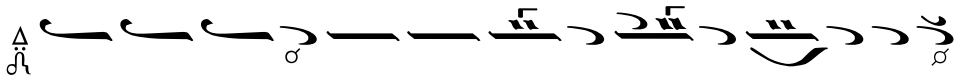

και ε πι την δε ξι α αν μου ου χει ει ει ρα

Βιολάκης:

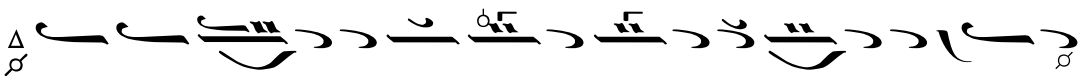

και ε πι τη ην δε ξι ι α αν μου χει ει ει ρα α

Στην κατάληξη του 8ου κόμματος, στην τελευταία συλλαβή γίνεται επιμήκυνση της διάρκειας κατά ένα χρόνο.

Πέτρος:

λα α α μον

Βιολάκης:

λα α α μον

Στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «συντρίψω» του 9ου κόμματος σημειώνει διαφορετική ορθογραφία. Πρόκειται για μέλισμα του εγχρόνου αντικενώματος. Επίσης, παραλείπει την πεταστή της καταλήξεως:

Πέτρος:

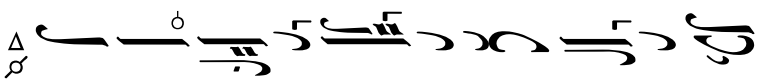

συν τρι ι ι ψω ω α α αυ τους

[33] Βλ. παραπομπή 20.

Βιολάκης: 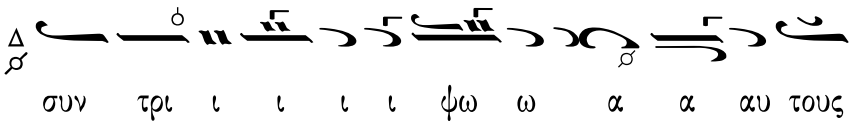

Στο 10ο κόμμα, στην πρώτη συλλαβή της λέξης «σκεύη» σημειώνει επίσης διαφορετική ορθογραφία. Πρόκειται για διαφορετικό τρόπο γραφής της θέσης του λυγίσματος[34].

Πέτρος: 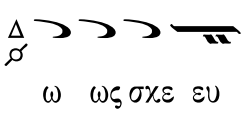

Βιολάκης: 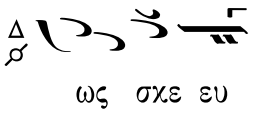

Άγγελος Βουδούρης. Πρόκειται για καταγραφή της εκτέλεσης του Ιακώβου Ναυπλιώτη από τον Άγγελο Βουδούρη[35]. Αν εξαιρέσουμε την τροπική αλλαγή του Γεωργίου Ραιδεστηνού που προαναφέραμε και τις εκδοχές του Κωνσταντίνου Πρίγγου και του Θρασυβούλου Στανίτσα, αυτή η καταγραφή διαφέρει περισσότερο από τις υπόλοιπες σε σχέση με τη μελοποίηση του Πέτρου, όσον αφορά τη μελωδία. Γιατί, εκτός από τα θέματα ορθογραφίας, τις αναλύσεις και τις συντμήσεις, η διαφοροποίησή του έγκειται κυρίως στις διαφορετικές γραμμές, στα διαφορετικά τετράχορδα και πεντάχορδα που χρησιμοποιεί σε κάποια κόμματα. Βέβαια, όλα είναι στα πλαίσια των τετραχόρδων και πενταχόρδων που χρησιμοποιεί ο Πέτρος, αλλά κάποια από αυτά παρουσιάζονται με άλλη σειρά, παραδείγματος χάριν, τετράχορδο Αγια στη θέση χρωματικού τετραχόρδου ή το αντίστροφο. Ως συνέπεια, διαφέρουν κάποια σημεία κορυφώσεων και χαμηλότερων σημείων, με αποτέλεσμα να αλλάζει η σχέση μέλους-λόγου.

Στο 1ο κόμμα, στην πρώτη συλλαβή τοποθετείται γοργό μειώνοντας τον πρώτο χρόνο στο μισό. Στην τελευταία συλλαβή της λέξης «ἐξέδυσάν» σημειώνει μέλισμα, ενώ η ανάβαση των δύο φωνών στην ίδια συλλαβή γίνεται με συνδυασμό ολίγου και πεταστής αντί ολίγου, κεντήματος και ψηφιστού.

Πέτρος:

Βουδούρης:

Στην πρώτη συλλαβή του 2ου κόμματος διαφοροποιεί την ορθογραφία προσθέτοντας την πεταστή.

---

[34] Βλ. Γ. Κωνσταντίνου, σ. 62.

[35] Αγγ. Βουδούρη, *Ή Μεγάλη Έβδομάς*, Αθήνα 1997, σ. 264.

Πέτρος:

τα α

Βουδούρης:

τα α

Στο 3ο κόμμα αρχικά γίνεται περιστροφή περί της τριφωνίας και μετά αναπτύσσεται το τετράχορδο Αγια (θεμελιωμένο στην τριφωνία) σε ανωφερή και κατωφερή κίνηση. Αντίθετα, στη μελοποίηση του Πέτρου γίνεται χρήση του βασικού χρωματικού πενταχόρδου σ' αυτό το κόμμα. Το μόνο κοινό σημείο είναι η κατάληξη και των δύο στην τριφωνία του ήχου.

Πέτρος: 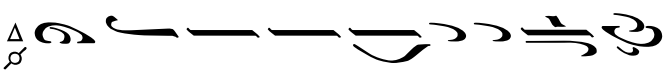

χαι ε νε δυ σα α α αν με

Βουδούρης: 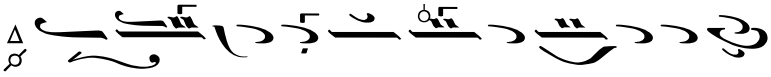

χαι αι ε ε νε δυ υ σα α αν με

Στο 4ο κόμμα χρησιμοποιεί το βασικό χρωματικό πεντάχορδο, όπως και ο Πέτρος, όμως σ' αυτή την καταγραφή, το μέλος κατέρχεται στη βάση, στο κάτω άκρο του πενταχόρδου ήδη από τη λέξη «χλαμύδα». Αντίθετα, στη μελοποίηση του Πέτρου, η μελωδία κάνει μια μικρή στάση στη διφωνία στη λέξη «χλαμύδα» πριν την κατάληξη στη βάση που γίνεται στο τέλος του κόμματος. Επίσης, η κατάληξη που γίνεται στη λέξη «κοκκίνην» είναι καταγεγραμμένη με τρόπο προσομοιάζοντα με αυτό των χειρογράφων[36], ενώ στην πρώτη συλλαβή της λέξης χρησιμοποιείται λανθασμένα ψηφιστόν, αφού αμέσως μετά ακολουθεί βαρεία, που είναι επίσης χαρακτήρας τονισμού.

Πέτρος: 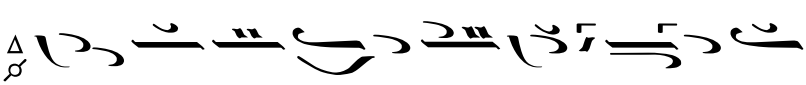

χλα μυ υ δα α χο χχι ι ι νην

Βουδούρης: 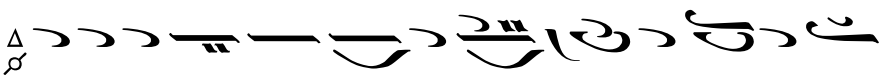

χλα α μυ υ υ δα α χοχ χι ι ι ι νην

Στο 5ο κόμμα, στη λέξη «ἔθηκαν» καταργεί τις αργίες του Πέτρου. Παρατηρείται τονισμός της τελευταίας συλλαβής του κόμματος με ψαύση της υπερκείμενης της τριφωνίας βαθμίδας (καθυστέρηση) και επιμήκυνση διάρκειας. Στην πρώτη συλλαβή της λέξης «ἐπὶ», παρόλο που δεν είναι απαραίτητο, τοποθετείται χρωματική φθορά για υπενθύμιση των διαστημάτων.

[36] Βλ. Χφ. Βατοπαιδίου 1254, φ. 107.

Πέτρος:

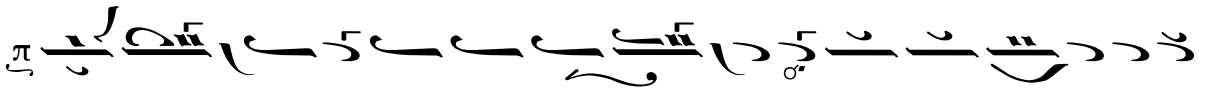

Ε θη η η χαν ε πι ι τη ην χε φα λη η ην μου

Βουδούρης:

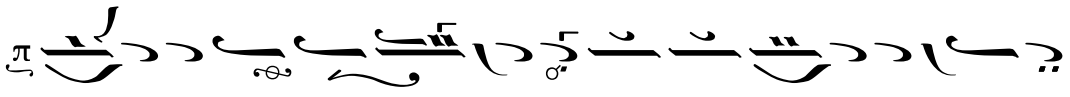

ε θη χαν ε πι ι τη ην χε φα λη η ην μου ου

Στο 6ο κόμμα, όπως και στο 3ο, σημειώνεται μία εντελώς διαφορετική μελωδία από τη μελοποίηση του Πέτρου με μόνο κοινό σημείο την κατάληξή του στην τριφωνία. Στη λέξη «στέφανον» χρησιμοποιείται το τετράχορδο Αγια (θεμελιωμένο στην τριφωνία), ενώ στη φράση «ἐξ ἀκανθῶν» χρησιμοποιείται το βασικό χρωματικό τετράχορδο του ήχου. Αντίθετα, στη μελοποίηση του Πέτρου, η λέξη «στέφανον» αποτελεί γέφυρα από το θεμελιωμένο στην τετραφωνία χρωματικό τετράχορδο του προηγούμενου κόμματος στο θεμελιωμένο στην τριφωνία τετράχορδο Αγια που αναπτύσσεται αμέσως μετά, στη φράση «ἐξ ἀκανθῶν».

Πέτρος:

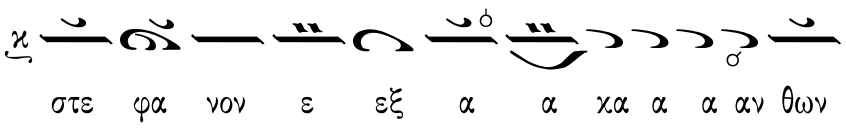

στε φα νον ε εξ α α κα α α αν θων

Βουδούρης:

στε φα α νον ε εξ α α α κα αν θων

Στη φράση «ἐπὶ τὴν δεξιάν», σ' όλες τις συλλαβές εκτός της πρώτης και της τελευταίας παρατηρείται αύξηση χρόνου, όπου σημειώνονται και μελίσματα με εξαίρεση την συλλαβή «δε-», όπου γίνεται μόνο αύξηση χρόνου, όπως και στην καταγραφή του Κηλτζανίδη. Ενώ, στη λέξη «μου» καταργείται το μέλισμα.

Πέτρος:

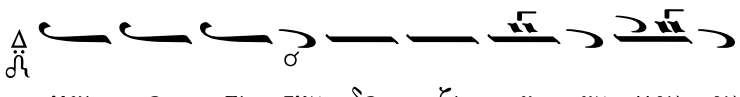

και ε πι την δε ξι α αν μου ου

Βουδούρης:

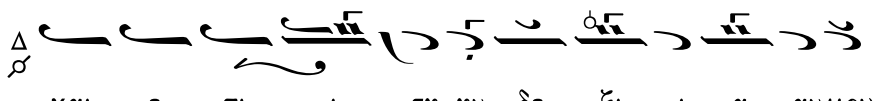

και ε πι ι τη ην δε ξι ι α αν μου

Στο 8ο κόμμα, στην πρώτη συλλαβή της λέξης «κάλαμον» παρατηρείται διαφορετική ορθογραφία (έγχρονη πεταστή αντί εγχρόνου ολίγου) ενώ στους

δύο επόμενους χρόνους σημειώνεται λανθασμένα ψηφιστόν, λανθασμένα όπως προαναφέραμε και στο 4ο κόμμα αφού αμέσως μετά ακολουθεί βαρεία.

Πέτρος:

χα α λα α α μον

Βουδούρης:

χα α λα α α α μον

Στο 9ο κόμμα χρησιμοποιείται το βασικό χρωματικό τετράχορδο αντί του θεμελιωμένου στην τριφωνία τετραχόρδου Αγια που χρησιμοποιείται στη μελοποίηση του Πέτρου. Το μόνο κοινό σημείο είναι ότι και στις δύο εκδοχές το κόμμα καταλήγει στην τριφωνία.

Πέτρος: 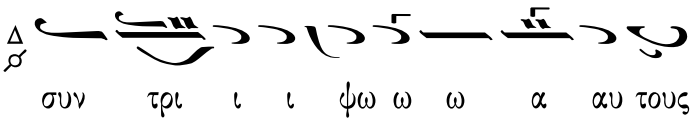

συν τρι ι ι ψω ω ω α αυ τους

Βουδούρης: 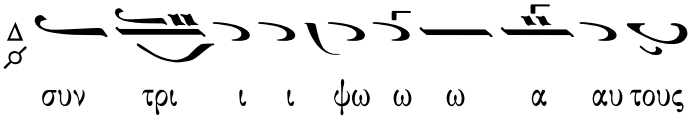

συν τρι ι ι ψω ω ω α αυ τους

Στις τρεις τελευταίες συλλαβές του μέλους συμβαίνει ό,τι και στην κατάληξη του 4ου και του 8ου κόμματος.

Πέτρος: 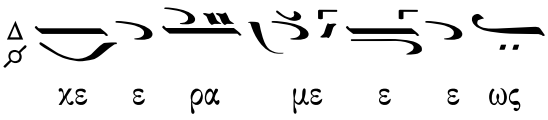

χε ε ρα με ε ε ως

Βουδούρης: 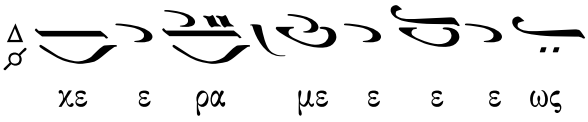

χε ε ρα με ε ε ε ως

Κωνσταντίνος Πρίγγος. Εδώ σχολιάζεται η εκδοχή η οποία ακολουθεί την μελωδία του Πέτρου Λαμπαδαρίου[37]. Η σύνθετη καταγραφή του εξετάζεται στο επόμενο κεφάλαιο, σε σύγκριση με την του Πέτρου Λαμπαδαρίου και Θρασυβούλου Στανίτσα. Η εκδοχή που σχολιάζεται εδώ εμφανίζει τη μεγαλύτερη διαφοροποίηση σε σχέση με τη μελοποίηση του Πέτρου, συγκριτικά με όσες εκδοχές του δοξαστικού έχουμε εξετάσει έως εδώ.

---

[37] Κ. Πρίγγου, *Ἡ Πατριαρχική Φόρμιγξ*, τόμ. α', Μουσική Κυψέλη, μέρος γ', *Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Ἑβδομάς*, Ἀθῆναι 1969, σσ. 123-124. Βλ και έκδοση της Αποστολικής Διακονίας, *Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Ἑβδομάς*, ἐπιμ. Γ. Κωνσταντίνου, Ἀθήνα 2006, σσ. 221-222.

Στο 2ο κόμμα, στις δύο πρώτες συλλαβές, καταργούνται οι αργίες και τα μελίσματα του Πέτρου. Στην τέταρτη συλλαβή της λέξης «ἱμάτιά» το μέλισμα καταγράφεται με διαφορετικό τρόπο.

Πέτρος:

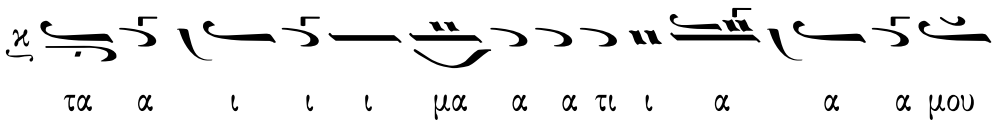

τα α ι ι ι μα α α τι ι α α α μου

Πρίγγος:

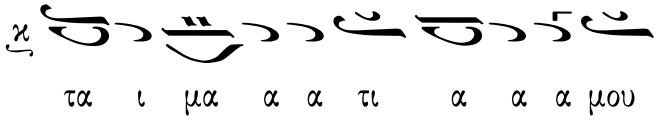

τα ι μα α α τι α α α μου

Στην πρώτη συλλαβή του 3ου κόμματος αγγίζει την υποκείμενη της βάσης βαθμίδα (Νη).

Πέτρος:

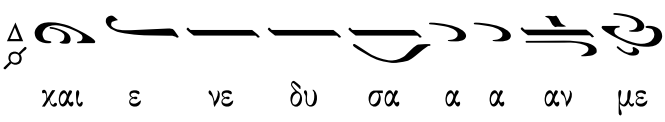

χαι ε νε δυ σα α α αν με

Πρίγγος:

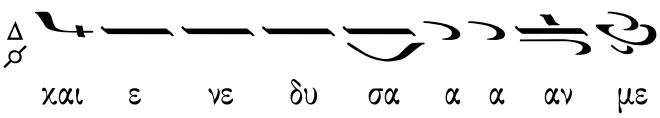

χαι ε νε δυ σα α α αν με

Στο 4ο κόμμα, στη 2η συλλαβή της λέξης «χλαμύδα», στους δύο πρώτους χρόνους παρατηρείται μέλισμα του έγχρονου ολίγου (ψαύση της τριφωνίας), ενώ στον τρίτο και 4ο χρόνο της ίδιας συλλαβής, γίνεται ψαύση της πενταφωνίας (καταγραφή της κίνησης της φωνής). Επίσης, στη λέξη «κοκκίνην» όπου γίνεται κατάληξη, η δεύτερη συλλαβή παρουσιάζει διαφορετική γραφή.

Πέτρος:

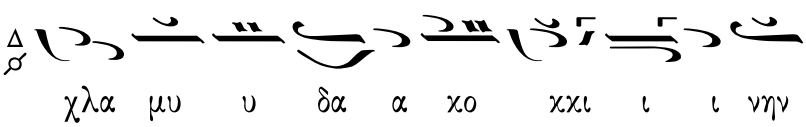

χλα μυ υ δα α χο χχι ι ι νην

Πρίγγος:

χλα α μυ υ υ υ δα α χοχ χι ι ι νην

Στο 5ο κόμμα, στις λέξεις «ἔθηκαν», «ἐπὶ» «τὴν» και στις δύο πρώτες συλλαβές της λέξης «κεφαλήν» καταργούνται οι αργίες του Πέτρου, καθώς και τα καταγεγραμμένα μελίσματα της φράσης «ἐπὶ τὴν». Επίσης, η τελευταία συλλαβή του κόμματος (η λέξη «μου») τονίζεται με ψαύση της υπερκείμενης της τετραφωνίας βαθμίδας (καθυστέρηση) και επιμήκυνση διάρκειας. Σημειώνουμε ότι στην πρώτη συλλαβή της λέξης «κεφαλήν» τοποθετείται χρωματική φθορά για την υπενθύμιση των διαστημάτων, χωρίς ωστόσο να είναι απαραίτητη.
Πέτρος:

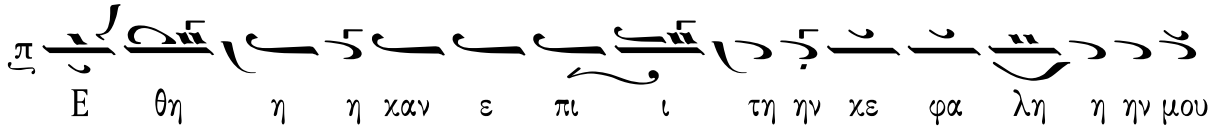

Πρίγγος:

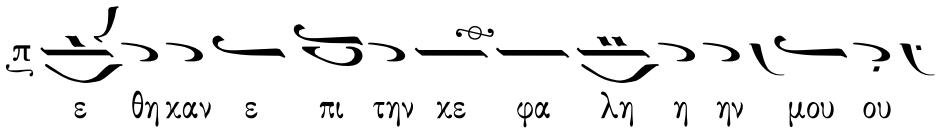

Στο 6ο κόμμα, η μελωδική κίνηση είναι τελείως διαφορετική. Στη λέξη «στέφανον» γίνεται περιστροφή περί της τριφωνίας, ενώ στη φράση «ἐξ ἀκανθῶν» σχηματίζεται στο βασικό χρωματικό τετράχορδο. (Στον Πέτρο, η μελωδία της λέξης «στέφανον» χρησιμεύει ως γέφυρα για τη συνέχεια της μελωδίας του κόμματος, που αναπτύσσεται στο θεμελιωμένο στην τριφωνία τετράχορδο Αγια.)

Πέτρος:

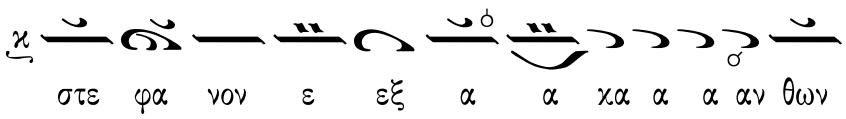

Πρίγγος:

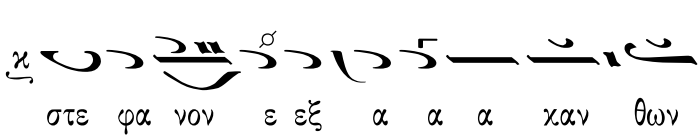

Στο 7ο κόμμα, στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «ἐπὶ» παρατηρείται διαφορετική ορθογραφία (προσθήκη πεταστής). Στη φράση «δεξιάν μου» παρατηρείται σμίκρυνση της μελωδικής κίνησης, καθώς και διαφοροποίησή της, αφού το μέλος αγγίζει την εξαφωνία, το άνω άκρο δηλαδή του τετραχόρδου Αγια, το οποίο στη μελοποίηση του Πέτρου ψαύεται στην επόμενη λέξη «χείρα». (Στον Πέτρο, η ψαύση της εξαφωνίας στη φράση «δεξιάν μου» γίνεται με μέλισμα-ποίκιλμα[38]). Επιπλέον, στη λέξη «χείρα», σημειώνεται ύφεση στην πενταφωνία, για να υπενθυμίσει την έλξη της προς την τετραφωνία, κατά την κατωφερή κίνηση του μέλους προς την τριφωνία.

Πέτρος:

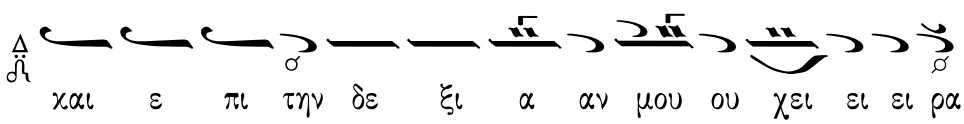

Πρίγγος:

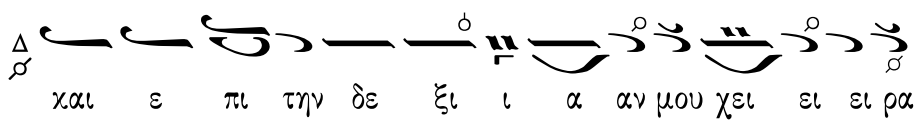

[38] Μπορούμε να παρομοιάσουμε αυτό το φαινόμενο με τους πραγματικούς και ξένους φθόγγους της ευρωπαϊκής μουσικής. Στη δυτική μουσική, γνωρίζουμε για τους πραγματικούς και τους ξένους φθόγγους της αρμονίας, δηλαδή των συγχορδιών. Εδώ, αντίστοιχα, μπορούμε να μιλήσουμε για κύριους και δευτερεύοντες φθόγγους της μελωδίας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση πρόκειται για ποίκιλμα της πενταφωνίας· η πενταφωνία είναι ο πραγματικός-κύριος φθόγγος, ενώ η εξαφωνία, ο ποικιλματικός, ο ξένος-δευτερεύων φθόγγος. Βλ. Α. Αμαραντίδη, σ. 76, όπου γίνεται πρώτη φορά λόγος για τους ξένους φθόγγους γενικά και σσ. 83-87, όπου γίνεται λόγος συγκεκριμένα για το ποίκιλμα.

Στο 8ο κόμμα, χρησιμοποιείται το θεμελιωμένο στην τριφωνία τετράχορδο Αγια, αντί του βασικού χρωματικού πενταχόρδου. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τη μελωδία που χρησιμοποιεί ο Πέτρος στο 6ο κόμμα, στην οποία σημειώνει μέλισμα στην πρώτη συλλαβή της λέξης «κάλαμον». Στην κατάληξη καταγράφεται η κίνηση της φωνής και όχι η κλασσική μελωδική κίνηση[39]

Πέτρος:

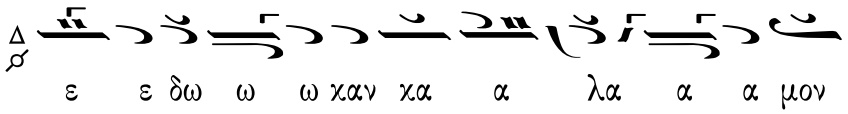

Πρίγγος:

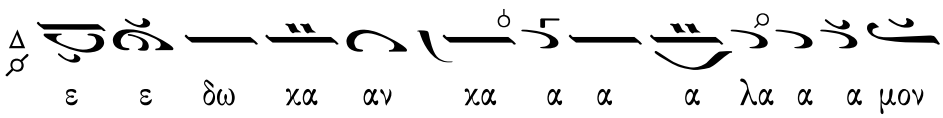

Στο 9ο κόμμα καταγράφεται η μελισματική κίνηση της φωνής τόσο στην λέξη «συντρίψω» όσο και στην δεύτερη συλλαβή της λέξης «αὐτοὺς». Στο δεύτερο μέρος του σχήματος το μέλος κινείται στο χαμηλό τετράχορδο του ήχου.

Πέτρος:

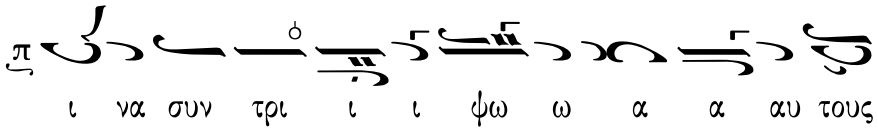

Πρίγγος:

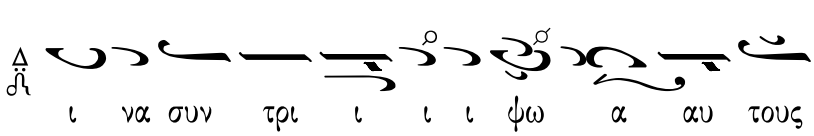

Στο 10ο κόμμα καταγράφεται η μελισματική κίνηση της φωνής. Η κατάληξη γράφεται με διαφορετικό σχήμα.

Πέτρος:

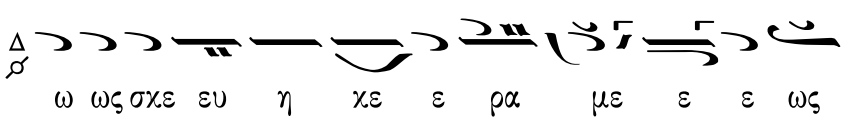

Πρίγγος:

[39] Βλ την κίνηση της μελωδίας στο 6ο κόμμα του παρόντος δοξαστικοῦ, στην καταγραφή του Πέτρου Λαμπαδαρίου και στην λέξη «ἀκανθῶν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄
Συγκριτική ανάλυση του δοξαστικού «Ἐξέδυσάν με τὰ ἱμάτιά μου»

Στη συνέχεια αναλύουμε συγκριτικά την καταγραφή του Πέτρου Λαμπαδαρίου με τις αντίστοιχες του Κωνσταντίνου Πρίγγου[40] και του Θρασυβούλου Στανίτσα[41]. Η καταγραφή του Πρίγγου είναι ευρύτατα διαδεδομένη μεταξύ των ψαλτών, είναι δηλαδή η μελωδία που συχνότερα ακούγεται σήμερα, με κάποιες εξαιρέσεις, στους ενοριακούς κυρίως ναούς. Η καταγραφή του Στανίτσα είναι η πλέον μελισματική και εκτεταμένη και διαφοροποιείται απόλυτα από την κλασσική μελωδία του Πέτρου. Η μελωδία του Στανίτσα χρησιμοποιείται από ελάχιστους ψάλτες.

1. Βιογραφικά των τριών μελουργών

Πέτρος Λαμπαδάριος: Δομέστικος της Μεγάλης Εκκλησίας από το 1764 έως το 1771, λαμπαδάριος από το 1771 έως τον θάνατό του από πανώλη το 1777[42]. Από τις μεγαλύτερες μορφές στην ιστορία της ψαλτικής τέχνης, θεωρείται η τέταρτη πηγή της. Η παραγωγή του είναι εκπληκτική, τόσο σε όγκο όσο και ποιότητα. Το έργο του αποτελεί την σπονδυλική στήλη του σημερινού ρεπερτορίου της ψαλτικής τέχνης. Γνώριζε άριστα και την εξωτερική μουσική[43].

Κωνσταντίνος Πρίγγος: Γεννήθηκε το 1892. Εφοίτησε στο Ζωγράφειο Γυμνάσιο Κωνσταντινουπόλεως. Διετέλεσε ψάλτης σε πολλούς ναούς της Πόλεως. Το 1938 έγινε λαμπαδάριος της Μεγάλης Εκκλησίας και το 1939 Άρχων Πρωτοψάλτης. Το 1959 αποσύρθηκε από την πρωτοψαλτεία. Απεβίωσε το 1964 στην Αθήνα[44]. Έχουν εκδοθεί τρία βιβλία του, με τον γενικό τίτλο *Πατριαρχική Φόρμιγξ*: *Αναστασιματάριο, Δοξαστάριο* και *Μεγάλη Εβδομάς*.

Θρασύβουλος Στανίτσας: Γεννήθηκε στα Ψωμαθειά της Κωνσταντινουπόλεως το 1910. Το 1939 έγινε λαμπαδάριος της Μεγάλης Εκκλησίας και το 1960 Άρχων Πρωτοψάλτης. Το 1964 απελάθηκε από την Τουρκία. Το 1966 έγινε πρωτοψάλτης του Ιερού Ναού Αγίου Δημητρίου Αμπελοκήπων Αθηνών. Απεβίωσε το 1987. Εξέδωσε το βιβλίο *Τριώδιο*[45].

---

[40] Κ. Πρίγγου, *Η Πατριαρχική Φόρμιγξ*, τόμ. α΄, *Μουσική υψέλη*, μέρος γ΄, *Η Αγία καί Μεγάλη Εβδομάς*, Αθήνα 1969, σσ. 124-125. Βλ. και καταγραφή του Γ. Κωνσταντίνου, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 2006, 222-225.

[41] Θρ. Στανίτσας, *Μεγάλη Εβδομάς*, Βιβλιοθήκη Νεκταρίου Πάρη, Χφ, 1, φ. Ε-38-40.

[42] Χρυσάνθου εκ Μαδύτων, *Θεωρητικόν Μέγα της Μουσικής*, Τεργέστη 1832, σ. 34.

[43] Φ. Οικονόμου, Βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική και ψαλμωδία, Αίγιο 1992, σσ. 128-129.

[44] Συνδέσμου του εν Αθήναις Μεγαλοσχολιτών, *Οι ψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Αθήνα 1996, σσ. 53-56.

[45] *Οι ψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Αθήνα 1996, σσ. 77-82.

2. Συγκριτική ανάλυση: Τροπική, Συντακτική και Μετρική[46]

Για την συγκριτική ανάλυση χωρίζουμε το ποιητικό κείμενο του τροπαρίου σε δέκα κόμματα ή ημιστίχια:

Κόμμα 1: Ἐξέδυσάν με

Πέτρος:

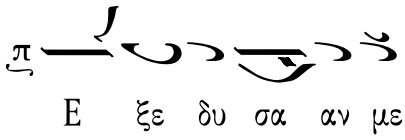

Ε ξε δυ σα αν με

Πρίγγος 2:

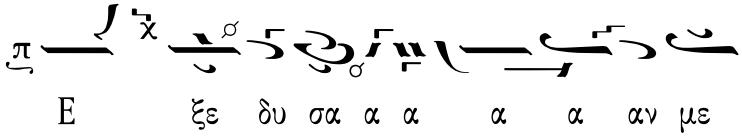

Ε ξε δυ σα α α α α αν με

Στανίτσας:

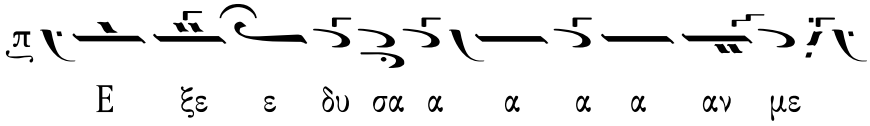

Ε ξε ε δυ σα α α α α αν με

Στη μελοποίηση του Πέτρου, χρησιμοποιείται το οξύ χρωματικό τετράχορδο, που θεμελιώνεται στην τετραφωνία[47], όχι όμως σε όλη του την έκταση. Συγκεκριμένα, το μέλος περιστρέφεται περί την τετραφωνία του ήχου (Κε) αγγίζοντας την εξαφωνία (Νη'), όπου γίνεται η πρώτη προκορύφωση στην τέταρτη συλλαβή της λέξης «ἐξέδυσάν». Η διάρκεια του κόμματος είναι επτά χρόνοι.

Ο Πρίγγος χρησιμοποιεί το χρωματικό τετράχορδο της οξείας περιοχής σε όλη του την έκταση, καθώς η μελωδία στον δεύτερο χρόνο (στην πρώτη τονισμένη συλλαβή της λέξης «ἐξέδυσάν») αγγίζει την επταφωνία (Πα'), το άνω άκρο δηλαδή του τετραχόρδου, όπου γίνεται η πρώτη προκορύφωση και μετά κατέρχεται και περιστρέφεται περί την τετραφωνία. Επίσης, παρατηρείται ψαύση της υποκείμενης της τετραφωνίας βαθμίδας με έλξη προς αυτήν. Το κοινό στοιχείο με τη μελοποίηση του Πέτρου είναι η περιστροφή περί την τετραφωνία και η έναρξη και η λήξη του κόμματος σε αυτήν. Η προκορύφωση γίνεται νωρίτερα κατά δύο συλλαβές και ψηλότερα κατά μια βαθμίδα από τον Πέτρο, συγκε-κριμένα στη βαθμίδα που ο Πέτρος πραγματοποιεί αργότερα την κορύφωση του μέλους. Η διάρκεια της τέταρτης συλλαβής του κόμματος επιμηκύνεται από δύο χρόνους σε τέσσερις. Η διάρκεια του κόμματος αυξάνεται από επτά σε οκτώ χρόνους περίπου.

Ο Στανίτσας διαφοροποιείται πιο πολύ, καθώς το μέλος άρχεται από την τριφωνία (Δι), περιστρέφεται γύρω από αυτή και καταλήγει στη διφωνία (Γα), ενώ το ψηλότερο σημείο είναι η πενταφωνία (Ζω'). Οπότε δεν παρουσιάζει ούτε

---

[46] Για την ανάλυση αυτή αντλούμε από την Επικ. Καθ. Μαρία Αλεξάνδρου, βλ. «Αναλυτικές προσεγγίσεις και ιχνηλασία του καλλους στη βυζαντινή μουσική. Ο ευχαριστιακός ύμνος *Σε υμνούμεν*», *Πρακτικά Συμποσίου Μουσικής θεωρίας και Ανάλυσης*, Τμήμα Μουσικών Σπουδών ΑΠΘ 2006, σσ. 317-329.

[47] Μαυροειδή, σ. 154.

κορύφωση. Εδώ, εκτός από τη διάρκεια της τέταρτης συλλαβής του κόμματος που επιμηκύνεται από δύο χρόνους σε τέσσερις, η διάρκεια της τελευταίας συλλαβής του κόμματος, επίσης επιμηκύνεται από δύο σε τέσσερις χρόνους. Με τον τρόπο αυτό η διάρκεια του κόμματος αυξάνεται από επτά σε δώδεκα χρόνους.

Κόμμα 2:. τὰ ἱμάτιά μου

Πέτρος:

τα α ι ι ι μα α α τι ι α α α μου

Πρίγγος 2:

τα ι μα α τι α α α α μου ου

Στανίτσας:

τα ι μα α α α α α α τι ι ι α α

α α μου

Πέτρος: Η μελωδία περιστρεφόμενη περί της τετραφωνίας (Κε) και της τριφωνίας (Δι) καταλήγει στην τριφωνία του ήχου (Δι). Η διάρκεια του κόμματος είναι δεκατέσσερις χρόνοι.

Πρίγγος: Η μελωδία περιστρεφόμενη πρώτα περί την τετραφωνία (Κε) κι έπειτα περί την τριφωνία (Δι) με διαφορετική μελωδική κίνηση από την εκδοχή του Πέτρου, καταλήγει στη διφωνία (Γα). Η μεγαλύτερη διαφοροποίηση που γίνεται σε σχέση με τη μελοποίηση του Πέτρου είναι η κατάληξη στη διφωνία (Γα). Η τελευταία συλλαβή του κόμματος αυξάνεται από δύο σε τρεις χρόνους, η διάρκεια των τεσσάρων πρώτων συλλαβών, όμως, μειώνεται σημαντικά, οπότε γίνεται σμίκρυνση του κόμματος από δεκατέσσερις χρόνους σε έξι χρόνους· η διάρκεια του κόμματος μειώνεται περίπου στο μισό.

Στανίτσας: Το μέλος άρχεται από τη βάση (Πα), αλλά μεταφέρεται από τον τρίτο χρόνο στην τριφωνία (Δι), περί της οποίας περιστρέφεται, όπως και περί της τετραφωνίας (Κε). Η κατάληξη γίνεται στην τριφωνία (Δι). Ο Στανίτσας δε διαφοροποιείται από τον Πέτρο όσο ο Πρίγγος σ' αυτό το κόμμα, όχι μόνο γιατί η κατάληξη γίνεται στην τριφωνία, αλλά και επειδή από τον πέμπτο χρόνο η μελωδία είναι σχεδόν η ίδια με το αντίστοιχη του Πέτρου με μόνη διαφορά ότι είναι πιο μελισματική. Εδώ, η συνολική διάρκεια παραμένει η ίδια (14 χρόνοι), αφαιρείται όμως ο ένας από τους δύο χρόνους της πρώτης συλλαβής του κόμματος και το ίδιο συμβαίνει και με τη δεύτερη, ενώ η διάρκεια της τρίτης συλλαβής αυξάνεται από τέσσερις σε έξι χρόνους.

Κόμμα 3: καὶ ἐνέδυσάν με

Πέτρος:

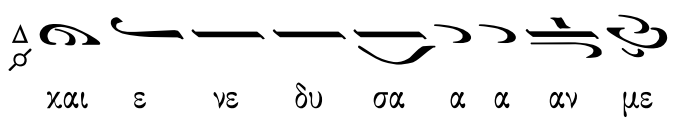

και ε νε δυ σα α α αν με

Πρίγγος 2:

και ε νε δυ σα α α α α αν με

Στανίτσας:

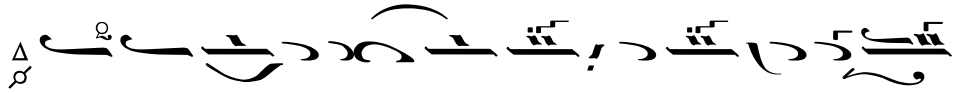

και ε νε ε δυ υ σα α α α α α α

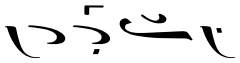

α αν με

Πέτρος: Προβάλλεται το βασικό χρωματικό πεντάχορδο με ανοδική πορεία από τη βάση (Πα) και κατάληξη στην τριφωνία του ήχου (Δι). Το μέλος δεν παρουσιάζει καμία κορύφωση σ' αυτό το κόμμα. Η διάρκεια του κόμματος είναι δέκα χρόνοι.

Πρίγγος: Το μέλος βασίζεται στην τριφωνία (Δι) για να οδηγηθεί αμέσως στην επταφωνία, (Πα') μετά με καθοδική πορεία στην τετραφωνία (Κε), περί της οποίας κατόπιν περιστρέφεται και στην οποία καταλήγει. Έτσι σχηματίζει το χρωματικό τετράχορδο της οξείας περιοχής (Κε-Πα'). Και αναφέρουμε τετράχορδο με βάση την τετραφωνία (Κε-Πα') και όχι πεντάχορδο με βάση την τριφωνία (Δι-Πα'), καθώς στην περιστροφή περί της τετραφωνίας (Κε), η υποκείμενη βαθμίδα της (Δι) έλκεται από αυτήν. Με εξαίρεση την αρχή (τριφωνία), το κόμμα έχει την ίδια μελωδική κίνηση με το πρώτο κόμμα του ιδίου. Ο Πρίγγος κινείται στην οξεία περιοχή, με διαφορετική μελωδική κίνηση από τον Πέτρο, αλλά διατηρώντας την ποιότητα των χρωματικών διαστημάτων. Στη δεύτερη συλλαβή του κόμματος πραγματοποιείται δεύτερη προκορύφωση στην επταφωνία. Γίνεται μείωση της διάρκειας των δύο πρώτων συλλαβών με αποτέλεσμα μια σμίκρυνση του κόμματος από δέκα σε οκτώ χρόνους περίπου.

Στανίτσας: Χρησιμοποιεί διαφορετική περιοχή από τον Πέτρο και την ίδια με τον Πρίγγο. Η διαφορά με την εκδοχή του Πρίγγου έγκειται στην ποιότητα των τετραχόρδων που χρησιμοποιούνται. Από τον πρώτο έως τον ένατο χρόνο δημιουργείται παροδικώς ποιότητα ⲗⲉⲁⲅⲓⲉ, που θεμελιώνεται στην τριφωνία (Δι), ποιότητα νανα, επίσης παροδικώς, που θεμελιώνεται στην εξαφωνία (Νη') και προβάλλεται η σχέση μεταξύ τους (ο ⲗⲁⲗⲁ τρίφωνος του ⲗⲉⲁⲅⲓⲉ). Από τον δέκατο χρόνο ως το τέλος γίνεται κατάληξη στον ⲁⲗⲉⲁⲗⲉⲉⲥ, μέσο του ⲗⲁⲗⲁ, που θεμελιώνεται στην τετραφωνία (Κε). Στην τελευταία συλλαβή της λέξης «ἐνέδυ-

σάν» πραγματοποιείται η πρώτη κορύφωση του μέλους στην οκταφωνία, δηλαδή στην τετραφωνία του κατά τετραφωνία ahεahες (με μέλισμα). Πραγματοποιείται διπλασιασμός της διάρκειας της δεύτερης, τρίτης και τέταρτης συλλαβής της λέξης «ἐνέδυσάν». Συγκεκριμένα, η διάρκεια της δεύτερης συλλαβής αυξάνεται από ένα σε δύο χρόνους, το ίδιο συμβαίνει και με την τρίτη συλλαβή, ενώ η διάρκεια της τέταρτης αυξάνεται από τέσσερις σε οκτώ χρόνους. Επιπλέον, γίνεται προθήκη παύσης ενός χρόνου στο τέλος του κόμματος. Οπότε, η συνολική διάρκεια του κόμματος αυξάνεται από δέκα σε δεκαεπτά χρόνους.

Κόμμα 4: χλαμύδα κοκκίνην

Πέτρος:

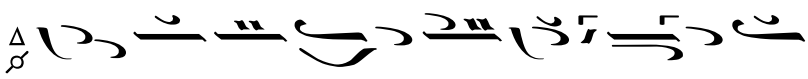

χλα μυ υ δα α χο χχι ι ι νην

Πρίγγος 2:

χλα μυ υ υ υ δα α χο οχ χι ι ι ι

ι ι ι ι ι νην

Στανίτσας:

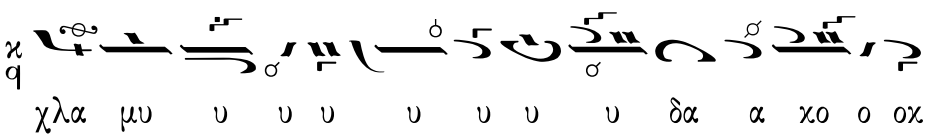

χλα μυ υ υ υ υ υ υ υ δα α χο ο οχ

χι ι ι ι ι ι ι ι ι νην

Πέτρος: Το μέλος συνεχίζει να κινείται στο βασικό χρωματικό πεντάχορδο (Πα-Κε), ξεκινώντας και σταθμεύοντας παροδικώς στη διφωνία, αγγίζοντας την τετραφωνία (Κε) και έπειτα ακολουθώντας καθοδική πορεία μέχρι την κατάληξη στη βάση (Πα). Εδώ δεν εμφανίζεται κορύφωση. Η διάρκεια του κόμματος είναι δεκαέξι χρόνοι.

Πρίγγος: Το μέλος, ξεκινώντας από τη βάση μεταφέρεται αμέσως στην τριφωνία (Δι), όπου βασίζεται για να σχηματίσει παροδικά το τετράχορδο Αγια με ανωφερή και κατωφερή κίνηση. Αυτά συμβαίνουν στη μελωδία της λέξης «χλαμύδα». Στη λέξη «κοκκίνην» το μέλος κατέρχεται σχηματίζοντας τετράχορδο ahεahες θεμελιωμένο στη βάση του μέλους. Η κατάληξη γίνεται στη βάση. Χρησιμοποιούνται, λοιπόν, δύο τετράχορδα συνημμένα. Στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «χλαμύδα» εμφανίζεται η τρίτη προκορύφωση στην εξαφωνία, δηλαδή στο άνω άκρο του τετραχόρδου Αγια. Η διάρκεια της πρώτης συλλαβής μειώνεται από δύο χρόνους σε μισό χρόνο, ενώ η διάρκεια της δεύτερης συλλαβής της λέξης «κοκκίνην» διπλασιάζεται, συγκεκριμένα αυξάνεται από τέσσερις

σε οκτώ χρόνους. Η διάρκεια της τελευταίας συλλαβής του κόμματος επίσης αυξάνεται από δύο σε τρεις χρόνους, ενώ προστίθεται παύση ενός χρόνου στο τέλος του κόμματος. Έτσι, η διάρκεια του κόμματος αυξάνεται από δεκαέξι σε είκοσι περίπου χρόνους.

Στανίτσας: Ο Στανίτσας πραγματοποιεί τις ίδιες κινήσεις με τον Πρίγγο με την ίδια σειρά. Στη λέξη «χλαμύδα» η μελωδία παραλλάσσεται ελαφρώς, όμως η βασική διαφορά τους έγκειται στην ποιότητα των διαστημάτων του δεύτερου μέρους, καθώς ο Στανίτσας χρησιμοποιεί το βασικό χρωματικό πεντάχορδο στη λέξη «κοκκίνην». Επίσης, στη λέξη αυτή η μελωδία γίνεται πιο μελισματική και αγγίζει την τετραφωνία (Κε), χρησιμοποιώντας το βασικό χρωματικό πεντάχορδο σε όλη του την έκταση. Στη δεύτερη συλλαβή της λέξης «χλαμύδα» δημιουργείται η πρώτη μετακορύφωση στην ίδια βαθμίδα που εμφανίζεται προκορύφωση στον Πρίγγο. Οι αυξήσεις και οι μειώσεις των συλλαβών είναι ίδιες με τη διαφορά ότι η διάρκεια της πρώτης συλλαβής από δύο χρόνους μειώνεται σε έναν χρόνο. Έτσι, η διάρκεια του κόμματος είναι είκοσι-ένας χρόνοι.

Κόμμα 5: ἔθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου

Πέτρος:

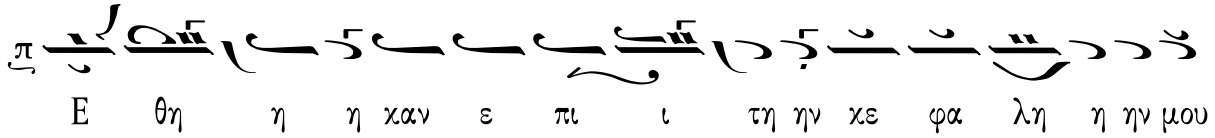

Πρίγγος: 2:

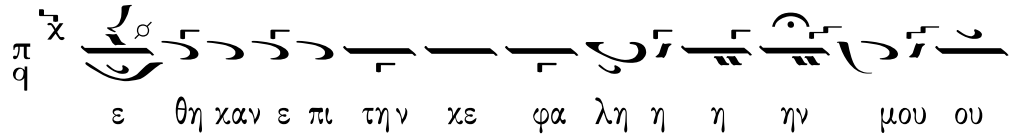

Στανίτσας:

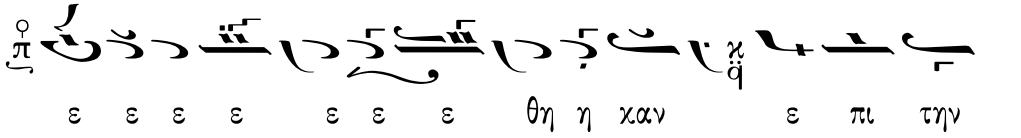

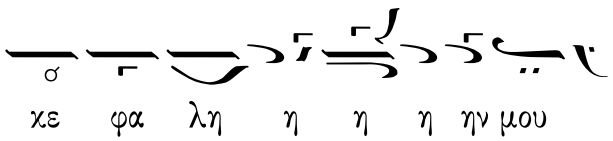

Πέτρος: Οξύ χρωματικό τετράχορδο (Κε-Πα΄). Η μελωδία άρχεται από την εξαφωνία (Νη΄), όπου γίνεται η δεύτερη προκορύφωση. Έπειτα, περιστρέφεται περί την τετραφωνία (Κε), αγγίζοντας και την υποκείμενη της τετραφωνίας βαθμίδα (Δι) με έλξη προς αυτήν. Στη φράση «κεφαλήν μου» διέρχεται απ' όλους τους φθόγγους του οξέως χρωματικού τετραχόρδου πρώτα σε ανοδική και μετά σε καθοδική πορεία, από την τετραφωνία ως την επταφωνία και αντιστρόφως. Στη λέξη «κεφαλήν», στην τρίτη συλλαβή, εμφανίζεται η μοναδική κορύφωση του τροπαρίου (επταφωνία-Πα΄). Η διάρκεια του κόμματος είναι είκοσι χρόνοι.

Πρίγγος: Χρήση του οξέως χρωματικού τετραχόρδου, όπως και στη μελοποίηση του Πέτρου, αλλά με διαφορετική μελωδική κίνηση και με έναρξη στην επταφωνία, στο άνω άκρο, δηλαδή, του τετραχόρδου, όπου γίνεται η τέταρτη προκορύφωση του μέλους, κατά μία βαθμίδα ψηλότερα από την αντίστοιχη προκορύφωση στη μελοποίηση του Πέτρου. Επιπλέον, στην τρίτη συλλαβή της λέξης «κεφαλήν», εμφανίζεται κορύφωση του μέλους, η οποία πραγματοποιείται δύο βαθμίδες πάνω από την επταφωνία (το πιο ψηλό σημείο της μελωδίας). Πιθανώς πραγματοποιείται παροδική χρήση του makam hitjiaskiar[48]. Στην τελευταία συλλαβή του κόμματος το μέλος καταλήγει στην επταφωνία, στο άνω άκρο, δηλαδή του οξέως χρωματικού τετραχόρδου, σε αντίθεση με την εκδοχή το Πέτρου, όπου το κόμμα καταλήγει στην τετραφωνία, στο κάτω άκρο, δηλαδή, του τετραχόρδου. Παρατηρείται μείωση της διάρκειας όλων των συλλαβών, εκτός από τις δύο τελευταίες (η διάρκεια της τελευταίας αυξάνεται από δύο σε τρεις χρόνους). Έτσι, η διάρκεια του κόμματος μειώνεται από είκοσι σε δώδεκα χρόνους.

Στανίτσας: Ο Στανίτσας χωρίζει το κόμμα σε δύο μέρη («ἔθηκαν» και «ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου»). Στο πρώτο μέρος, χρησιμοποιείται ο αlαlιες θεμελιωμένος στην τετραφωνία του μέλους. Ο αlαlιες χρησιμοποιείται σε όλη την έκταση του τετραχόρδου του. Ξεκινώντας από το άνω άκρο του (επταφωνία του μέλους), όπου εμφανίζεται η δεύτερη κορύφωση και καταλήγει στη βάση του (τετραφωνία του μέλους). Στο δεύτερο μέρος, το μέλος, ξεκινώντας από τη βάση, μεταφέρεται απ' ευθείας στην τριφωνία, με βάση την οποία σχηματίζει πεντάχορδο Αγια και, αφού περάσει από το άνω άκρο του πενταχόρδου, καταλήγει στη διφωνία του Αγια. Στο άνω άκρο του πενταχόρδου Αγια, που είναι η επταφωνία του μέλους, πραγματοποιείται η τρίτη κορύφωση, που εμφανίζεται στην τρίτη συλλαβή της λέξης «κεφαλήν». Η διάρκεια της πρώτης συλλαβής της λέξης "εθηκαν" τριπλασιάζεται· αυξάνεται από δύο χρόνους σε έξι. Η διάρκεια της τελευταίας συλλαβής αυξάνεται από έναν σε δύο χρόνους, ενώ έπειτα προστίθεται παύση ενός χρόνου. Στη φράση «ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου», η διάρκεια όλων των συλλαβών αλλάζει, εκτός από την πρώτη και την προτελευταία. Η διάρκεια της τελευταίας συλλαβής αυξάνεται από δύο σε τρεις χρόνους και προστίθεται παύση ενός χρόνου, ενώ η διάρκεια των υπολοίπων συλλαβών μειώνεται. Συνολικά, η διάρκεια του κόμματος αυξάνεται από είκοσι σε είκοσι-δύο χρόνους.

Κόμμα 6: στέφανον ἐξ ἀκανθῶν

Πέτρος:

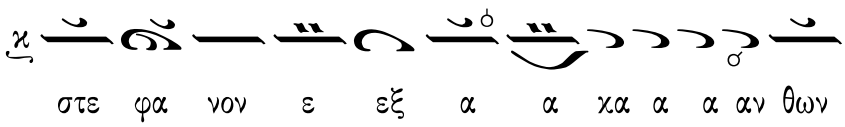

[48] Για το μακάμ hitjiaskiar, βλ. Μ. Μαυροειδή *Οι μουσικοί τρόποι στην Ανατολική Μεσόγειο*, σ. 227-228. Θεμελιώνεται στον φθόγγο rast (τον αντίστοιχο Νη), αλλά η δομή είναι η ίδια.

Πρίγγος 2:

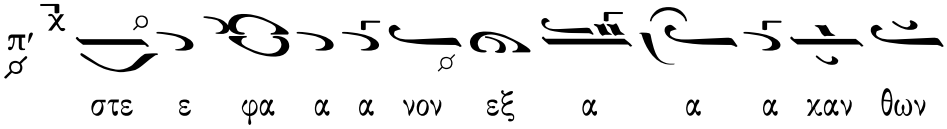

στε ε φα α α νον εξ α α α χαν θων

Στανίτσας:

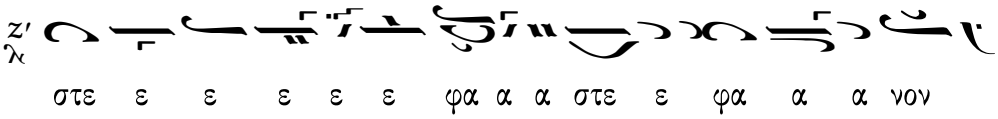

στε ε ε ε ε ε φα α α στε ε φα α α νον

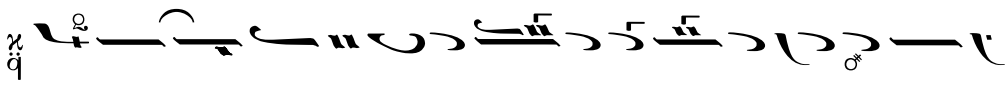

εξ α α χα αν θω ω ω ω ω ω ω ω ω ων

Πέτρος: Κίνηση *Άγια* θεμελιωμένη στην τριφωνία (τετράχορδο Δι-Νη'). Η μελωδία της λέξης «στέφανον» αποτελεί γέφυρα από το οξύ χρωματικό τετράχορδο (Κε-Πα') προς το οξύ διατονικό τετράχορδο Αγια (Δι-Νη'). Στη συνέχεια του ημιστιχίου εμφανίζεται το μέλος *Άγια* σε ανοδική και μετά σε καθοδική κίνηση σε όλη την έκταση του τετραχόρδου του. Στο τέλος γίνεται ψαύση της υποκείμενης της τριφωνίας βαθμίδας, η οποία εφάπτεται στην τριφωνία. Στην πρώτη συλλαβή της λέξης «ἀκανθῶν» εμφανίζεται η πρώτη μετακορύφωση, η οποία γίνεται στην εξαφωνία, στο άνω άκρο του τετραχόρδου Αγια. Η διάρκεια του κόμματος είναι δεκαοκτώ χρόνοι.

Πρίγγος: Στη λέξη «στέφανον» πραγματοποιείται καθοδική πορεία της μελωδίας που ξεκινάει από την οκταφωνία και καταλήγει στην τριφωνία. Μ' αυτόν τον τρόπο δημιουργείται χρωματικό πεντάχορδο με υποκείμενο τόνο[49] και με βάση την τριφωνία. Πρόκειται για το πεντάχορδο Nikriz των μακάμ[50]. Στην οκταφωνία σημειώνεται έλξη προς την επταφωνία. Στη φράση «ἐξ ἀκανθῶν» δίνεται έμφαση στα άκρα του βασικού χρωματικού τετραχόρδου. Εμφανίζεται δεύτερη κορύφωση, στην οκταφωνία στην πρώτη συλλαβή του κόμματος. Η διάρκεια των δύο πρώτων συλλαβών της λέξης «ἀκανθῶν» μειώνεται στο μισό, από τέσσερις χρόνους σε δύο, ενώ η διάρκεια της λέξης «ἐξ» μειώνεται από τρεις χρόνους σε έναν. Συνολικά, η διάρκεια του κόμματος μειώνεται από δεκαοκτώ σε δώδεκα χρόνους.

Στανίτσας: Χωρίζει το κόμμα σε δύο μέρη, «στέφανον» και «ἐξ ἀκανθῶν», τοποθετώντας μαρτυρία και κυρίως χρησιμοποιώντας καταληκτικό σχήμα στη λέξη «στέφανον», ενώ τα μέρη διαφέρουν και τροπικά μεταξύ τους. Στη λέξη «στέφανον», η μελωδία ξεκινώντας από την τριφωνία ακολουθεί ανοδι-κή πορεία μέχρι την επταφωνία και στο τέλος οδηγείται με καταληκτικό σχήμα στην τετραφωνία. Όλη η κίνηση είναι διατονική. Πρόκειται για τον αlαlιες που θεμελιώνεται στην τετραφωνία του μέλους. Στη φράση «ἐξ ἀκανθῶν», η μελωδία ξεκινώντας από τη βάση του μέλους, ανέρχεται στην τριφωνία, όπου θεμελι-

[49] Για τον σχηματισμό των πενταχόρδων, βλ. Μ. Μαυροειδή, σ. 74.

[50] Για το πεντάχορδο Nikriz βλ. Μ. Μαυροειδή, ό.π. σ. 79-80.

ώνεται ο ⲗⲁⲗⲁ. Στον ⲗⲁⲗⲁ πραγματοποιείται επίσης καταληκτικό σχήμα. Στη λέξη «στέφανον» πραγματοποιείται τέταρτη κορύφωση του μέλους. Στις δύο πρώτες συλλαβές της λέξης «στέφανον» παρατηρείται τριπλασιασμός της διάρκειας, καθώς αυξάνεται από δύο σε έξι χρόνους στην καθεμία. Η διάρκεια της τελευταίας συλλαβής της λέξης αυξάνεται από έναν σε δύο χρόνους, ενώ προστίθεται παύση ενός χρόνου αμέσως μετά. Η διάρκεια της λέξης «ἐξ» μειώνεται από τρεις χρόνους σε έναν. Η διάρκεια των δύο πρώτων συλλαβών της λέξης «ἀκανθῶν» μειώνεται στο μισό, από τέσσερις χρόνους σε δύο η καθεμία, ενώ η διάρκεια της τελευταία συλλαβή της λέξης αυξάνεται από δύο σε εννέα χρόνους. Έπειτα, προστίθεται παύση ενός χρόνου. Συνολικά, η διάρκεια του κόμματος αυξάνεται από δεκαοκτώ σε τριάντα χρόνους.

Κόμμα 7: καὶ ἐπὶ τὴν δεξιάν μου χείρα

Πέτρος:

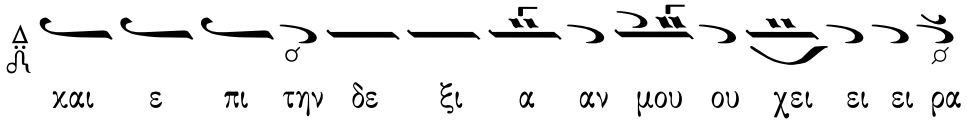

Πρίγγος 2:

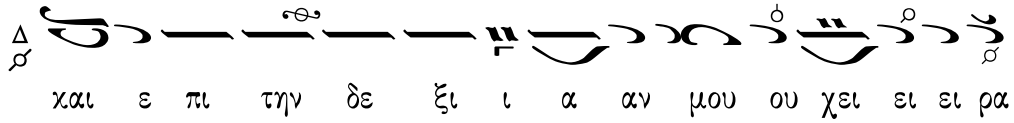

Στανίτσας:

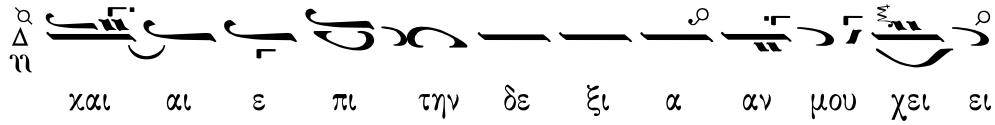

Πέτρος: Η μελωδία συνεχίζει να κινείται στο θεμελιωμένο στην τριφωνία τετράχορδο Άγια με ανωφερή και κατωφερή κίνηση. Στην πρώτη συλλαβή της λέξης «χείρα» πραγματοποιείται η δεύτερη μετακορύφωση στην εξαφωνία. Η διάρκεια του κόμματος είναι δεκαέξι χρόνοι.

Πρίγγος: Η μελωδία αρχίζει από την τριφωνία που αποτελεί τη βάση του χρωματικού πενταχόρδου με υποκείμενο τόνο, όπως στη λέξη «στέφανον» του προηγούμενου κόμματος (πεντάχορδο Nikriz). Η διαφορά με τη λέξη «στέφανον» είναι ότι εδώ ακολουθείται αρχικά ανοδική πορεία, ενώ έπειτα, στο τέλος της καθοδικής πορείας σχηματίζεται το θεμελιωμένο στην τριφωνία τετράχορδο Αγια. Παρόλο που εμφανίζεται καταληκτικό σχήμα στο τέλος του 7ου κόμματος, το 7ο και το 8ο κόμμα ενώνονται σε μία φράση, καθώς δεν υπάρχει μαρτυρία μεταξύ τους. Στην τελευταία συλλαβή της λέξης «δεξιάν» παρουσιάζεται τρίτη κορύφωση, και πάλι στην οκταφωνία, ενώ στην πρώτη συλλαβή της λέξης «χείρα» εμφανίζεται η πρώτη μετακορύφωση στην εξαφωνία, στο άνω άκρο του τετραχόρδου

Αγια, όπως και στον Πέτρο. Δεν υπάρχει καμμία μεταβολή στη διάρκεια των συλλαβών, συνεπώς και του κόμματος.

Στανίτσας: Στη φράση «καὶ ἐπὶ τὴν δεξιάν μου χείρα», ο Στανίτσας, όπως και ο Πρίγγος, χρησιμοποιεί πεντάχορδο με υποκείμενο τόνο και με βάση την τριφωνία με τη διαφορά ότι πρόκειται για σκληρό διατονικό πεντάχορδο (φθορά στην τρίτη συλλαβή της λέξης «δεξιάν»). Μάλλον, πρόκειται για τροπική συμπεριφορά του Πλαγίου του Πρώτου, τον σκληρό διατονικό Πλάγιο του Πρώτου[51]. Στη λέξη «χείρα», σχηματίζεται το θεμελιωμένο στην τριφωνία τετράχορδο Αγια, όπως και στην καταγραφή του Πρίγγου. Ο Στανίτσας ενώνει το 7ο και 8ο κόμμα. Δεν παρουσιάζεται μαρτυρία ανάμεσα στα δύο κόμματα, αλλά η ένωση γίνεται κυρίως μελωδικά (το τελευταίο σημαδόφωνο του 7ου κόμματος αποτελεί το συνδετικό κρίκο για τα δύο κόμματα). Στην τρίτη συλλαβή της λέξης «δεξιάν» εμφανίζεται δεύτερη μετακορύφωση στην επταφωνία (άνω άκρο τετραχόρδου του Πλαγίου Πρώτου σκληρού διατονικού), ενώ στη λέξη «χείρα», στο ίδιο σημείο και στην ίδια βαθμίδα με τον Πέτρο και τον Πρίγγο, παρουσιάζεται τρίτη μετακορύφωση. Η διάρκεια του κόμματος παραμένει ίδια.

Κόμμα 8: ἔδωκαν κάλαμον

Πέτρος:

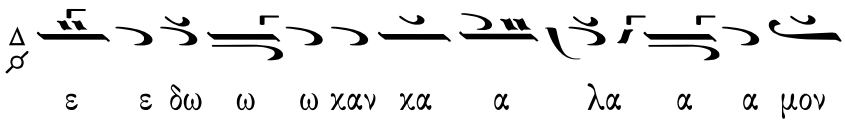

Πρίγγος 2:

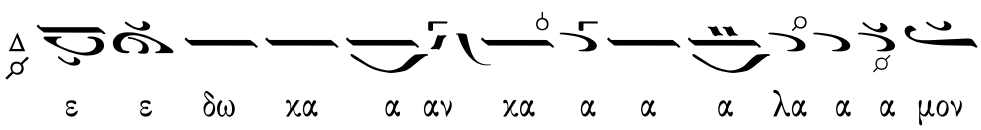

Στανίτσας:

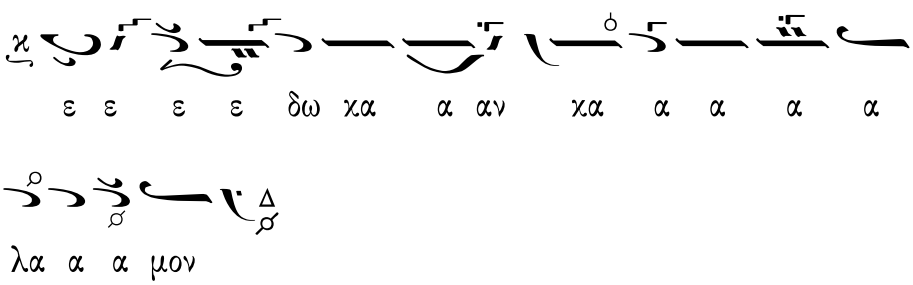

Πέτρος: Χρήση του βασικού χρωματικού πενταχόρδου. Αφού δοθεί έμφαση στον υπερκείμενο τόνο του βασικού πενταχόρδου (Δι-Κε) στη λέξη «ἔδωκαν» (η μελωδία της λέξης «ἔδωκαν» αποτελεί τον συνδετικό κρίκο με το τετράχορδο Άγια του προηγουμένου κόμματος), πραγματοποιείται στη λέξη «κάλαμον» καταληκτικό σχήμα που οδηγεί στη βάση (Πα). Δεν παρατηρείται καμμία κορύφωση. Η διάρκεια του κόμματος είναι δεκαέξι χρόνοι.

Πρίγγος: Ο Πρίγγος χρησιμοποιεί το θεμελιωμένο στην τριφωνία τετράχορδο Αγια. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιεί την ίδια μελωδία με το 6ο κόμμα της

[51] Μ. Μαυροειδή, ό.π. σσ. 136-137.

μελοποίησης του Πέτρου, με ελάχιστη διαφοροποίηση (μέλισμα στην τελευταία συλλαβή της λέξης «ἔδωκαν» και στην πρώτη συλλαβή της λέξης «κάλαμον», καθώς και διαφορετικό τρόπο γραφής, δηλαδή καταγραφή της κίνησης της φωνής στην κατάληξη του κόμματος). Στην πρώτη συλλαβή της λέξης «κάλαμον» πραγματοποιείται η δεύτερη και τελευταία μετακορύφωση. Παρατηρείται αύξηση της διάρκειας της πρώτης συλλαβής από δύο σε τέσσερις χρόνους, μείωση της διάρκειας της δεύτερης συλλαβής από τρεις χρόνους σε έναν χρόνο και αύξηση της διάρκειας της τρίτης συλλαβής από έναν χρόνο σε τρεις χρόνους. Συνολικά, η διάρκεια του κόμματος αυξάνεται από δεκαέξι σε δεκαοκτώ χρόνους.

Στανίτσας: Ο Στανίτσας χρησιμοποιεί επίσης την ίδια μελωδική γραμμή, με τη διαφορά ότι καταγράφονται πολύ περισσότερα μελίσματα, ειδικά στη λέξη «ἔδωκαν», που προφανώς αφορούν την καταγραφή της κίνησης της φωνής. Στο ίδιο σημείο με τον Πρίγγο, πραγματοποιείται μετακορύφωση, για τον Στανίτσα όμως, αυτή είναι η τέταρτη μετακορύφωση του μέλους. Η διάρκεια των συλλαβών και του κόμματος είναι επίσης η ίδια με τον Πρίγγο, με τη διαφορά ότι στον τελευταίο χρόνο γίνεται παύση.

Κόμμα 9: ἵνα συντρίψω αὐτοὺς

Πέτρος:

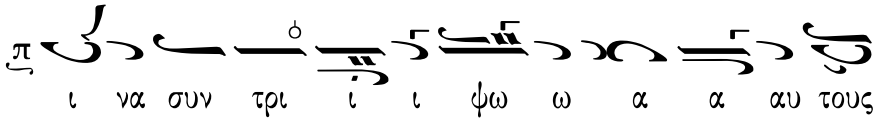

Πρίγγος 2:

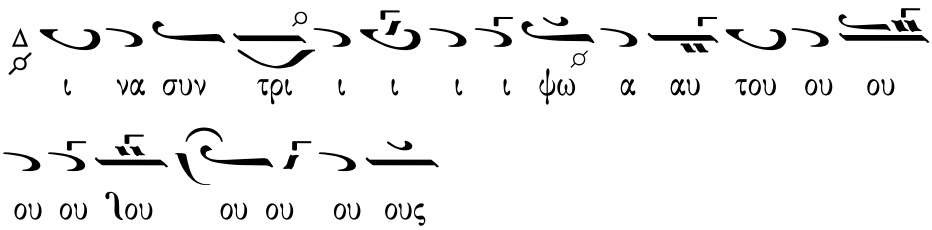

Στανίτσας:

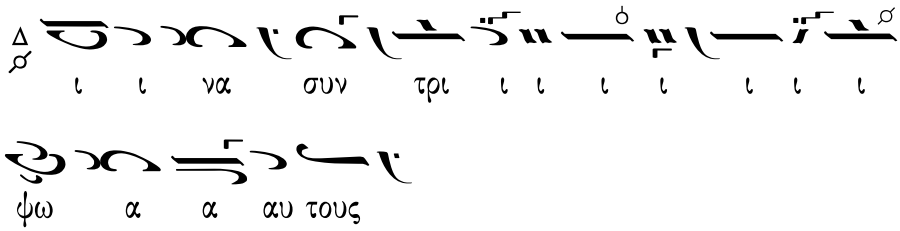

Πέτρος: Κίνηση *Άγια* με ανοδική και κατόπιν καθοδική πορεία (τετράχορδο θεμελιωμένο στην τριφωνία). Στη λέξη «συντρίψω» πραγματοποιείται η τελευταία μετακορύφωση του κομματιού, η οποία γίνεται στην εξαφωνία, συγκεκριμένα στο άνω άκρο του τετραχόρδου Αγια. Η διάρκεια του κόμματος είναι δεκατρείς χρόνοι.

Πρίγγος: Και πάλι χρησιμοποιείται πεντάχορδο Nikriz (χρωματικό τετράχορδο hicaz με προσθήκη υποκείμενου τόνου). Αυτή τη φορά, όμως, το πενταχόρδο θεμελιώνεται στην υποκείμενη της αρχικής βάσης βαθμίδα (Νη). Συνεπώς, το άνω άκρο του πενταχόρδου έγκειται στην τριφωνία της αρχικής βάσης (Δι) και

αυτό ισχυροποιείται από την υπερκείμενη της τριφωνίας βαθμίδα, η οποία έλκεται προς αυτήν (σημείωση έλξης στον Κε). Αρχικά, το μέλος ακολουθεί καθοδική πορεία σε όλη την έκταση του πενταχόρδου κι έπειτα περιστρέφεται περί την πρώτη και δεύτερη βαθμίδα του πενταχόρδου Nikriz, πριν καταλήξει στην πρώτη βαθμίδα, δηλαδή στη βάση του. Αυτό είναι και το χαμηλότερο σημείο του μέλους, στην υποκείμενη της βάσης του μέλους βαθμίδα, συγκεκριμένα έναν μείζονα τόνο χαμηλότερα από αυτήν. Η διάρκεια της τελευταίας συλλαβής αυξάνεται από δύο χρόνους σε δέκα, έτσι η διάρκεια του κόμματος αυξάνεται από δεκατρείς σε είκοσι χρόνους.

Στανίτσας: Αρχικά, πραγματοποιείται κάθοδος από την πενταφωνία στη διφωνία. Έπειτα, το μέλος μεταφέρεται στην τριφωνία, με βάση την οποία σχηματίζεται τετράχορδο Αγια. Αμέσως μετά, μεταφέρεται στην επταφωνία, απ' όπου οδηγείται χρωματικά με καταληκτικό σχήμα στην τετραφωνία. Σχηματίζεται, δηλαδή, το θεμελιωμένο στην τετραφωνία χρωματικό τετράχορδο. Στη λέξη «συντρίψω» εμφανίζεται η πέμπτη και τελευταία κορύφωση, στην επταφωνία, στο άνω άκρο του οξέως χρωματικού τετραχόρδου. Παρατηρείται αύξηση της διάρκειας της πρώτης συλλαβής του κόμματος από έναν χρόνο σε δύο, ενώ στον τελευταίο χρόνο γίνεται παύση. Έτσι, η διάρκεια του κόμματος από δεκατρείς αυξάνεται σε δεκατέσσερις χρόνους.

Κόμμα 10: ώς σκεύη κεραμέως

Πέτρος:

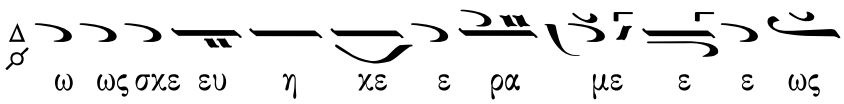

Πρίγγος 2:

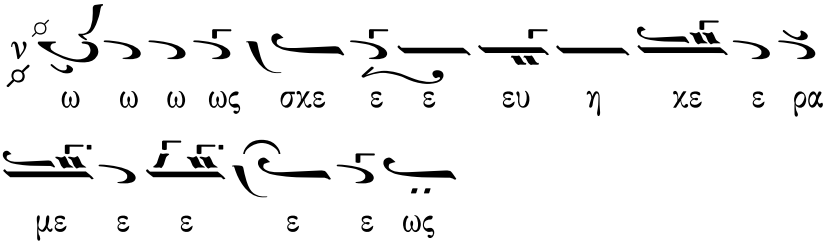

Στανίτσας:

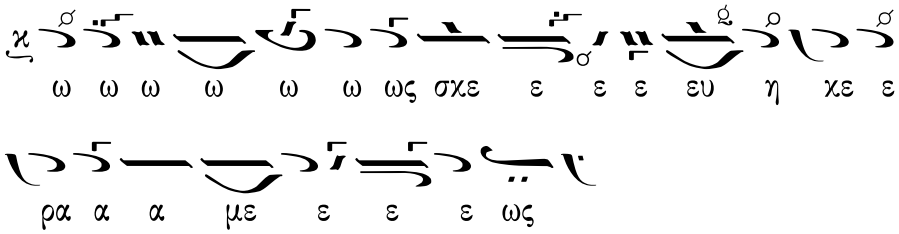

Πέτρος: Χρησιμοποιείται το βασικό χρωματικό πεντάχορδο. Η μελωδία κατέρχεται από τη διφωνία στη βάση, έπειτα ανέρχεται ως την τετραφωνία, από την οποία κατέρχεται με καταληκτικό σχήμα στη βάση του ήχου (Πα). Δεν εμφανίζεται καμμία κορύφωση. Η διάρκεια του κόμματος είναι δεκαεπτά χρόνοι.

Πρίγγος: Χρησιμοποιείται το βασικό χρωματικό πεντάχορδο. Ξεκινώντας από την τριφωνία, η μελωδία κατέρχεται έως την βάση, αγγίζοντας και την υπο-

κείμενη της βαθμίδα, κι έπειτα ακολουθεί ανοδική πορεία, αγγίζοντας έως και την κορυφή του πενταχόρδου, ενώ κατόπιν κατέρχεται έως τη βάση του μέλους (Πα) με καταληκτικό σχήμα. Όπως και στη μελοποίηση του Πέτρου, δεν εμφανίζεται καμμία κορύφωση. Η διάρκεια της πρώτης συλλαβής του κόμματος διπλασιάζεται· αυξάνεται από δύο σε τέσσερις χρόνους. Έτσι, η διάρκεια του κόμματος αυξάνεται από δεκαεπτά σε δεκαεννέα χρόνους.

Στανίτσας: Η μελωδία ακολουθεί καθοδική πορεία του βασικού χρωματικού πενταχόρδου με μικρές χρονικές αξίες, έπειτα περιστρέφεται γύρω από την τριφωνία, κατόπιν πραγματοποιεί κατωφερή κίνηση του θεμελιωμένου στην τριφωνία τετραχόρδου Αγια κι έπειτα κινείται στο βασικό χρωματικό τετράχορδο και οδηγείται με καταληκτικό σχήμα στη βάση (Πα). Εδώ εμφανίζεται πέμπτη κορύφωση στη λέξη «σκεύη» στην εξαφωνία, στο άνω άκρο του τετραχόρδου Αγια. Η διάρκεια της πρώτης συλλαβής του κόμματος αυξάνεται από δύο σε τέσσερις χρόνους, όπως και στον Πρίγγο. Στο τέλος προστίθεται παύση ενός χρόνου. Έτσι, η διάρκεια του κόμματος αυξάνεται από δεκαεπτά σε είκοσι χρόνους.

3. Αποτελέσματα συγκριτικής ανάλυσης

α. Έκταση: Όπως παρατηρήσαμε, η μελοποίηση του Πέτρου εκτείνεται στην επταφωνία (Πα-Πα'). Στην καταγραφή του Πρίγγου, το μέλος εκτείνεται σε χαμηλότερα, καθώς και σε ψηλότερα σημεία· εκτείνεται σε δώδεκα βαθμίδες, δύο βαθμίδες ψηλότερα από την επταφωνία και δύο βαθμίδες κάτω από τη βάση (Ζω-Γα'). Στην ερμηνεία του Στανίτσα, η έκταση αγγίζει την οκταφωνία (Πα-Βου')

β. Κορυφώσεις, χαμηλότερα σημεία και σχέση μέλους-λόγου: Η μελοποίηση του Πέτρου παρουσιάζει μία μόνο κορύφωση στην επταφωνία, η οποία εμφανίζεται στο μέσον περίπου του μέλους, στη λέξη «κεφαλήν» και βρίσκεται μετά από δύο προκορυφώσεις («ἐξέδυσάν» και «ἔθηκαν») και πριν από τρεις μετακορυφώσεις («ἀκανθῶν», «χείρα», «συντρίψω»). Οι προκορυφώσεις εμφανίζονται στην εξαφωνία, διφωνία του ⅊ειχεα⅊ιες της οξείας περιοχής, ενώ οι μετακορυφώσεις στην εξαφωνία, τριφωνία του Αγια. Παρατηρούμε ότι το μέλος διακρίνεται από μουσική ισορροπία. Οι λέξεις, όπου εμφανίζονται προκορυφώσεις και μετακορυφώσεις είναι σημαντικές και ειδικά η λέξη όπου εμφανίζεται η κορύφωση είναι η πιο σημαντική του ποιητικού κειμένου.

Στην καταγραφή του Πρίγγου εμφανίζονται τέσσερις προκορυφώσεις («ἐξέδυσάν», «ἐνέδυσάν», «χλαμύδα», «ἔθηκαν»), τρεις κορυφώσεις («κεφαλήν», «στέφανον», «δεξιάν») και δύο μετακορυφώσεις στις («χείρα», «κάλαμον»). Οι αναλογίες αλλάζουν, καθώς· οι κορυφώσεις είναι τρεις αντί για μία και ο αριθμός τους εξισώνεται σχεδόν με τις προκορυφώσεις ή τις μετακορυφώσεις του μέλους. Αυτό που παραμένει ίδιο είναι ότι στη λέξη «κεφαλήν» έγκειται το υψηλότερο σημείο της μελωδίας, παρόλο που είναι σε υψηλότερη βαθμίδα από τον Πέτρο, όπως συμβαίνει και στις υπόλοιπες κορυφώσεις. Ένα ακόμη κοινό σημείο είναι ότι οι μετακορυφώσεις γίνονται στην ίδια βαθμίδα και σε ίδιες λέξεις με τον Πέτρο.

Στην καταγραφή του Στανίτσα, εμφανίζονται πέντε κορυφώσεις («ἐνέδυσάν», «ἔθηκαν», «κεφαλήν», «στέφανον», «συντρίψω») και πέντε μετακορυφώσεις («χλαμύδα», «δεξιάν», «χείρα», «κάλαμον», «σκεύη»). Οι κορυφώσεις και οι μετακορυφώσεις πραγματοποιούνται ως επί το πλείστον στις ίδιες βαθμίδες που εμφανίζονται η κορύφωση και οι μετακορυφώσεις αντίστοιχα στη μελοποίηση του Πέτρου. Όμως, ο αριθμός των κορυφώσεων είναι μεγαλύτερος ακόμη και απ' ό,τι στην εκδοχή του Πρίγγου, ανατρέποντας τελείως την ισορροπία του μέλους. Επιπλέον, η κορύφωση που εμφανίζεται στη λέξη «κεφαλήν» δεν πραγματοποιείται σε υψηλότερη βαθμίδα από τις άλλες κορυφώσεις. ενώ βρίσκεται χαμηλότερα από την κορύφωση που εμφανίζεται στη λέξη «ἐνέδυσάν». Ως συνέπεια, η λέξη «κεφαλήν» καθίσταται ως λιγότερο σημαντική με αποτέλεσμα να αλλάζει η σχέση μέλους-λόγου.

Οπότε, παρατηρούμε ότι πραγματοποιούνται πολύ περισσότερες κορυφώσεις απ' ό,τι στην αρχική μελοποίηση του Πέτρου, ειδικά στην εκδοχή του Στανίτσα. Με αυτόν τον τρόπο δεν αναδεικνύεται το νόημα των φράσεων, καθώς τονίζονται παρά πολλές λέξεις του ύμνου, με αποτέλεσμα να χάνεται η συνοχή και η αίσθηση του συνολικού. Επιπλέον, αποτέλεσμα του μεγάλου αριθμού κορυφώσεων είναι η έλλειψη μελωδικής εξέλιξης.

γ. Τροπική κίνηση: Τα νέα τροπικά στοιχεία που εισάγει ο Πρίγγος είναι ο ⅈⅈⅇⅈⅈⅇ που θεμελιώνεται στη βάση (4ο κόμμα) και το πεντάχορδο Nikriz, θεμελιωμένο στην υποκείμενη της βάσης βαθμίδα, που χρησιμοποιεί στο 9ο κόμμα. Σε δύο περιπτώσεις (4ο και 7ο κόμμα) χρησιμοποιούνται εμφανώς δύο διαφορετικά τετράχορδα κατά τη διάρκεια ενός κόμματος, σε αντίθεση με τη μελοποίηση του Πέτρου, όπου γίνεται χρήση ενός μόνο τετραχόρδου ή πενταχόρδου κατά τη διάρκεια κάθε κόμματος. Ακόμη και η κατάληξη που πραγματοποιεί στην διφωνία του θεμελιωμένου στη βάση ⅈⅈⅇⅈⅇⅈⅈⅇ (2ο κόμμα) δεν υφίσταται σε κανένα σημείο στη μελοποίηση του Πέτρου.

Η εκδοχή του Στανίτσα διαφοροποιείται ακόμη περισσότερο στην τροπική του πορεία. Τα νέα τροπικά στοιχεία εδώ είναι ο θεμελιωμένος στην τετραφωνία ⅈⅈⅇⅈⅈⅇ (3ο, 5ο και 6ο κόμμα), ο επίσης θεμελιωμένος στην τετραφωνία σκληρός διατονικός Πλάγιος του Πρώτου (7ο κόμμα) και ο θεμελιωμένος στην τριφωνία ⅈⅈⅇ (6ο κόμμα). Οι τροπικές εναλλαγές, είναι πολύ συχνές καθώς χρησιμοποιούνται δύο διαφορετικά τετράχορδα ή πεντάχορδα κατά τη διάρκεια ενός κόμματος και αυτό συμβαίνει σε περισσότερα κόμματα απ' ό,τι στην εκδοχή του Πρίγγου. Επιπλέον, πραγματοποιεί κατάληξη στη διφωνία του θεμελιωμένου στη βάση ⅈⅈⅇⅈⅇⅈⅈⅇ (1ο κόμμα), όπως και ο Πρίγγος, ενώ στο 5ο κόμμα εμφανίζεται κατάληξη στη διφωνία του Αγια (Ζω').

Και οι δύο μελωδίες κινούνται κυρίως στην οξεία περιοχή[52] και είναι αξιοσημείωτο ότι το βασικό χρωματικό πεντάχορδο χρησιμοποιείται ελάχιστα.

[52] Η κίνηση στην οξεία περιοχή κατά το μεγαλύτερο μέρος του μέλους είναι αλληλένδετη με τον μεγάλο αριθμό κορυφώσεων και προκαλεί επίσης την έλλειψη μελωδικής εξέλιξης.

δ. Διάρκεια: Ο Πρίγγος σε κάποια κόμματα παρουσιάζει μείωση των χρόνων, ενώ σε κάποια άλλα παρουσιάζει αύξηση. Συνολικά, σε όλο το μέλος, οι χρόνοι είναι ελαφρώς λιγότεροι, χωρίς να υπάρχει σημαντική διαφορά. Καταγράφεται, όμως, πιο αργή χρονική αγωγή στο πρώτο, δεύτερο, τρίτο και πέμπτο κόμμα. Στην ερμηνεία του Στανίτσα, σε όλα τα κόμματα, εκτός του δευτέρου και του εβδόμου, γίνεται αύξηση των χρόνων. Έτσι, το μέλος συνολικά παρουσιάζει σημαντική επιμήκυνση του συνολικού χρόνου.

ε. Φράσεις: Ο Πρίγγος χωρίζει τη μελωδία κυρίως σε κόμματα μέσω των μαρτυριών, ενώ οι μουσικές φράσεις του Πέτρου ολοκληρώνονται κυρίως στο τέλος κάθε περιόδου (εντελείς καταλήξεις)[53]. Ιδιαίτερα, όμως, στην εκδοχή του Στανίτσα παρατηρείται κατακερμάτηση των φράσεων, καθώς τα κόμματα χωρίζονται σε μικρότερα μέρη, με αποτέλεσμα να χάνεται η συνοχή του ποιητικού κειμένου. Κάποια από αυτά είναι πολύ μικρά, αποτελούμενα ακόμη και από μια μόνο λέξη («ἔθηκαν», «στέφανον»). Στη μελοποίηση του Πέτρου, οι σημαντικές λέξεις τονίζονται διακριτικά μέσα από κορυφώσεις που δεν ξεπερνούν την επταφωνία του ήχου. Έτσι, διασφαλίζεται η συνοχή του ποιητικού κειμένου.

στ. Μελίσματα και Ισοκράτημα: Παρατηρούμε ότι στις δύο καταγραφές, του Πρίγγου και ειδικά του Στανίτσα, καταγράφονται μελίσματα, καθώς χρησιμοποιούνται πολύ συχνά, γοργά, καθώς και δίγοργα. Πρόκειται για ανεπαίσθητους κυματισμούς της φωνής, γι' αυτό και δεν είναι καλό να καταγράφονται[54] γιατί μ' αυτό τον τρόπο υπεισέρχονται στο κυρίως μέλος, αναγκάζοντας τον ερμηνευτή να τους τονίσει περισσότερο απ' όσο θα έπρεπε. Επιπλέον, η ανάλυση ενός χαρακτήρα έχει πάνω από μία ερμηνεία και ο εκάστοτε ψάλτης επιλέγει μία από αυτές. Με την καταγραφή της ανάλυσης αφαιρείται η ελευθερία της ερμηνείας και της έκφρασης του εκάστοτε ψάλτη.

Όσον αφορά την καταγραφή του Στανίτσα, ένα ακόμη σημείο που συμβάλλει στη διάσπαση της ενότητας είναι η τοποθέτηση του ισοκρατήματος, το οποίο ακολουθεί τις πολύ γρήγορες τροπικές εναλλαγές που γίνονται.

Γενικά, το ισοκράτημα τίθεται στη βάση του ήχου όπου ανήκει το μέλος.[55] Πρόκειται για σημείο τονικής αναφοράς που αποτελεί στήριγμα των φωνών που αναλαμβάνουν τη μελωδία.[56] «Γι' αυτό και το ίσο παραμένει σταθερά στη βάση, εκτός αν υπάρξει τροπική μετάπτωση, οπότε ενδέχεται να μεταφερθεί σε νέα θέση.»[57] Συγκεκριμένα για τον Πλάγιο του Δευτέρου ο Μαυροειδής αναφέρει: «Το ***ίσο*** του Πλ. του Β΄ είναι στη βάση του, στο Πα. Όταν μεταπίπτει στον Δ΄ διατονικό ήχο, δικαιολογείται η εμφάνιση δευτερευόντος ίσου στο Δι.[58]»

Συμπεραίνουμε, σχετικά με το δοξαστικό που εξετάζουμε, ότι το ισοκράτημα μπορεί να παραμείνει στον Πα καθ' όλη τη διάρκεια του μέλους, χωρίς να

---

[53] Βλ. τον Πίνακα Καταλήξεων, σ. 39.
[54] Κωνσταντίνου, σ. 53, 54.
[55] Μ. Μαυροειδή, σσ. 106, 107
[56] Μ. Μαυροειδή, σ. 107
[57] Μ. Μαυροειδή, σ. 107. Γενικά για το ισοκράτημα βλ. και Κωνσταντίνου, σσ. 220-221.
[58] Μ. Μαυροειδή, σ. 155

αλλάξει καθόλου. Μπορεί, όμως, να γίνει εμφάνιση δευτερευόντος ίσου στο Δι, όταν το μέλος μεταφέρεται στον Δ' διατονικό ήχο[59], ή σε κάποιον άλλο φθόγγο που θα είναι η βάση του τετραχόρδου ή του πενταχόρδου του ήχου όπου εξελίσσεται η μελωδία κάθε φορά. Οι λέξεις «ενδέχεται» και «δικαιολογείται» είναι οι λέξεις "κλειδιά" στην αναφορά του Μαυροειδή. Μπορούμε να συμπεράνουμε με αρκετή ασφάλεια ότι η τροπική μετάπτωση χρειάζεται να είναι είτε αρκετά μεγάλης διάρκειας, είτε τόσο έντονη με την έννοια της αντίθεσης προς τα προηγούμενα[60], ώστε να γίνει αλλαγή ισοκρατήματος. Βέβαια, το πόσο μεγάλη χρειάζεται να είναι η διάρκεια, ή το πόσο έντονη πρέπει να είναι η αλλαγή αποτελεί αναπόφευκτα υποκειμενικό ζήτημα. Γι' αυτό δεν μπορούμε να είμαστε απόλυτοι. Μπορούμε απλά σαν ένα γενικό συμπέρασμα να αναφέρουμε ότι καλό είναι να γίνονται όσο το δυνατόν λιγότερες αλλαγές του ισοκρατήματος σε ένα μέλος. Σε αντίθεση με όσα αναφέραμε, κατά τη διάρκεια του μέλους που εξετάζουμε γίνονται είκοσι-δύο αλλαγές συνολικά.

[59]Συγκεκριμένα, για το δοξαστικό που εξετάζουμε αναφερόμαστε στην κίνηση Άγια, στο τετράχορδο Δι-Νη'. Αυτή η κίνηση είναι σε κάποια μέλη ενσωματωμένη στον Πλάγιο του Δευτέρου, καθώς χρησιμοποιείται σε πολύ μεγάλο βαθμό (Μ. Μαυροειδή, σ. 154). Οπότε, μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν είναι ξένη προς τον Ήχο κίνηση και να μη γίνεται αλλαγή ισοκρατήματος όταν εμφανίζεται.

[60] Σ' αυτήν την περίπτωση, η αλλαγή μπορεί να είναι τόσο έντονη ώστε, αν το ισοκράτημα δεν αλλάξει, να υπάρξει σύγχυση κατά την ερμηνεία του μέλους.

Συμπεράσματα

Η πρώτη καταγραφή του δοξαστικού «Ἐξέδυσάν με τὰ ἱμάτιά μου» σε σύντομο στιχηραρικό μέλος ανήκει στον Πέτρο τον Πελοποννήσιο, Λαμπαδάριο της Μεγάλης Εκκλησίας. Μάρτυρες η χειρόγραφη παράδοση του 18ου αιώνος και οι κλασσικές έντυπες εκδόσεις βιβλίων της ψαλτικής τέχνης.

Η μελωδία του Πέτρου δεν έπαυσε ποτέ να χρησιμοποιείται στην Μεγάλη Εκκλησία. Οι καταγραφές του δοξαστικού που εξετάσαμε σε σύγκριση με αυτήν του Πέτρου στο κεφάλαιο της μουσικής καταγραφής παρουσιάζουν ως επί το πλείστον μικρή διαφοροποίηση που έγκειται κυρίως σε θέματα ορθογραφίας και μελισμάτων. Σε ορισμένες περιπτώσεις η μελωδική κίνηση διαφοροποιείται τελείως, ενώ σπανίως εισάγονται νέα τροπικά στοιχεία.

Ωστόσο στις εκδόσεις που φέρονται με το όνομα του Άρχοντος Πρωτοψάλτου Κωνσταντίνου Πρίγγου, όπως και σε χειρόγραφα που φέρονται με το όνομα του Άρχοντος Πρωτοψάλτου Θρασυβούλου Στανίτσα, υπάρχουν καταγραφές που διαφοροποιούνται απόλυτα από την μελωδία του Πέτρου Λαμπαδαρίου. Διαφέρουν στην έκταση, στον αριθμό των κορυφώσεων, στον καταμερισμό των φράσεων, στην τροπική κίνηση. Το αποτέλεσμα αυτών είναι ότι αλλάζει η σχέση μέλους-λόγου και ότι διαλύεται η ενότητα του κειμένου, ενώ η μελωδία, που κινείται κυρίως στην οξεία περιοχή, δεν παρουσιάζει εξέλιξη. Ιδιαίτερα στην μελωδία που φέρεται με το όνομα του Θρασυβούλου Στανίτσα, παρά το ότι οι περισσότερες θέσεις που χρησιμοποιούνται προέρχονται από το αργό και το σύντομο στιχηράριο, εντοπίζονται σαφείς αδυναμίες χειρισμού τόσο του ποιητικού κειμένου όσο και του φθογγικού υλικού του τροπαρίου.

Θα ήταν άτοπο να ισχυριστούμε ότι οι μελωδίες του Πρίγγου και του Στανίτσα, που αφορούν το δοξαστικό «Ἐξέδυσάν με τὰ ἱμάτιά μου», ανήκουν στην πατριαρχική ψαλτική παράδοση. Εξάλλου οι μελωδίες αυτές δεν εψάλησαν ποτέ στην Μεγάλη Εκκλησία[61], τουλάχιστον μέχρι και τις ημέρες του Άρχοντος Πρωτοψάλτου Βασιλείου Νικολαΐδη.

Η μελωδία του Πρίγγου υιοθετήθηκε άκριτα από την συντριπτική πλειοψηφία των ψαλτών της Ελλάδος επειδή, εκτός των άλλων, ανταποκρίνεται στις «σύγχρονες ανάγκες». Είναι γνωστό ότι κατά τον 20ο αιώνα το εκκλησιαστικό άσμα υπέστη πολλές αλλοιώσεις[62].

---

[61] Κέντρο Παραδοσιακών Μουσικών Εκδόσεων, *Άρθρα και μελέτες για την Πατριαρχική τάξη και παράδοση*, επιμ. Χρ. Τσιούνη, Αθήνα 2007, σ. 301.

[62] Για το θέμα βλ. Γρ. Στάθη, «Η Βυζαντινὴ Μουσικη στην λατρεία και στην επιστήμη», *υζαντινὰ* 4 (1972) 245, Ε. Γιαννόπουλου, *Η ψαλτική τέχνη*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 49-63, και Ν. Πάρη, *Διερευνήσεις στο λειτουργικό άσμα*, Κατερίνη 2003, σσ. 16, 74, 99-101.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΕΛΟΥΡΓΩΝ[63]

ΜΕΛΟΥΡΓΟΣ	ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΠΟΣ ΔΡΑΣΕΩΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ[64]
Πέτρος Λαμπαδάριος	Λαμπαδάριος ΜΧΕ	Κωνσταντινούπολις	1748-1777
Πέτρος Βυζάντιος	Πρωτοψάλτης ΜΧΕ	Κωνσταντινούπολις	1766-1804
Ιάκωβος Πρωτοψάλτης	Πρωτοψάλτης ΜΧΕ	Κωνσταντινούπολις	1760-1801
Στέφανος Λαμπαδάριος	Λαμπαδάριος ΜΧΕ	Κωνσταντινούπολις	1831-1862
Παναγιώτης Κηλτζανίδης	Πρωτοψάλτης	Κωνσταντινούπολις	1848-1882[65]
Γεώργιος Ραιδεστηνός	Πρωτοψάλτης ΜΧΕ	Κωνσταντινούπολις	1863-1875
Γεώργιος Βιολάκης	Πρωτοψάλτης ΜΧΕ	Κωνσταντινούπολις	1875-1905
Ἄγγελος Βουδούρης	Δομέστικος ΜΧΕ	Κωνσταντινούπολις	1924-1927
Ιάκωβος Ναυπλιώτης	Πρωτοψάλτης ΜΧΕ	Κωνσταντινούπολις	1881-1939
Κωνσταντίνος Πρίγγος	Πρωτοψάλτης ΜΧΕ	Κωνσταντινούπολις	1911-1962
Θρασύβουλος Στανίτσας	Πρωτοψάλτης ΜΧΕ	Κωνσταντινούπολις	1939-1964

ΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ (ΣΥΛΛΑΒΕΣ-ΧΡΟΝΟΙ)

ΚΕΙΜΕΝΟ	ΣΥΛΛΑΒΕΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΠΡΙΓΓΟΣ 2	ΣΤΑΝΙΤΣΑΣ
Ἐξέδυσάν με	5	7	8 + 1/3	12
τὰ ἱμάτιά μου	6	14	6	14
καὶ ἐνέδυσάν με	7	10	8 + 1/6	17
χλαμύδα κοκκίνην	6	16	20 ½	21
ἔθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου	10	20	12	22
στέφανον ἐξ ἀκανθῶν	7	18	12	30
καὶ ἐπὶ τὴν δεξιάν μου χείρα	10	16	16	16
ἔδωκαν κάλαμον	6	16	18	18
ἵνα συντρίψω αὐτοὺς	7	13	21	14
ὡς σκεύη κεραμέως	7	17	19	20
ΣΥΝΟΛΟΝ	70	147	141	184

[63] Για τις βιογραφίες των ψαλτών της Μεγάλης Εκκλησίας βλ. Κέντρο Παραδοσιακών Μουσικών Εκδόσεων, *Άρθρα και μελέτες*, σσ. 314-317, και Οικονόμου, σσ. 119-148.

[64] Οι χρονολογίες των ψαλτων της Μεγάλης Εκκλησίας αναφέρονται στην υπηρεσία τους σε διάφορους βαθμούς, ως δομεστίκου, λαμπαδαρίου και πρωτοψάλτου.

[65] Γ. Παπαδοπούλου, *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν εκκλησιαστικής μουσικής*, Αθήνα 1890, σ. 443.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΑΤΑΛΗΞΕΩΝ

ΚΕΙΜΕΝΟ	ΠΕΤΡΟΣ (4)	ΠΡΙΓΓΟΣ 2 (9)	ΣΤΑΝΙΤΣΑΣ (11)
Ἐξέδυσάν με		ατελής	ατελής
τὰ ἱμάτιά μου	ατελής	ατελής	ατελής
καὶ ἐνέδυσάν με		ατελής	ατελής
χλαμύδα κοκκίνην	εντελής	εντελής	εντελής
ἔθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου		ατελής	ατελής-ατελής
στέφανον ἐξ ἀκανθῶν		ατελής	ατελής-ατελής
καὶ ἐπὶ τὴν δεξιάν μου χείρα			
ἔδωκαν κάλαμον	εντελής	ατελής	ατελής
ἵνα συντρίψω αὐτοὺς		ατελής	ατελής
ὡς σκεύη κεραμέως	τελική	τελική	τελική

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΟΡΥΦΩΣΕΩΝ

Κ: κορύφωση, πΚ: προκορύφωση, μΚ: μετακορύφωση

ΚΕΙΜΕΝΟ	ΠΕΤΡΟΣ	ΠΡΙΓΓΟΣ 2	ΣΤΑΝΙΤΣΑΣ
Ἐξέδυσάν με	πΚ	πΚ	
τὰ ἱμάτιά μου			
καὶ ἐνέδυσάν με		πΚ	Κ
χλαμύδα κοκκίνην		πΚ	μΚ
ἔθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου	πΚ Κ	πΚ Κ	Κ Κ
στέφανον ἐξ ἀκανθῶν	μΚ	Κ	Κ
καὶ ἐπὶ τὴν δεξιάν μου χείρα	μΚ	Κ μΚ	μΚ μΚ
ἔδωκαν κάλαμον		μΚ	μΚ
ἵνα συντρίψω αὐτοὺς	μΚ		Κ
ὡς σκεύη κεραμέως			μΚ

ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΣ

Έντυπες εκδόσεις

Πέτρου Λαμπαδαρίου

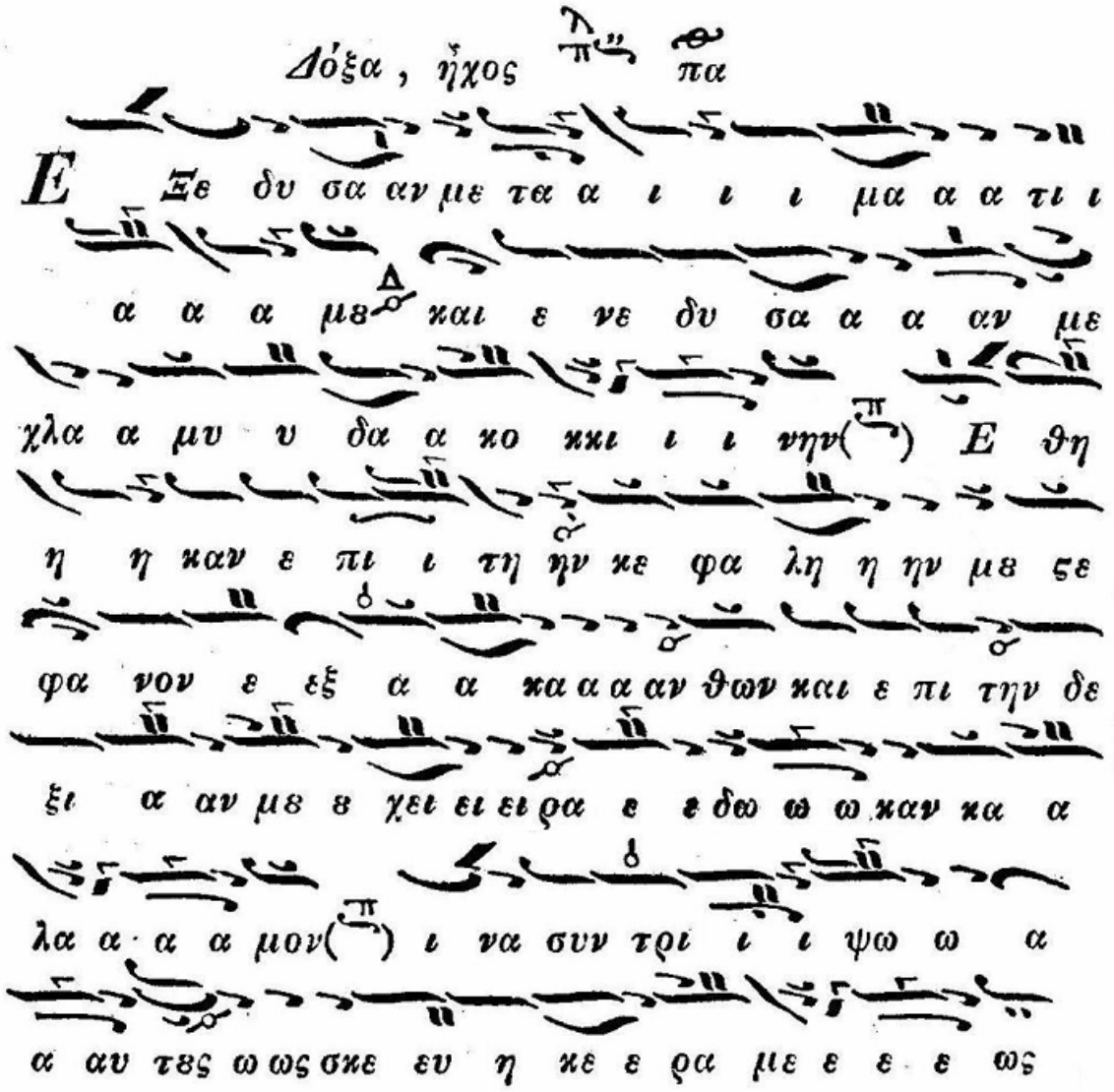

Ιακώβου Πρωτοψάλτου

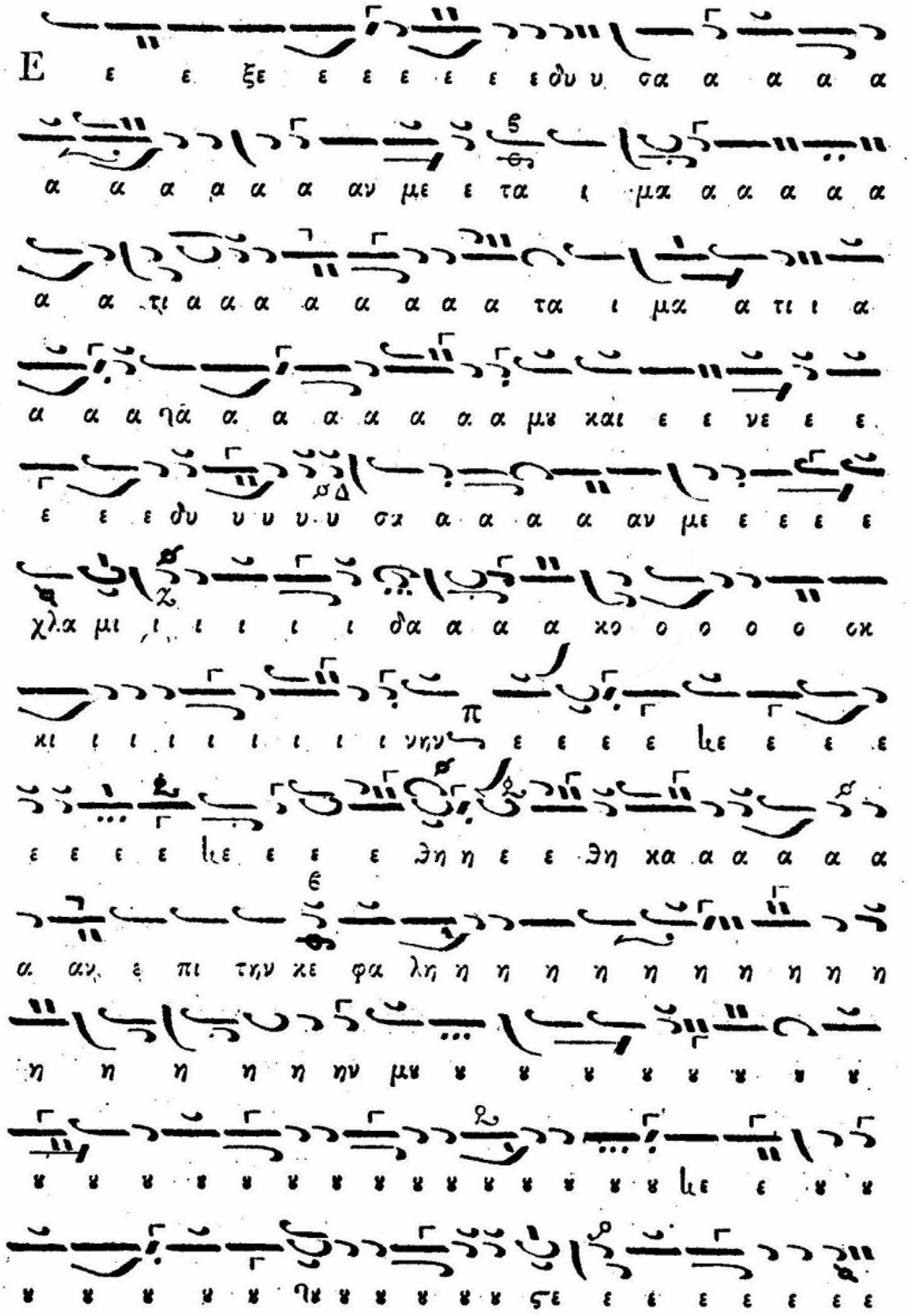

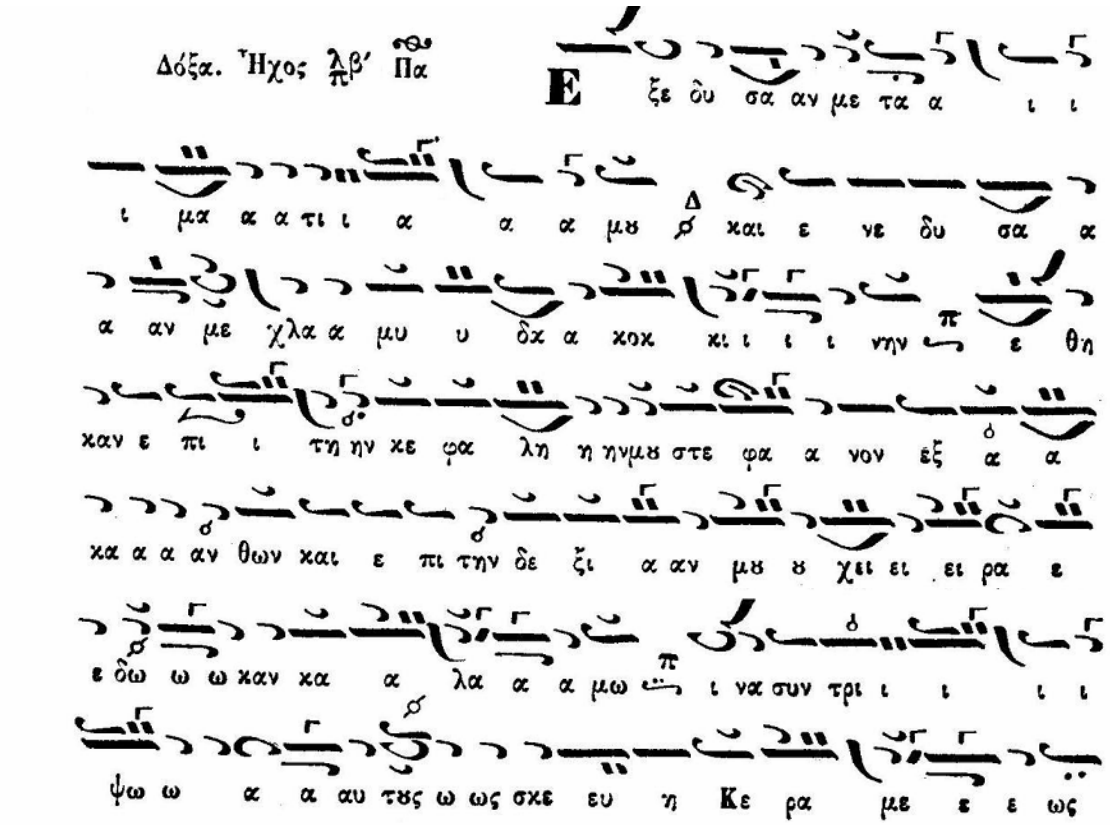
Δόξα. Ἦχος λβ' Πα
Ε ξε δυ σα αν με τα α ι ι
ι μα α α τι ι α α α μυ κα ι ε νε δυ σα α
α αν με χλα α μυ υ δα α κοκ κι ι ι ι νην ε θη
καν ε πι ι τη ην κε φα λη η ηνμυ στε φα α νον εξ α α
κα α α αν θων και ε πι την δε ξι α αν μυ υ χει ει ει ρα ε
ε δω ω ω καν κα α λα α α μω ι να συν τρι ι ι ι ι
ψω ω α α αυ τυς ω ως σκε ευ η Κε ρα με ε ε ως

Παναγιώτου Κηλτζανίδου

Γεωργίου Ραιδεστηνοῦ

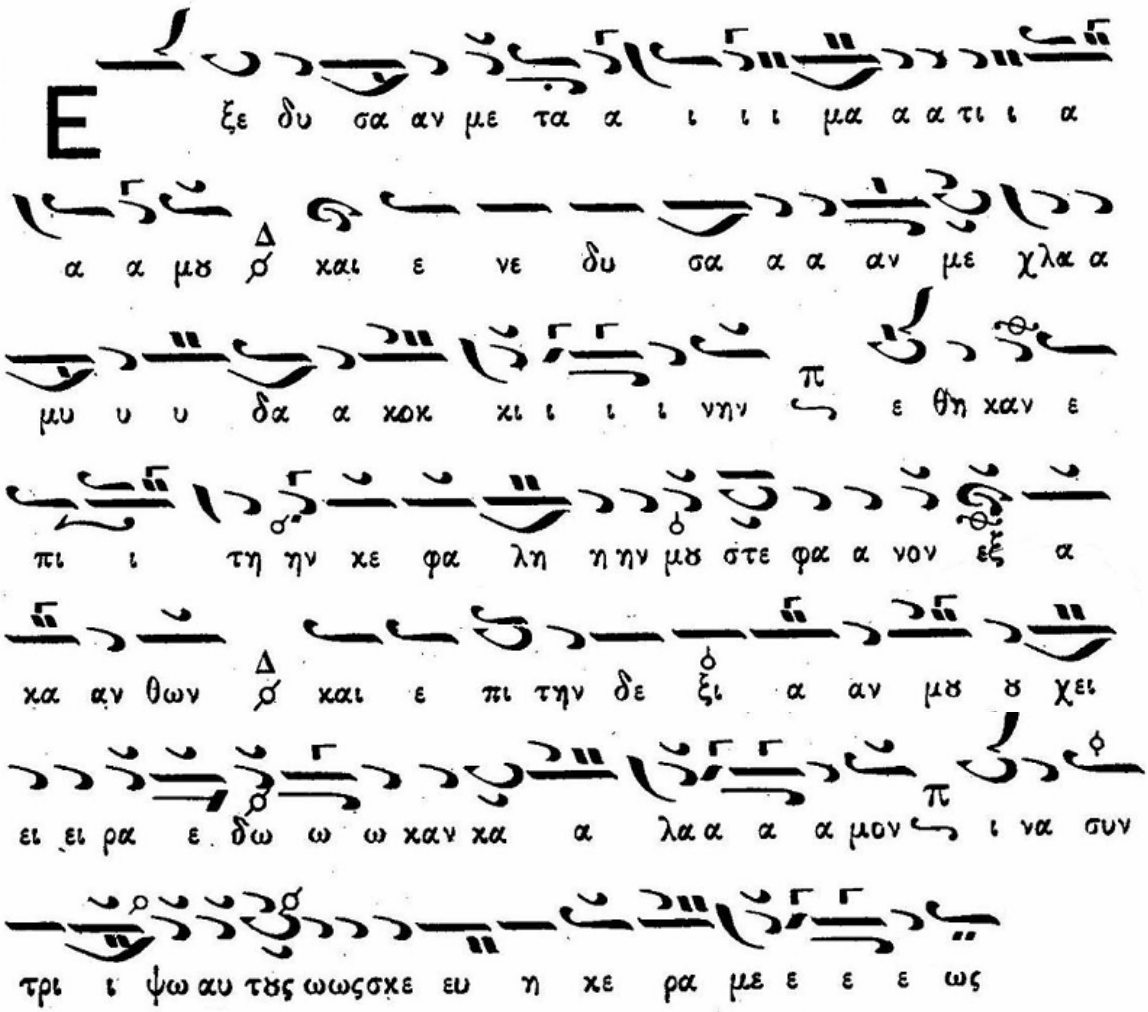

Καταγραφή Γεωργίου Βιολάκη

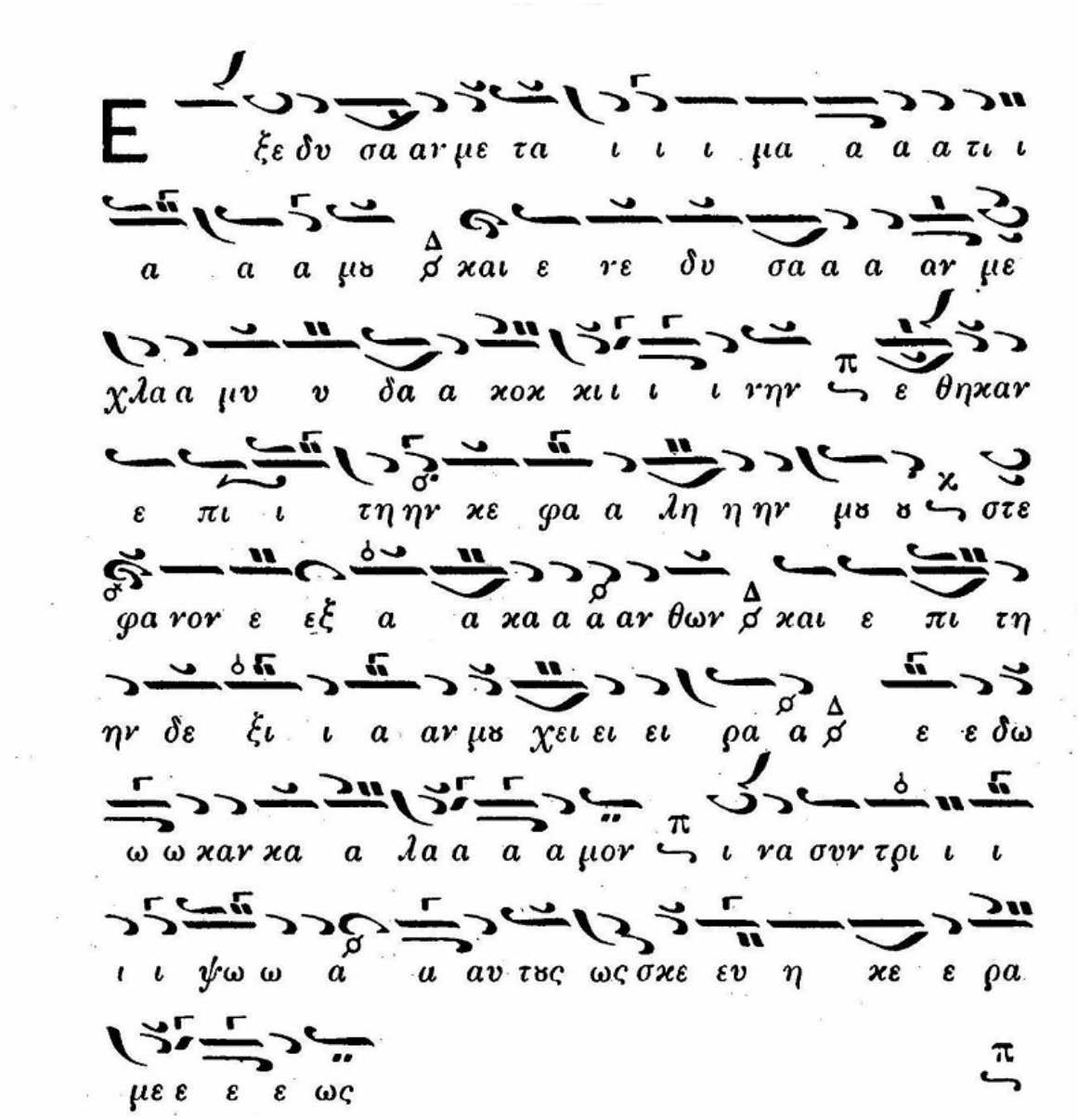

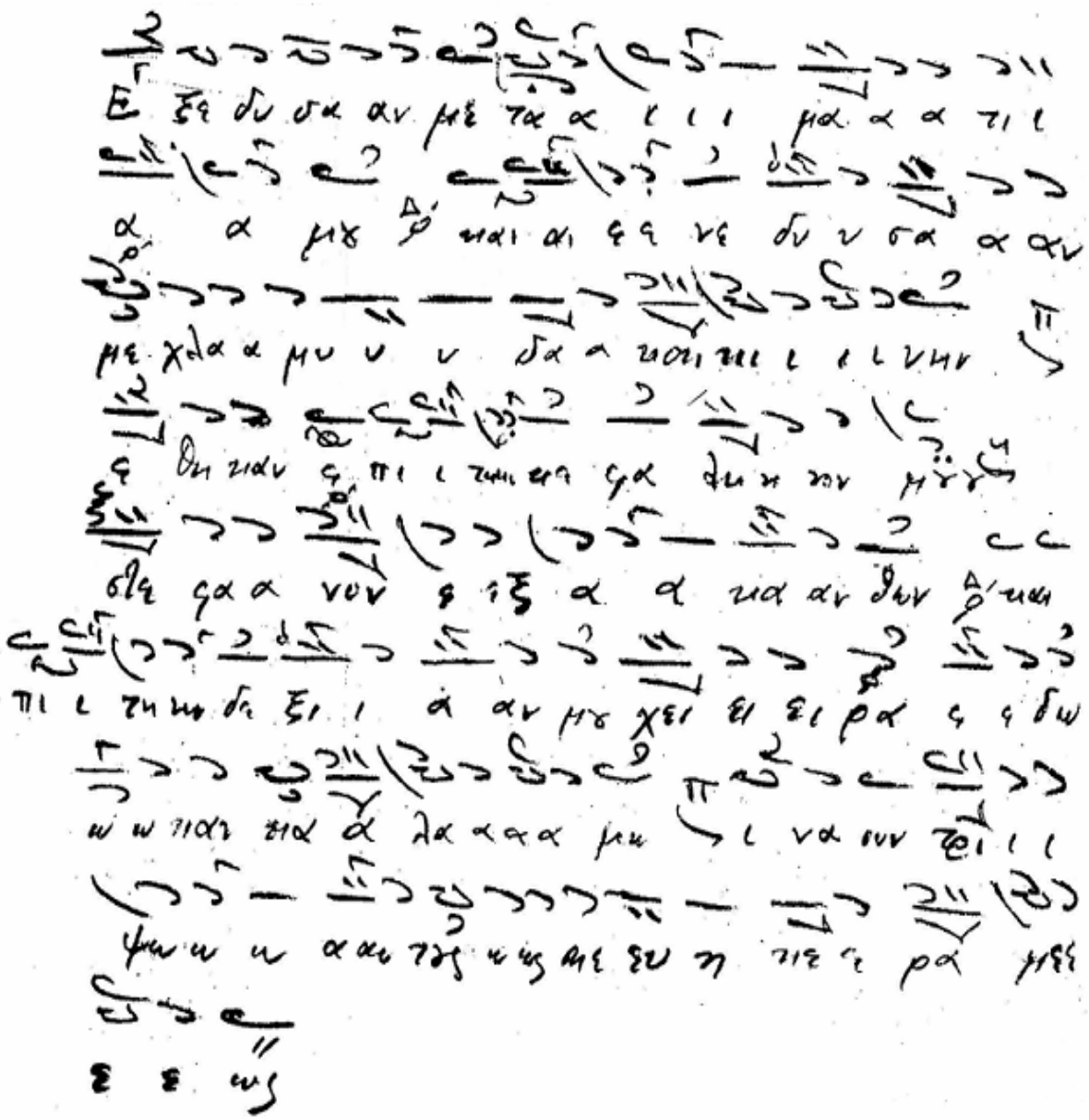

Κωνσταντίνου Πρίγγου (1)

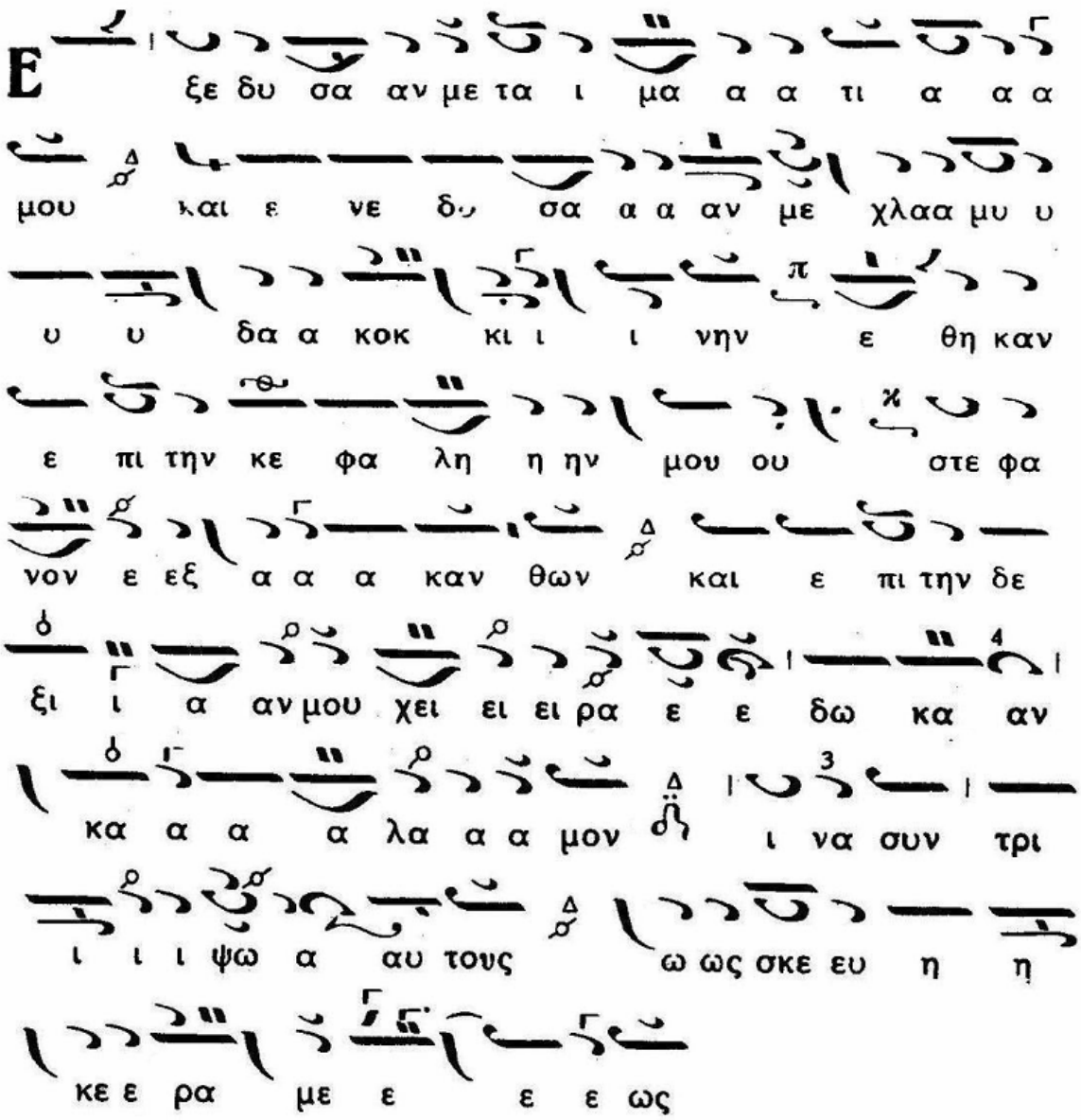

Κωνσταντίνου Πρίγγου (2)

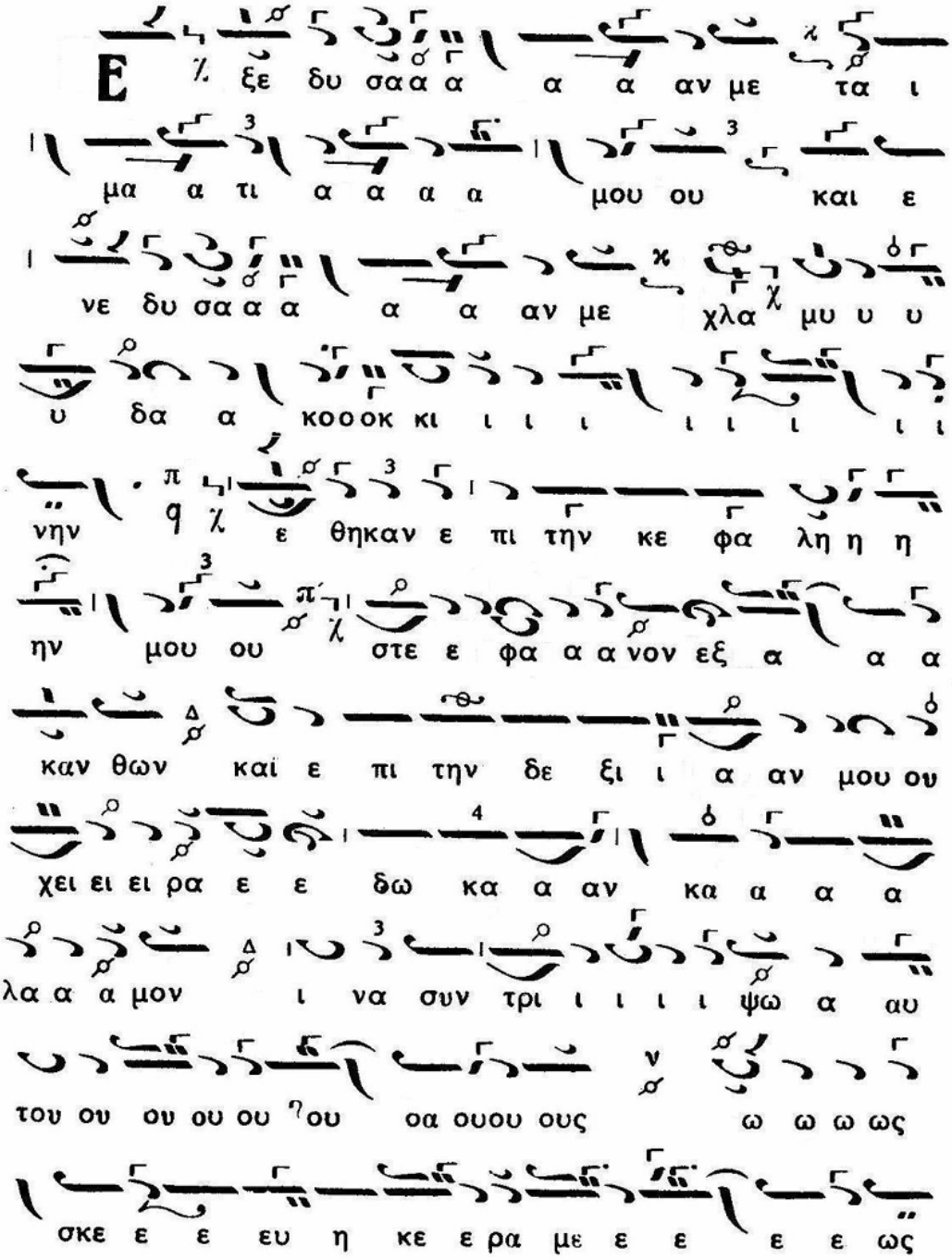

Χειρόγραφα νέα

Θρασυβούλου Στανίτσα

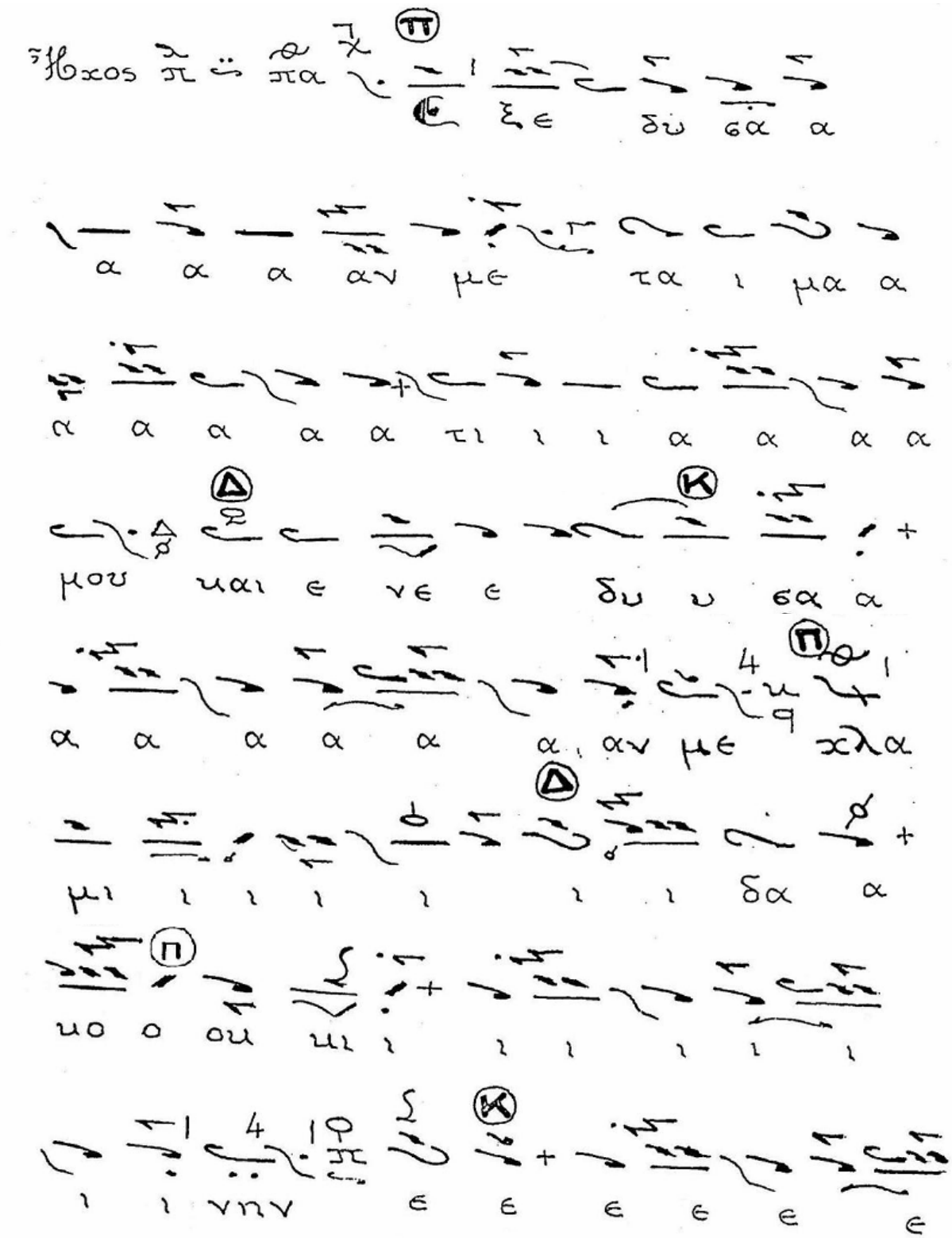

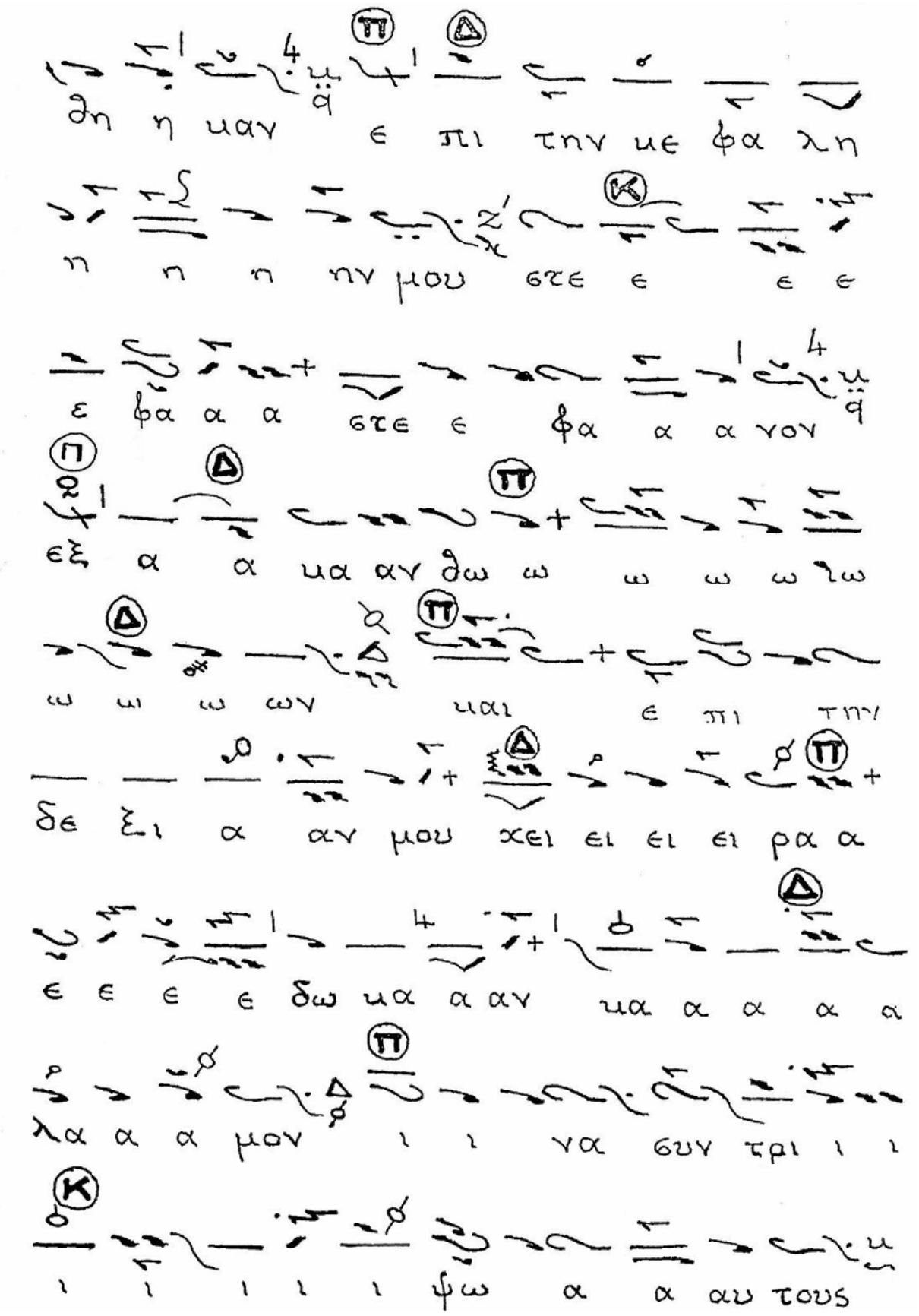
Π Δ
θη η καν ε πι την με φα λη
Κ
η η η την μου στε ε ε ε
ε φα α α στε ε φα α α γον
Π Δ Π
εξ α α κα αν θω ω ω ω ω ζω
Δ Π
ω ω ω ων και ε πι την
Δ Π
δε ξι α αν μου χει ει ει ει ρα α
Δ
ε ε ε ε δω κα α αν κα α α α α
Π
λα α α μον ι ι γα συν τρι ι ι
Κ
ι ι ι ι ι ψω α α αυ τους

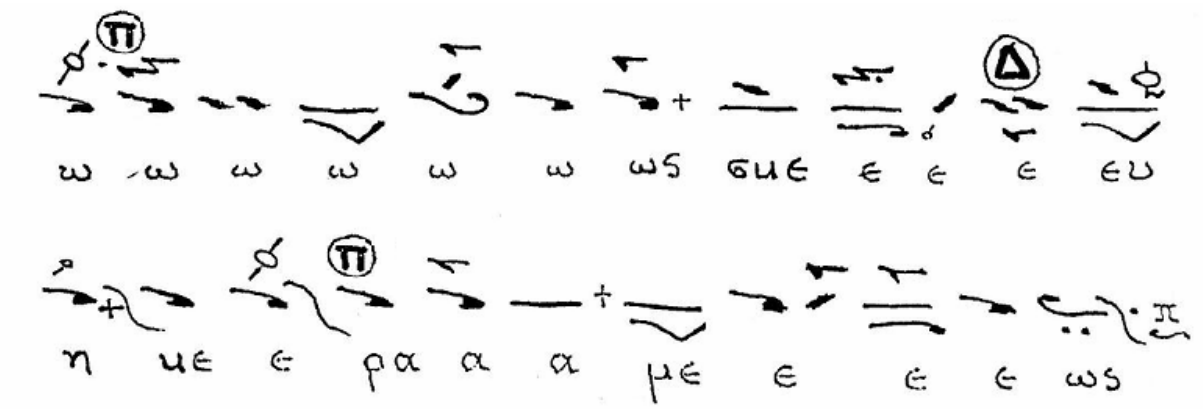

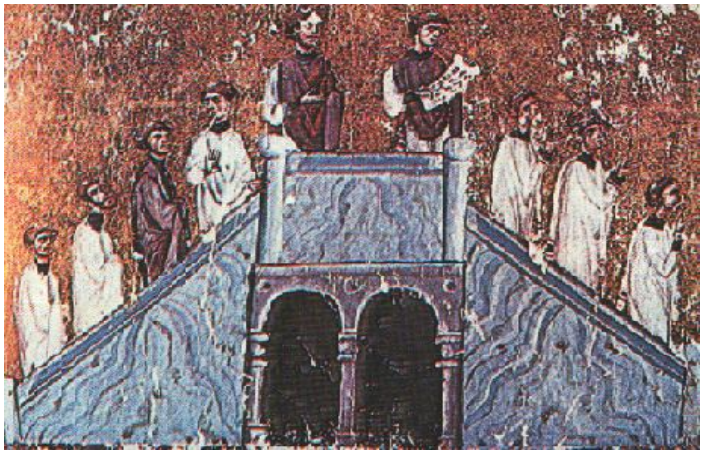

Ψάλτες ἐπί τοῦ ἄμβωνος. Κώδικας Διονυσίου 587m, f. 43, 11ος αἰ. (N. K. Moran 1986, σ. 174)

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΠΑΛΑΙΑ

Χφ Βατοπ. 1527, Πέτρου Βυζαντίου, 195r.

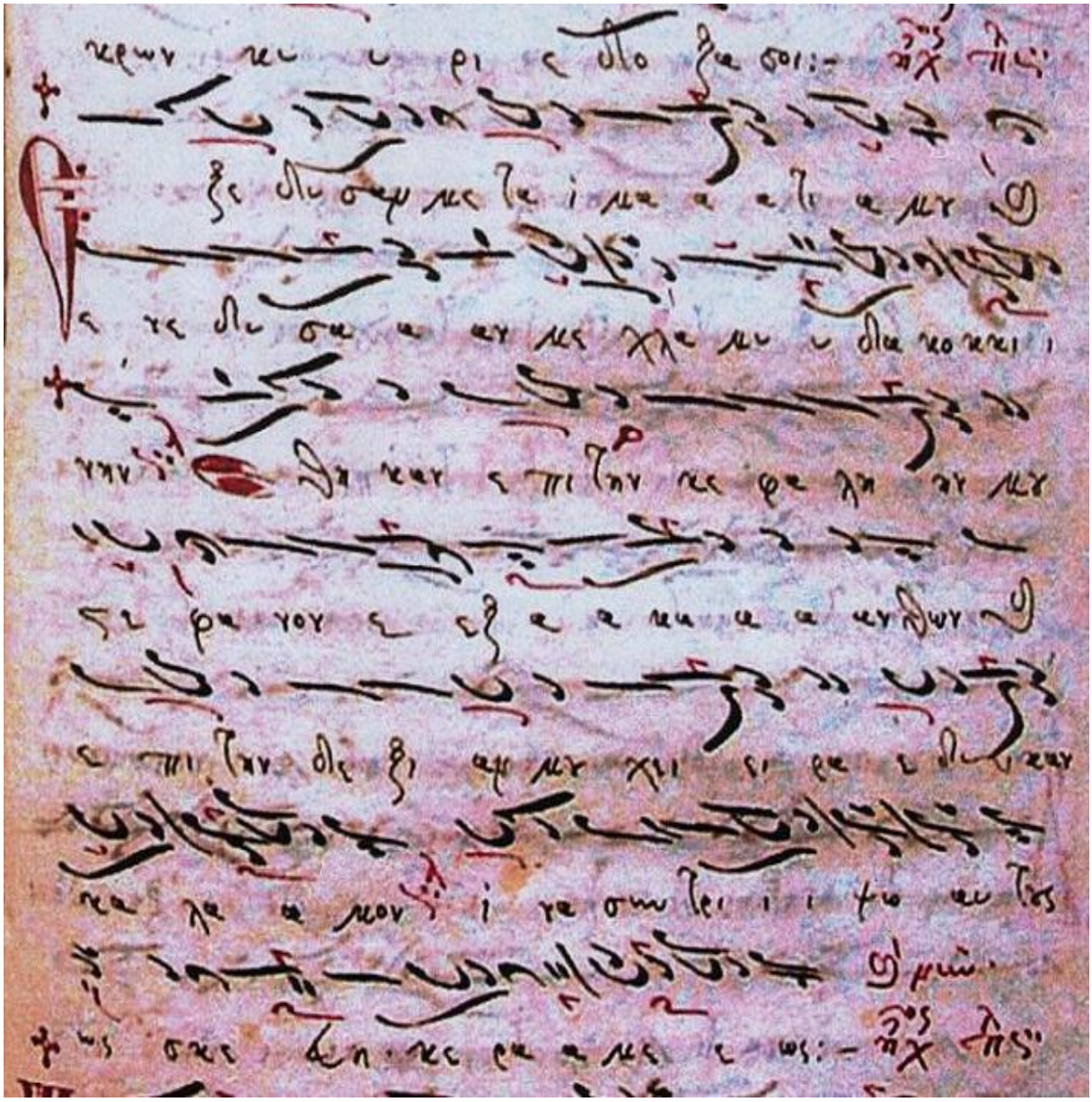

Χφ. Βατοπαιδίου 1254, φ. 107, Δοξαστάριον Πέτρου Πελοποννησίου, 1775-1800, γραφέας Ιωαννικιος ιερομόναχος Βατοπαιδινός, Χίος

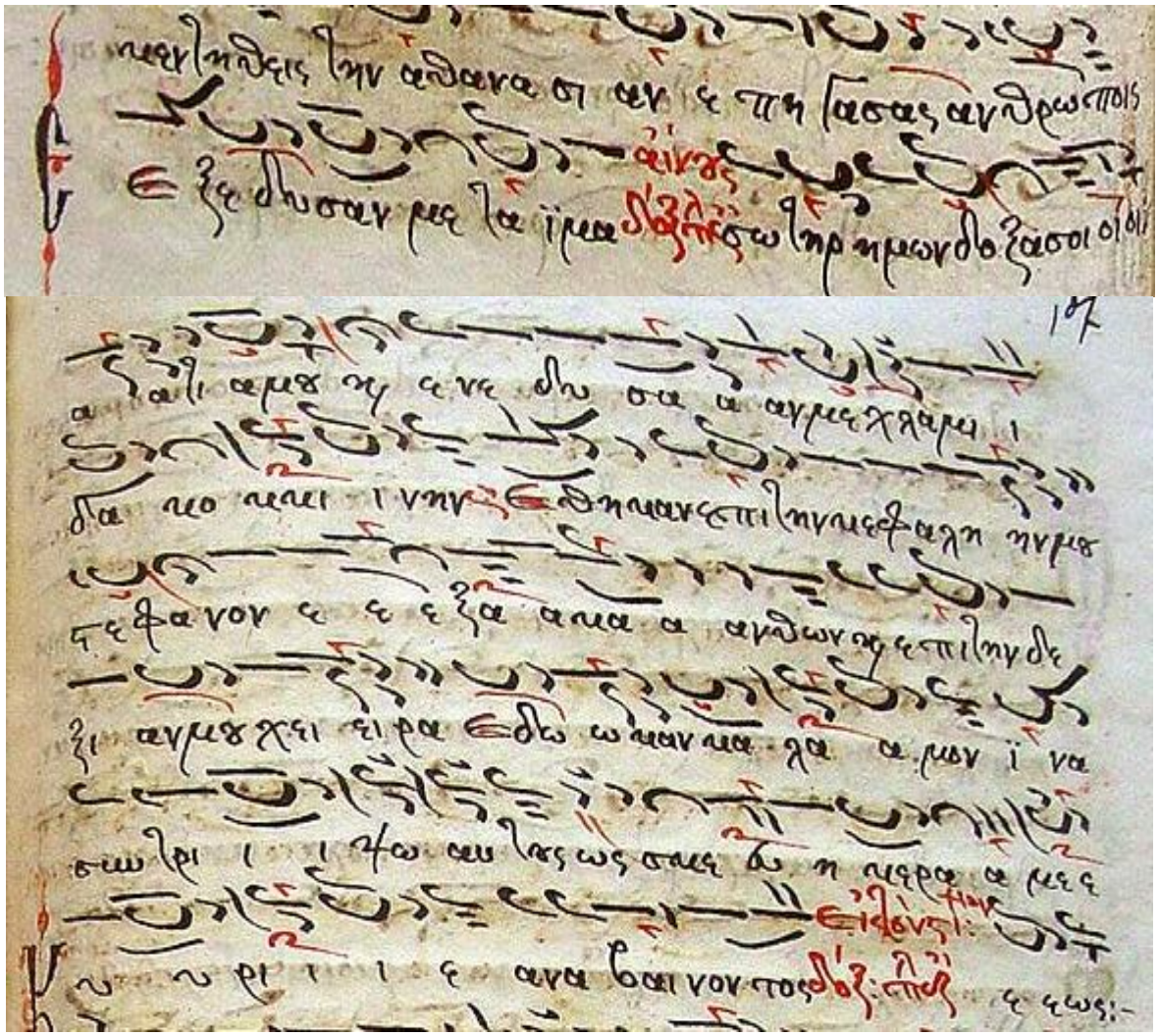

Μ Ε Τ Α Γ Ρ Α Φ Ε Σ[66]

Για τη μεταγραφή στο πεντάγραμμο, χρησιμοποιούνται τα εξής σημεία αλλοιώσεως[67]:

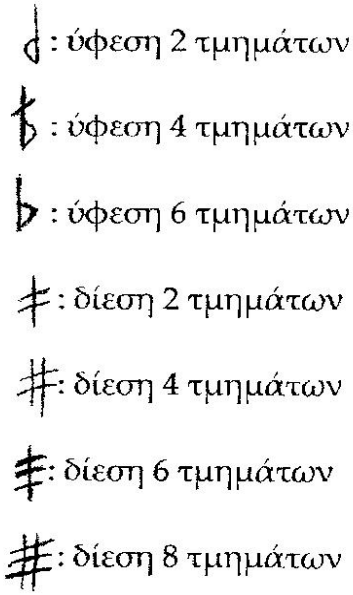

Πρόκειται φυσικά για μια προσπάθεια προσέγγισης των μελωδιών, καθώς η κίνηση της φωνής δεν μπορεί να καταγραφεί με ακρίβεια μέσα από την απεικόνιση των τονικών υψών και ειδικά στις περιπτώσεις της ελκόμενης βαθμίδας, που συχνά δεν έχει σταθερό τονικό ύψος και πλησιάζει σταδιακά προς τη δεσπόζουσα βαθμίδα.

---

[66] Για τις μεταγραφές βλ. Αλεξάνδρου Μ., *Εξηγήσεις και μεταγραφές της βυζαντινής μουσικής. Σύντομη εισαγωγή στον προβληματισμό τους*, Θεσσαλονίκη 2010.

[67] Για τις διέσεις και υφέσεις 2, 4 και 6 τμημάτων, βλ. τον πίνακα του Μ. Μαυροειδή, σ. 45.

Πέτρος:

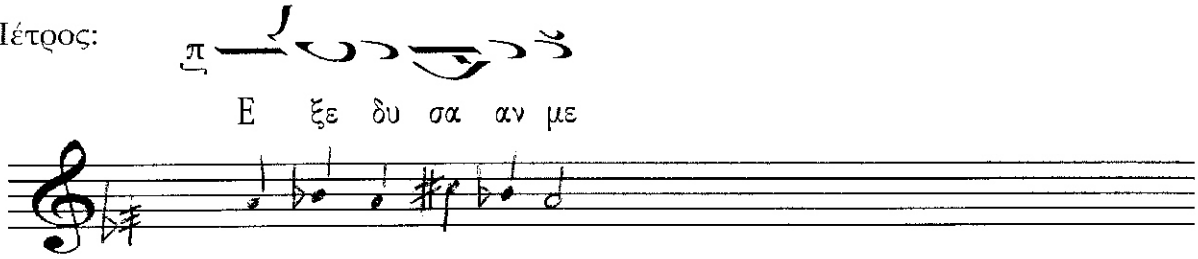

Πρίγγος 2:

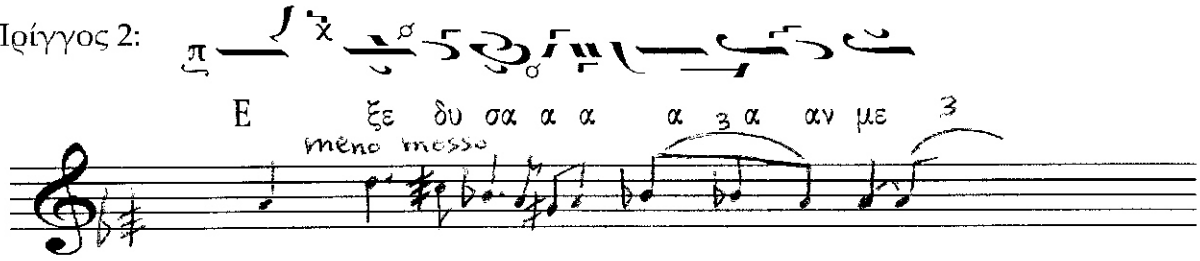

Στανίτσας:

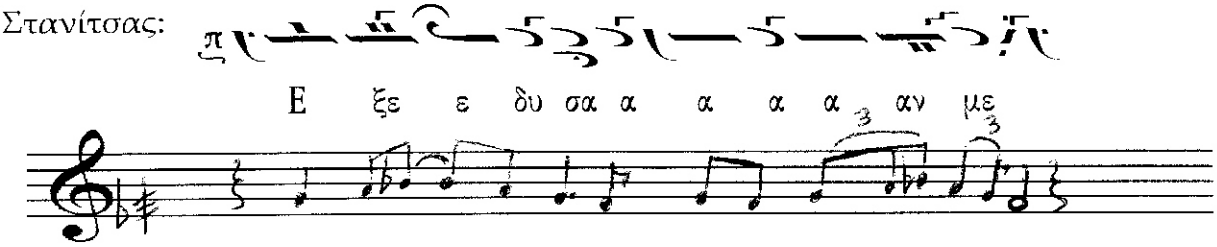

Πέτρος:

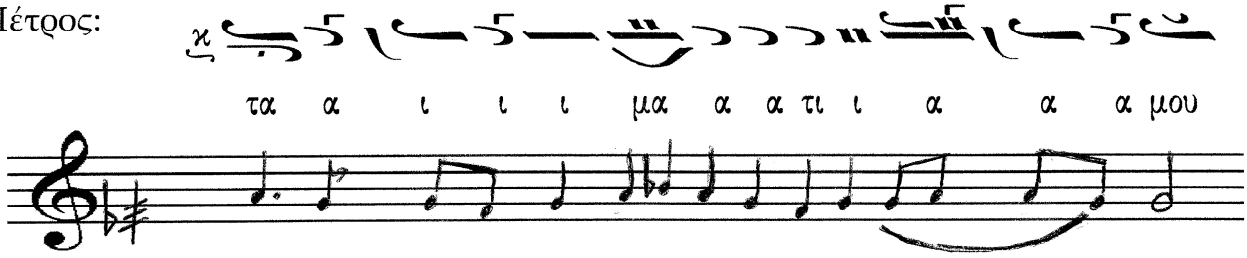

Πρίγγος 2:

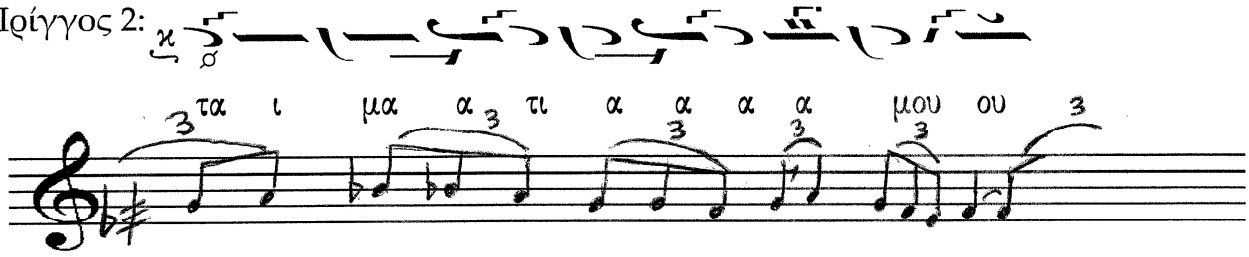

Στανίτσας:

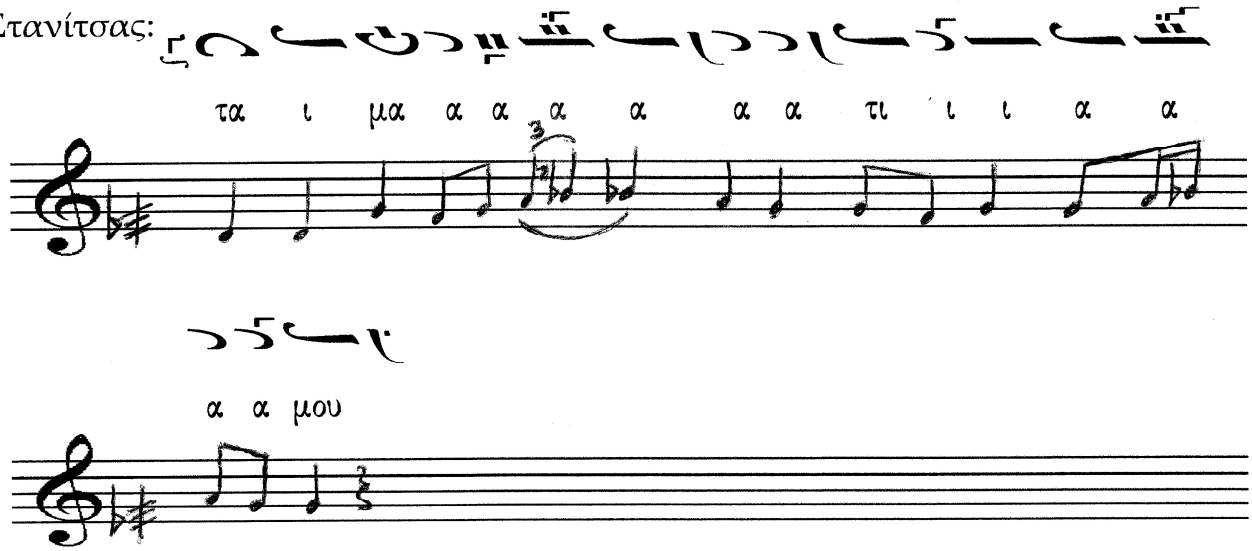

Πέτρος:

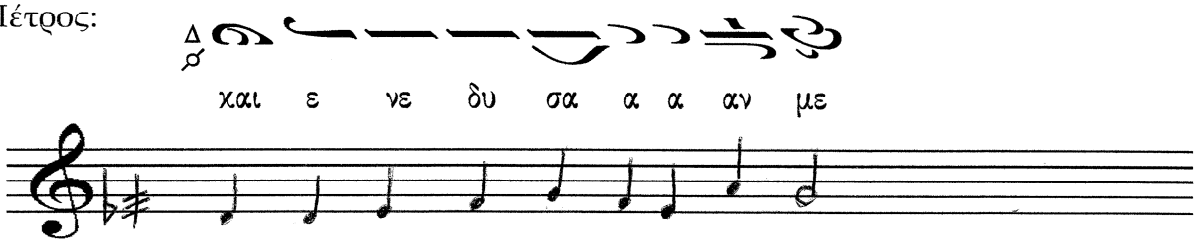

Πρίγγος 2:

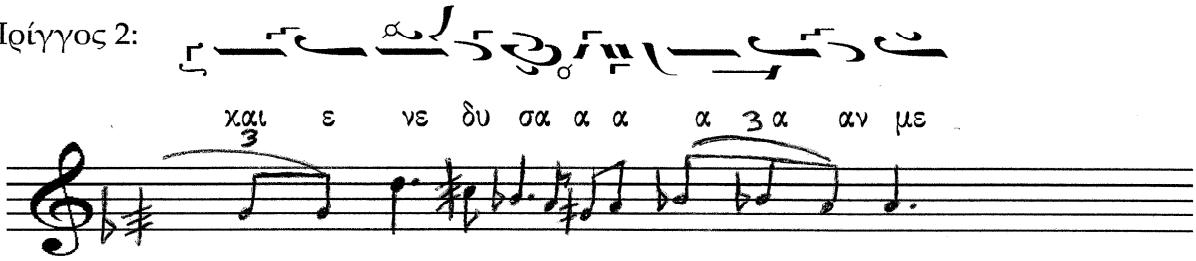

Στανίτσας:

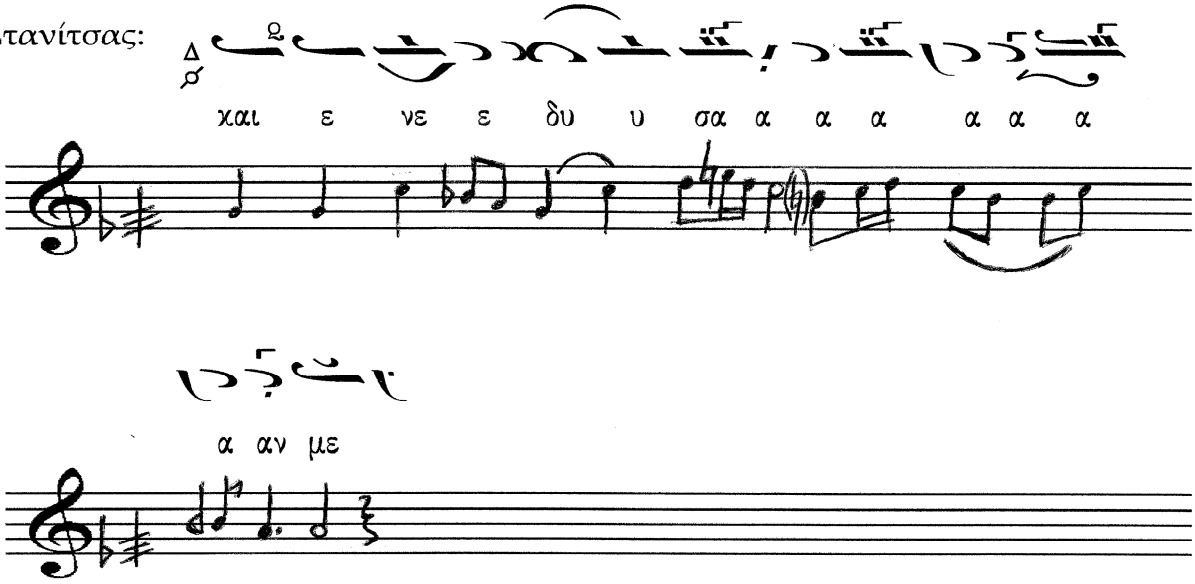

Πέτρος:

χλα μυ υ δα α χο χχι ι ι νην

Πρίγγος 2:

χλα μυ υ υ υ δα α χο οχ χι ι ι ι

α tempo

ι ι ι ι ι νην

Στανίτσας:

χλα μυ υ υ υ υ υ υ υ δα α χο ο οχ

χι ι ι ι ι ι ι ι ι νην

Πέτρος:

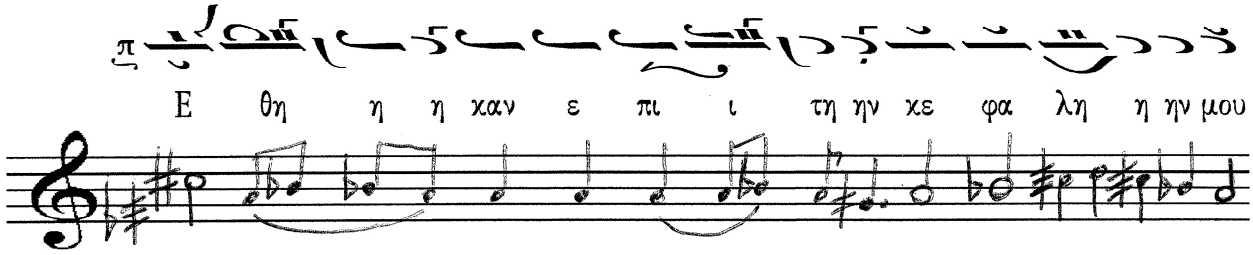

Πρίγγος 2:

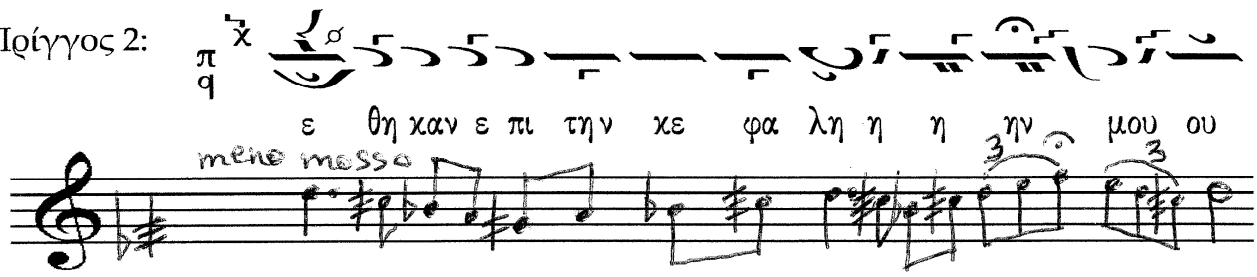

Στανίτσας:

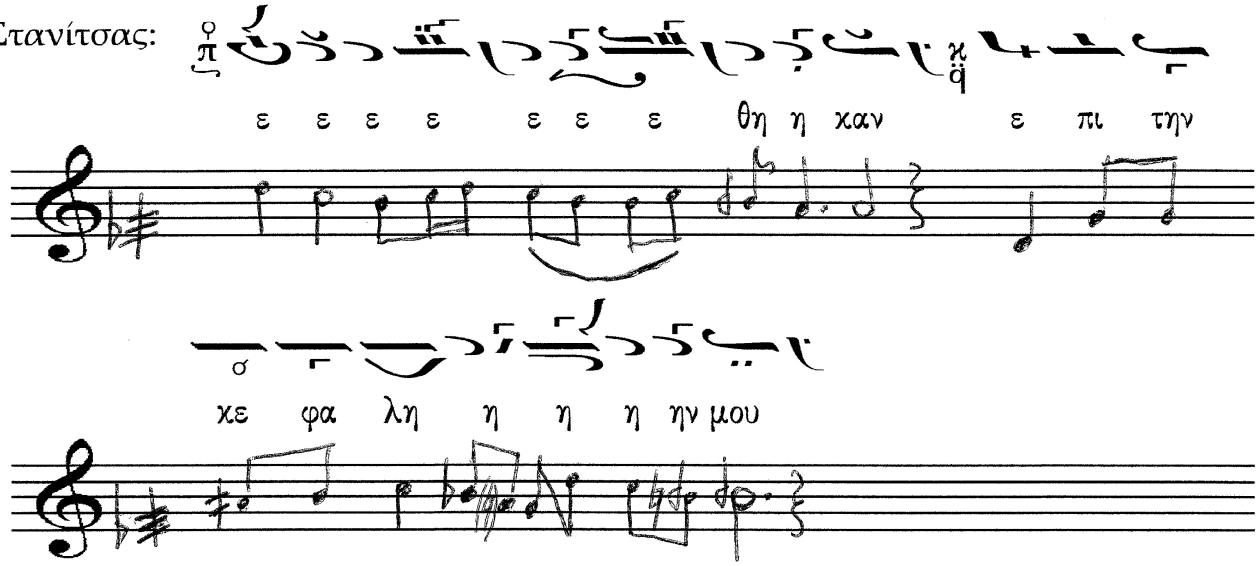

Πέτρος:

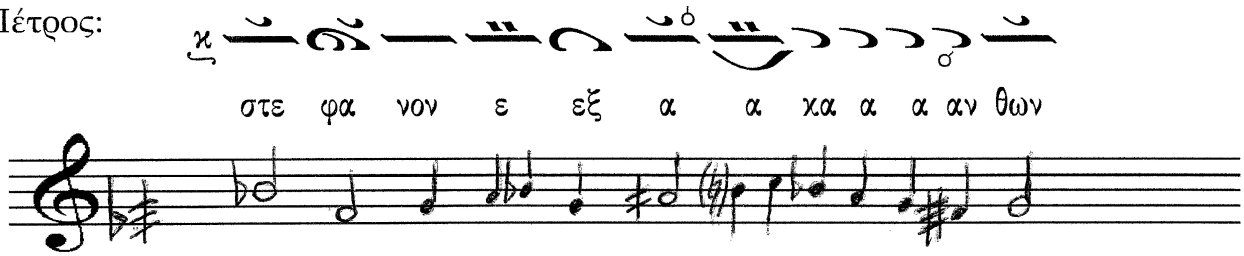

Πρίγγος 2:

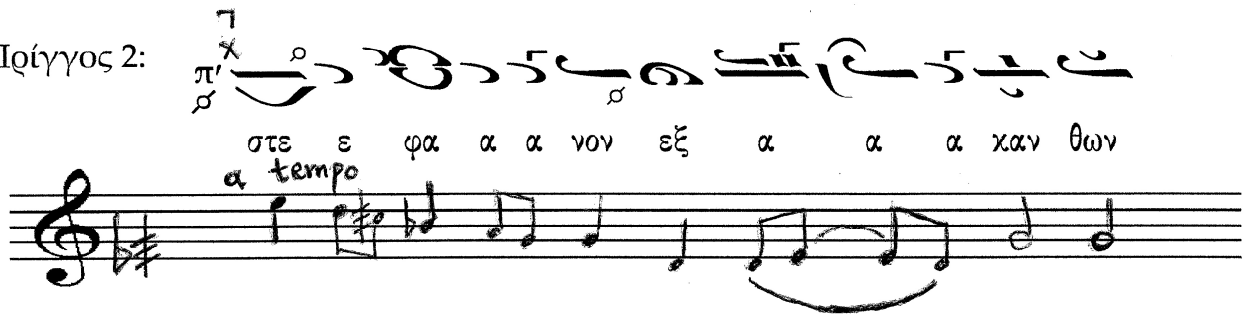

Στανίτσας:

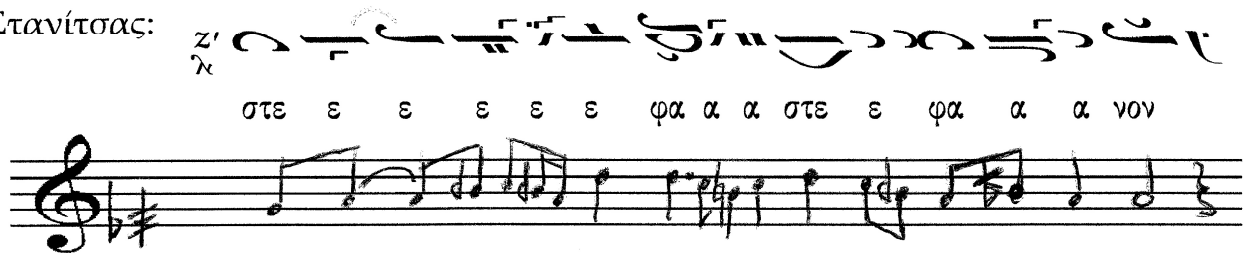

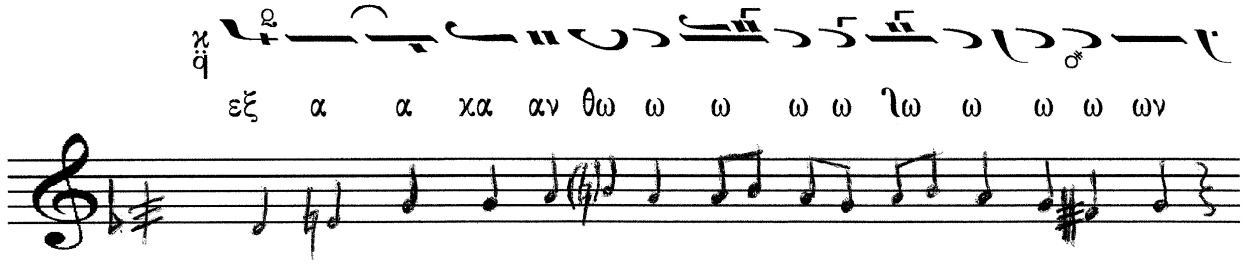

Πέτρος:

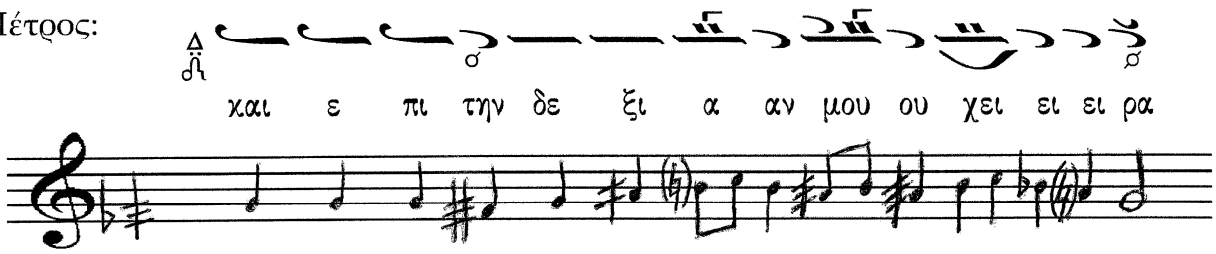

Πρίγγος 2:

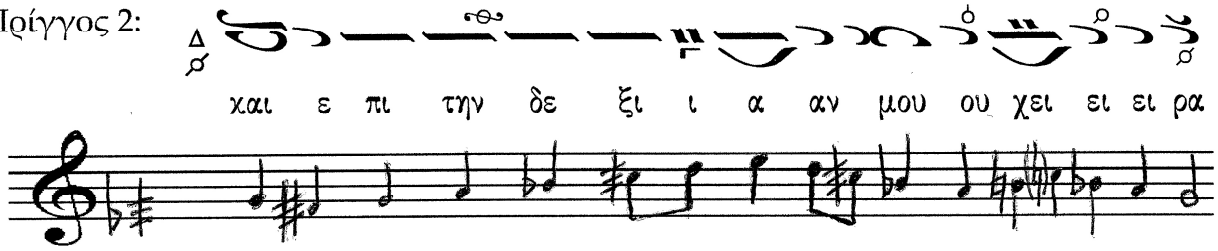

Στανίτσας:

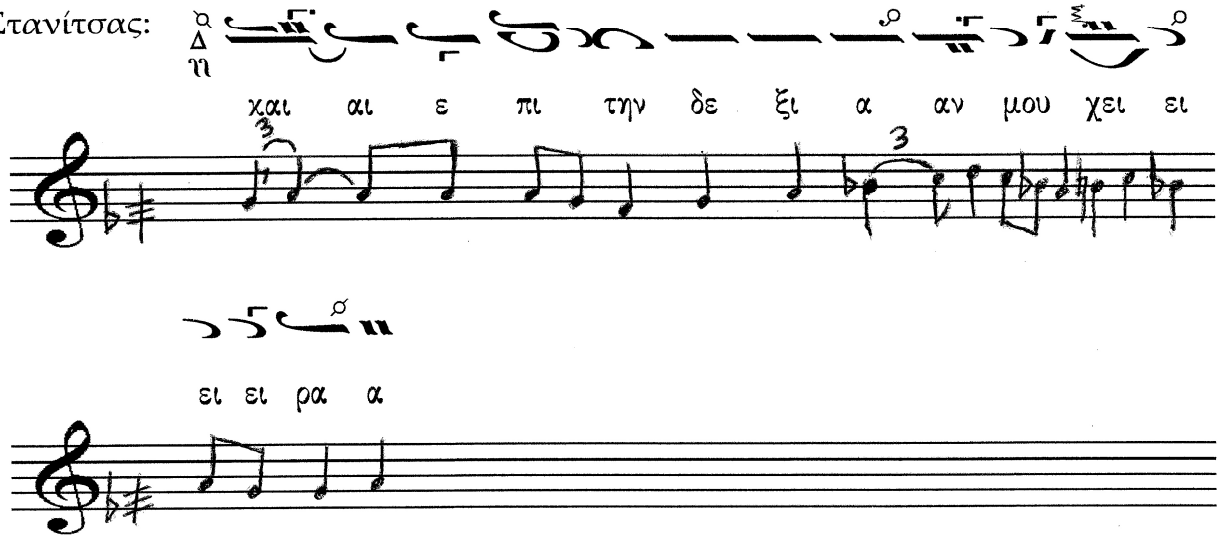

Πέτρος:

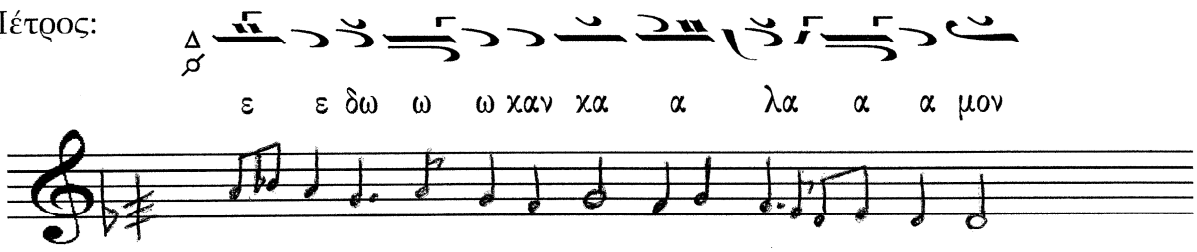

Πρίγγος 2:

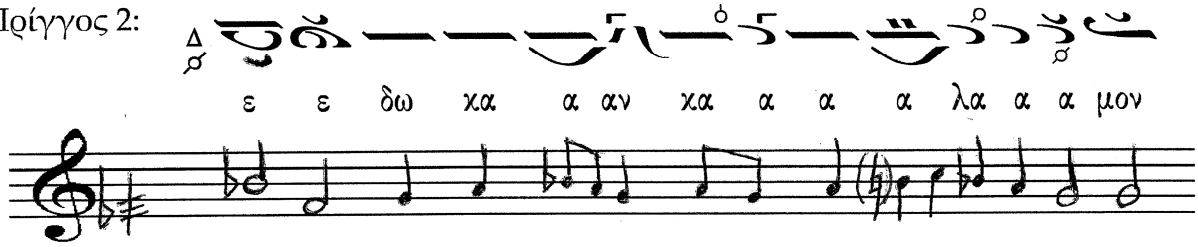

Στανίτσας:

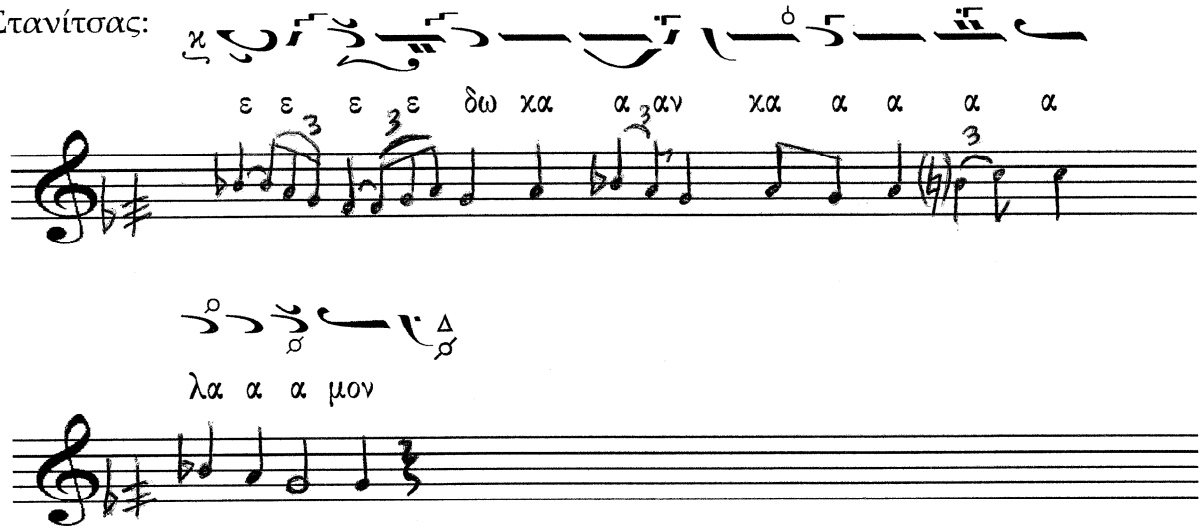

Πέτρος:

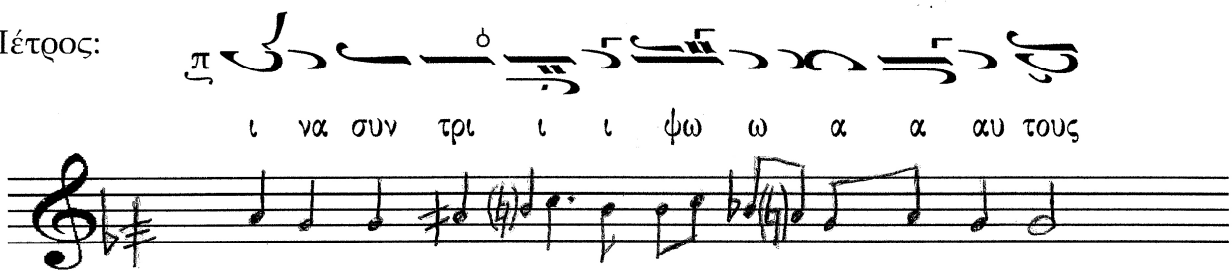

Πρίγγος 2:

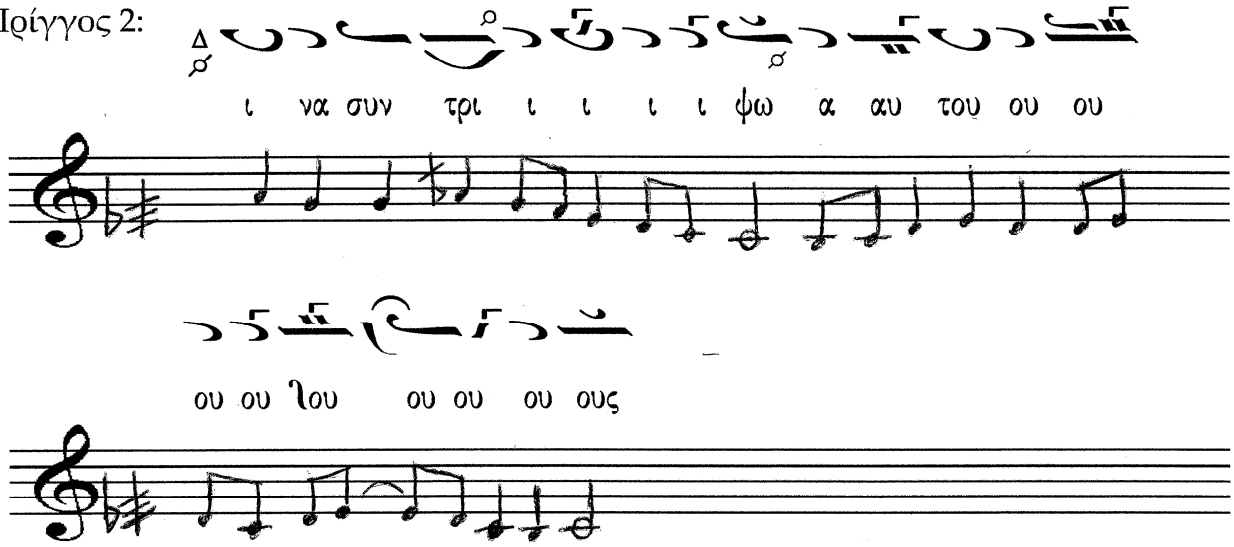

Στανίτσας:

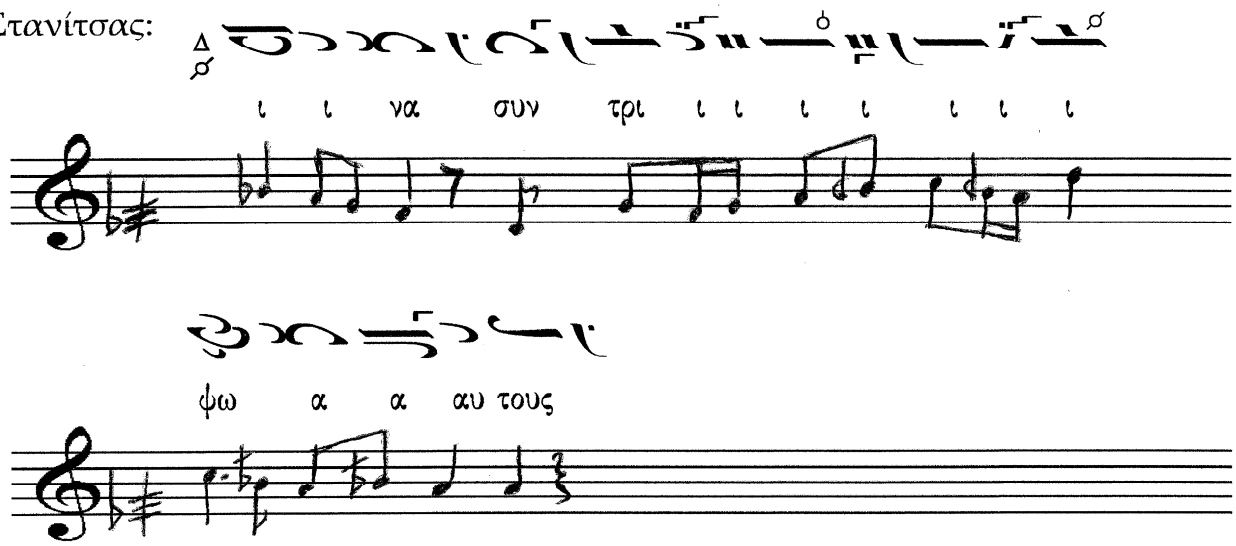

Πέτρος:

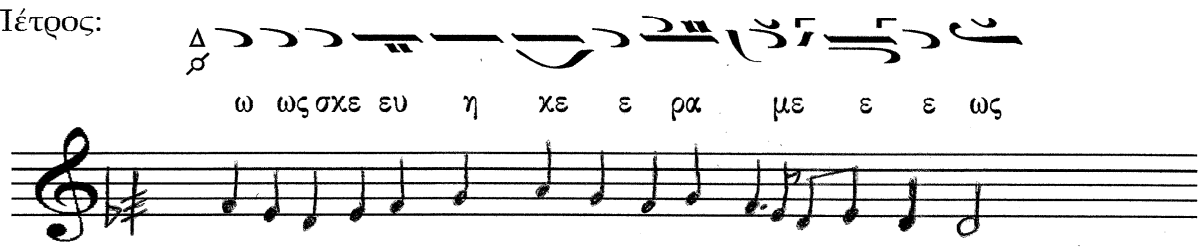

Πρίγγος 2:

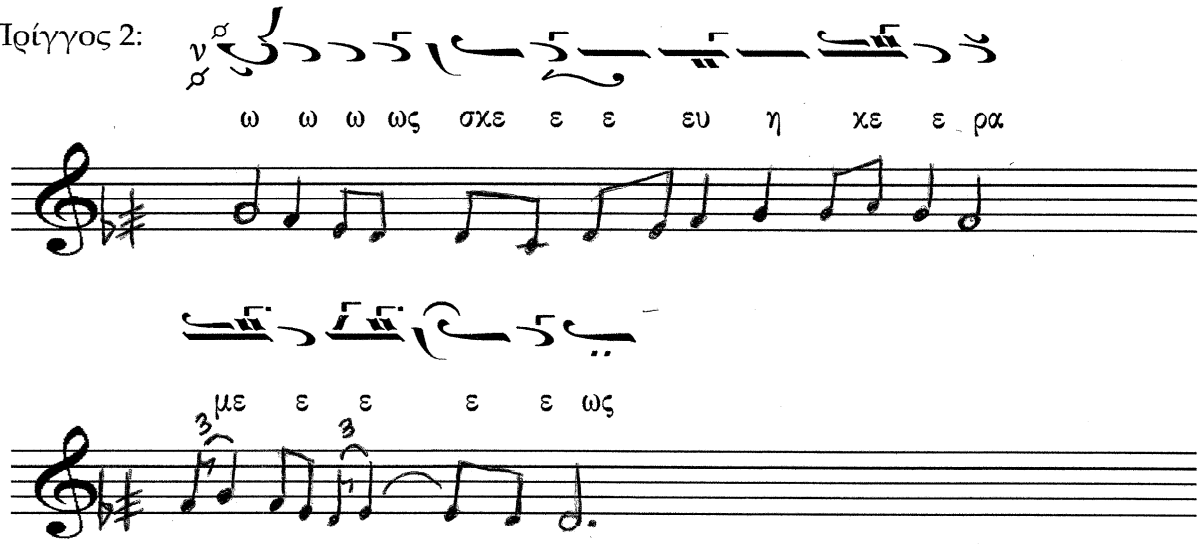

Στανίτσας:

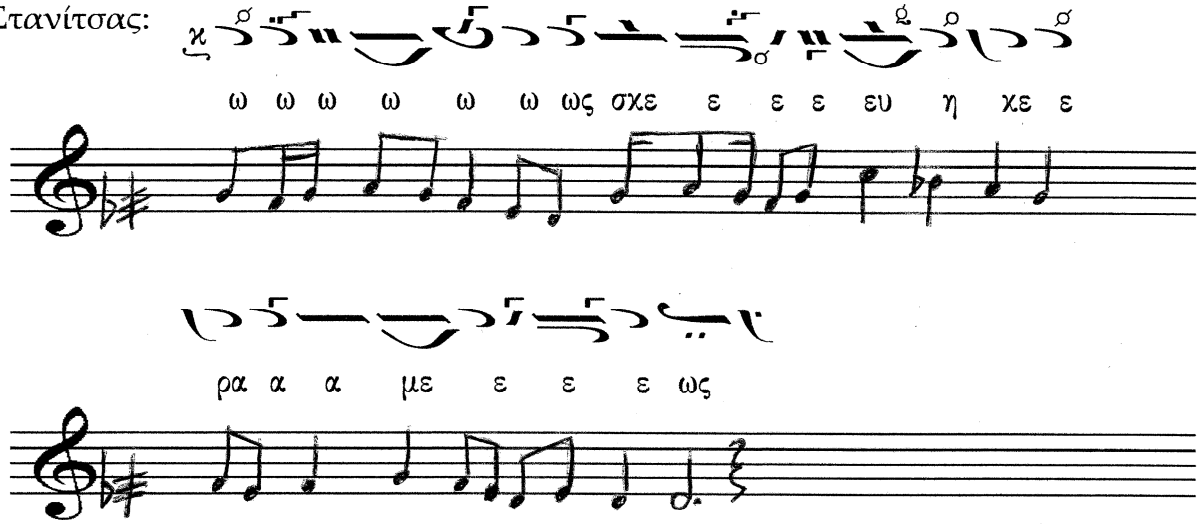

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΠΑΘΟΥΣ

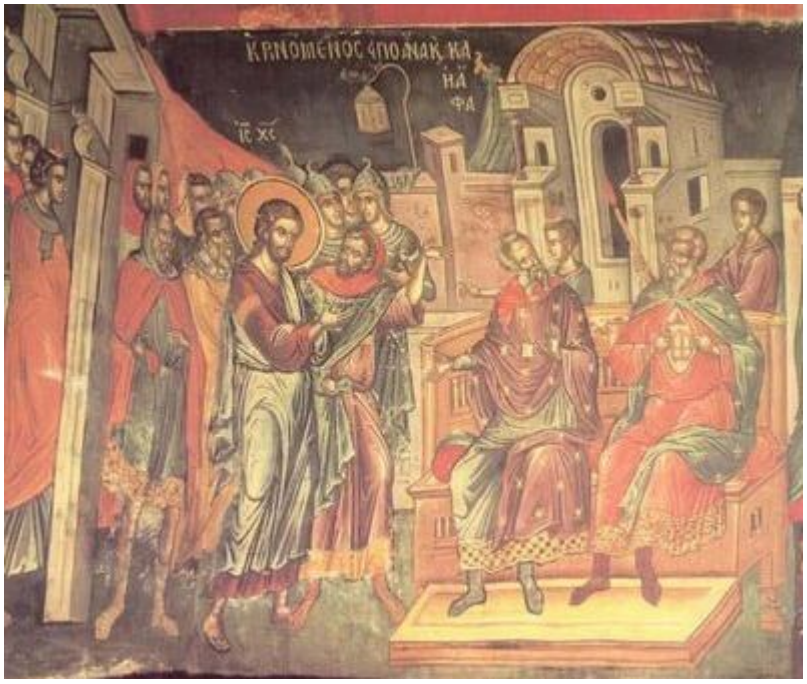

Ο Ιησούς κρινόμενος από τον Καϊάφα

Ο Ιησούς ενώπιον του Πιλάτου

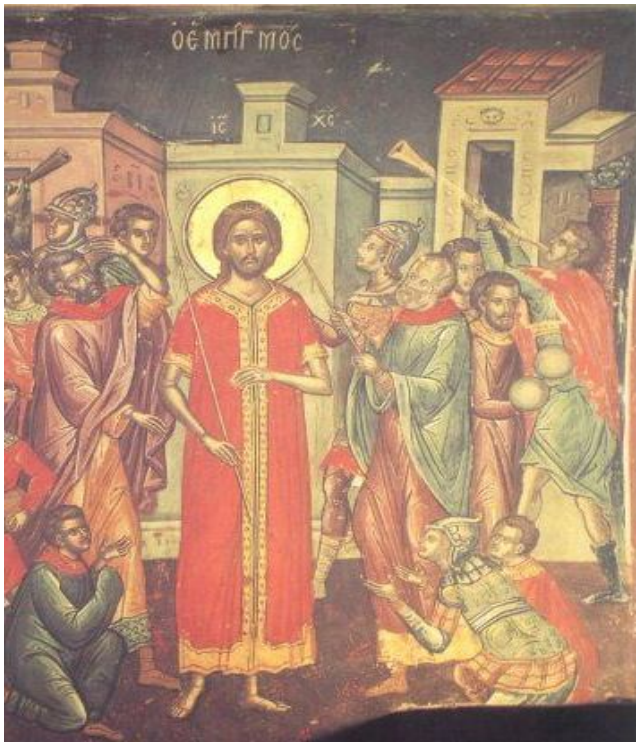

Ο εμπαιγμός

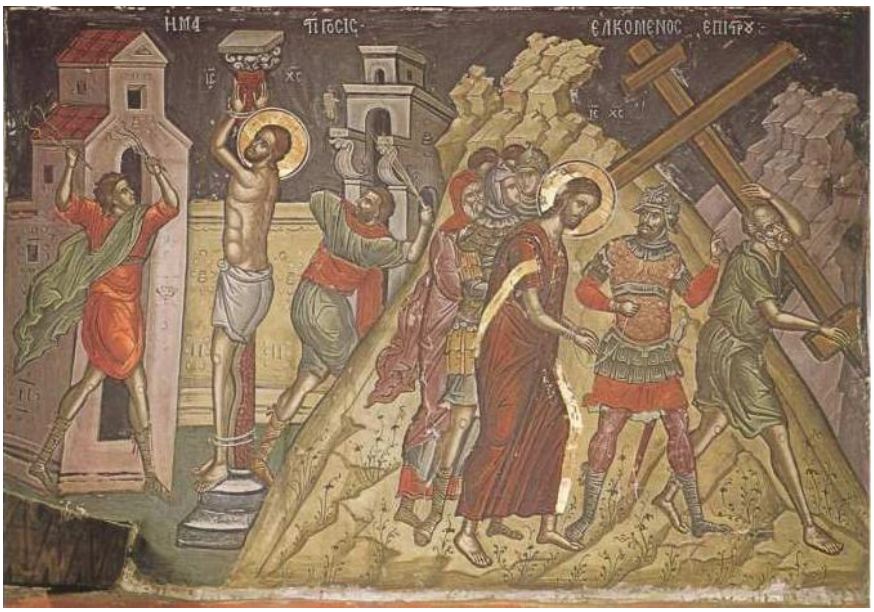

Ελκόμενος επί Σταυρού

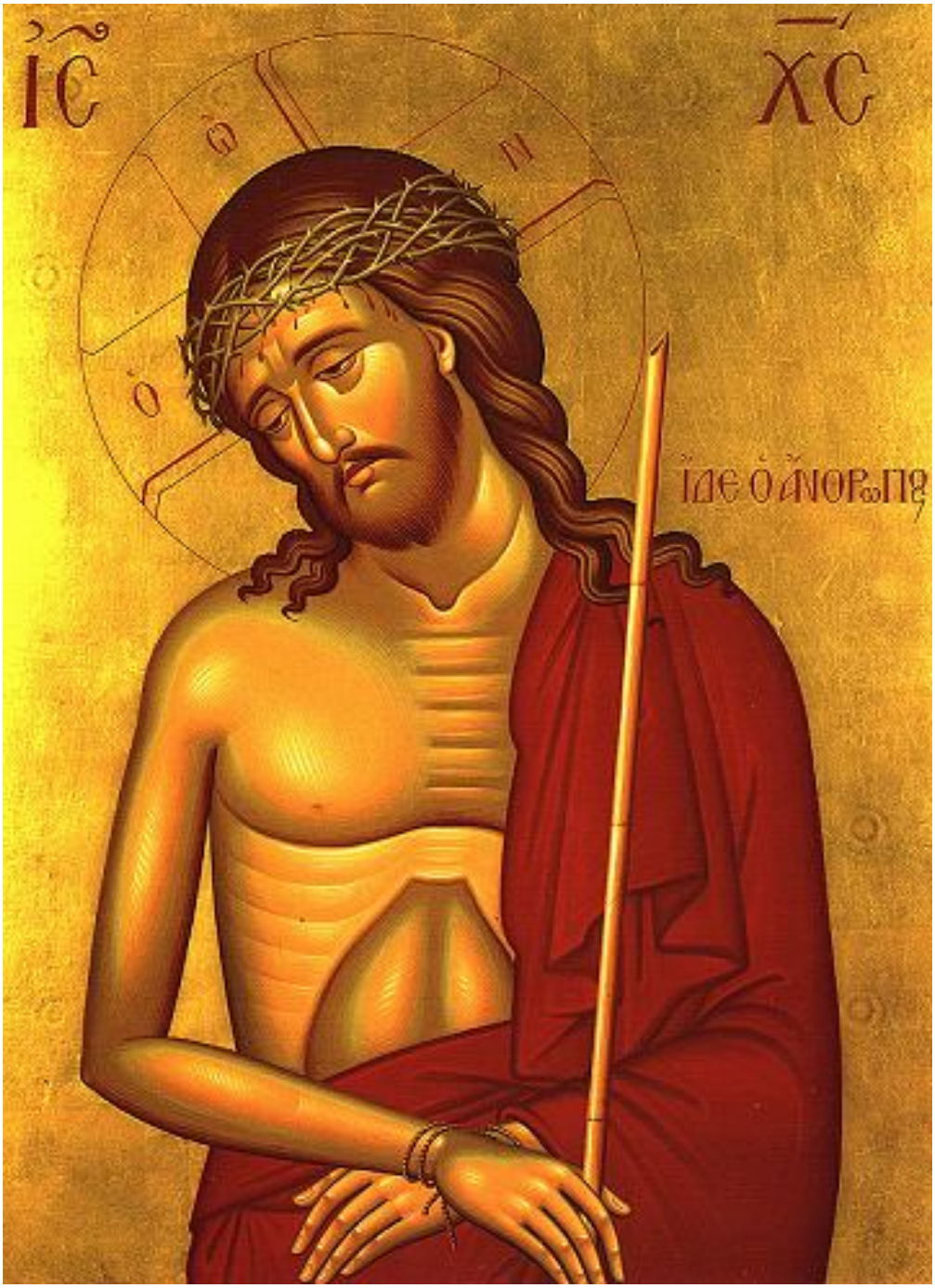

Ο Ιησούς φέρων την κοκκίνην χλαμύδα και τον κάλαμον

ΜΕΛΟΥΡΓΟΙ

Πέτρος Λαμπαδάριος

Ιάκωβος Πρωτοψάλτης

Πέτρος Βυζάντιος

Γεώργιος Ραιδεστηνός

Ιάκωβος Ναυπλιώτης

Άγγελος Βουδούρης

Κωνσταντίνος Πρίγγος

Θρασύβουλος Στανίτσας

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ

Καινὴ Διαθήκη, *The Greek New Testament*, κριτική ἔκδοση, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1993.

ΠΑΤΕΡΙΚΑ ΕΡΓΑ

Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ορθοδόξου πίστεως*, μτφρ. Ν. Ματσούκα, Θεσσαλονίκη 1989.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Μεγάλη Εβδομάς, εκδ. Β. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη, ά. χρ. ε.

Παπαγιάννη Κ., *Σύστημα Τυπικού*, έκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 2003.

Παρακλητική, έκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 2003.

Τυπικόν της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας, υπό του Πρωτοψάλτου Γεωργίου Βιολάκη, έκδ. Μ. Σαλιβέρου, Αθήναι, ά. χρ. ε.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Χφ. Βατοπαιδίου 1254, *Δοξαστάριον* Πέτρου Πελοποννησίου, 1775-1800, γραφέας Ιωαννίκιος ιερομόναχος Βατοπαιδινός, Χίος.

Χφ Βατοπ. 1527, Πέτρου Βυζαντίου.

Χφ Βιβλιοθήκης Ν. Πάρη 1, *Μεγάλη Εβδομάς* Θρ. Στανίτσα.

Χφ Βιβλιοθήκης Ν. Πάρη 6, *Προθεωρία Παπαδικής*, 18ος αι.

ΜΟΥΣΙΚΑ ΕΡΓΑ

Βιολάκη Γ., *Δοξαστάριον*, Κωνσταντινούπολις 1899.

Βουδούρη Αγγ., *Ἡ Μεγάλη Ἑβδομάς*, Ἀθήνα 1997.

Ιακώβου Πρωτοψάλτου, *Δοξαστάριον*, Κωνσταντινούπολις 1836.

Κηλτζανίδου Π., *Δοξαστάριον*, Κωνσταντινούπολις 1886.

Πέτρου Πελοποννησίου, *Δοξαστάριον*, Βουκουρέστι 1820.

Πρίγγου Κ., *Η Πατριαρχική Φόρμιγξ*, τόμ. α', Μουσική Κυψέλη, μέρος γ', *Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς*, Αθήναι 1969.

Ραιδεστηνού Γ., *Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς*, Κωνσταντινούπολις 1884.

Στεφάνου Λαμπαδαρίου: *Μουσική υψέλη*, τόμ. β', Κωνσταντινούπολις 1883.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΕΡΓΑ

Αμαραντίδη Α., *Το Τονικό Μουσικό Σύστημα*, Αθήνα 1990.

Ευθυμιάδη Αβρ., *Μαθήματα βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής*, Θεσσαλονίκη 1972.

Αποστολόπουλου Θ., *Ο Απόστολος ώνστας ο Χίος και η συμβολή του στη θεωρία της μουσικής τέχνης*, Αθήνα 2002.

Κωνσταντίνου Γ., *Θεωρία και πράξη της εκκλησιαστικής μουσικής*, Αθήνα 2003.

Μαυροειδή Μ., *Οι μουσικοί τρόποι στην Ανατολική Μεσόγειο*, Αθήνα 1999.

Φιλοξένους Κυριακοῦ, *Θεωρητικόν Στοιχειώδες της Μουσικής*, Κων/πολις 1859.

Χρυσάνθου εκ Μαδύτων, *Θεωρητικόν Μέγα της Μουσικής*, Τεργέστη 1832.

Ψάχου Κ., *Το οκτάηχον σύστημα της βυζαντινής μουσικής*, Νεάπολη 1980.

ΓΕΝΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Αλεξάνδρου Μ., «Αναλυτικές προσεγγίσεις και ιχνηλασία του κάλλους στη βυζαντινή μουσική. Ο ευχαριστιακός ύμνος *Σε υμνούμεν*», *Πρακτικά Συμποσίου Μουσικής*

θεωρίας και Ανάλυσης, Τμήμα Μουσικών Σπουδών ΑΠΘ 2006, σσ. 317-329.
Αλεξάνδρου Μ., *Μορφολογία της βυζαντινής μουσικής*, Πανεπιστημιακὲς σημειώσεις, Θεσαλονίκη 2009.
Αλεξάνδρου Μ., *Εξηγήσεις και μεταγραφές της βυζαντινής μουσικής. Σύντομη εισαγωγή στον προβληματισμό τους*, Θεσσαλονίκη 2010.
Γιαννόπουλου Ε., *Η ψαλτική τέχνη*, Θεσσαλονίκη 2004.
Γρηγοριάδη Κ., *Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς*, Αθήνα 2005.
Ζήση Θ., *Η σωτηρία του ανθρώπου και του κόσμου*, Θεσσαλονίκη 1997.
Θεοδωροπούλου Επ., *Η Μεγάλη Εβδομάς μετά ερμηνείας*, Αθήνα 1988.
Κέντρο Παραδοσιακών Μουσικών Εκδόσεων, *Άρθρα και μελέτες για την Πατριαρχική τάξη και παράδοση*, επιμ. Χρ. Τσιούνη, Αθήνα 2007.
Μπόνη Κ., *Η εκκλησιαστική ποίησις και ο ποιητής των Παθών Σωφρόνιος Ιεροσολύμων*, Αθήνα 1968.
Καλοκύρη Κ., *Τα θεαματικά δρώμενα της Μεγάλης Εβδομάδας*, Θεσσαλονίκη 2003.
Οικονόμου Φ., *υζαντινή εκκλησιαστική μουσική και ψαλμωδία*, Αίγιο 1992.
Παπαδοπούλου Γ., *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν εκκλησιαστικής μουσικής*, Αθήνα 1890.
Παπαδοπούλου Γ., *Ιστορική επισκόπησις της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής*, Αθήνα 1904.
Πάρη Ν., *Διερευνήσεις στο λειτουργικό άσμα*, Κατερίνη 2003.
Στάθη Γρ., «Η Βυζαντινὴ Μουσικη στην λατρεία και στην επιστήμη», *υζαντινὰ* 4(1972) 245.
Συνδέσμου του εν Αθήναις Μεγαλοσχολιτών, *Οι ψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Αθήνα 1996.
Χατζηθεοδώρου Γ., *ιβλιογραφία της εκκλησιαστικής μουσικής*, Θεσσαλονίκη 1998.